

Creative Economy Journal and local Community Innovation

วารสาร

เศรษฐกิจสร้างสรรค์

นวัตกรรมชุมชนท้องถิ่น

Vol.3 No.1 Janury - July 2024

ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม - กรกฎาคม 2565

วารสารวิชาการและวิจัย สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน ISSN 2774-0242 (Online)

ชื่อบทความ

ทฤษฎีการพัฒนาระแสหลักกับการยกระดับการดำรงชีพ

6

รูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจศพของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง

20

บทบาทของผู้นำในการบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบึงพระรามเก้า
บ่อสาม เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร

33

ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์กับความสำเร็จในการบริหารจัดการธุรกิจของกลุ่มผู้ประกอบการ
ร้านค้าโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา

48

ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ในวิสาหกิจชุมชนเขาบายศรี
กรณีศึกษา คุณนงลักษณ์ มณีรัตน์ และ คุณวรรณิ บุญสวัสดิ์

58

เขามไฟฟ้าทลายโจร : ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรมหาไฟทลายโจร
ในชุมชน หมู่บ้านเขาม ตำบลเปลี่ยน จังหวัดนครศรีธรรมราช

67

รองเง็ง : วัฒนธรรมสู่ความปฏิสัมพันธ์ของชาวปัตตานี

75

วิถีชีวิตคนในชุมชนบ้านประชาธรรม ตำบลบ้านเสด็จ อำเภอเคียนซา
จังหวัดสุราษฎร์ธานี

85

Creative Economy Journal and local community innovation

วารสารวิชาการและวิจัย

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ นวัตกรรมชุมชนท้องถิ่น

สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

Learning Institute For Everyone

ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - กรกฎาคม 2567)

Vol.3 No.1 January - July 2024

วารสารเศรษฐกิจสร้างสรรค์ นวัตกรรมชุมชนท้องถิ่น

Creative Economy Journal and local community innovation

ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - กรกฎาคม 2567) Vol.3 No.1 (January - July 2024) ISSN 2774-0242 (Online)

เจ้าของ

สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

ผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษา

ดร.ศักดิ์พงศ์ หอมหวล	ผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนอธิการบดี
รศ.ดร.ศุภการ สิริไพศาล	คณบดีสำนักบัณฑิตวิทยาลัย
อาจารย์ภูมิไจ ไรดี	คณบดีคณะศิลปศาสตร์

บรรณาธิการ

ดร.ศราวุฒิ อินทพนม

กองบรรณาธิการ

รศ.ดร.ปรีดี โชติช่วง
รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย ธรรมสังการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สมคิด ดวงจักร
อาจารย์สนธิญาณ รักษาภักดิ์
ดร.สุภาวดี หนูสิน
ดร.วัลลภ ไผ่ยั้ง
ดร.เดชรัตน์ สุขกำเนิด
ดร.สมพันธ์ เตชะอธิก
อาจารย์ศุภกร คุรุการเกษตร
อาจารย์อัญมณี ชูมณี
อาจารย์กรรณิกา ปัญญาวงศ์

กองจัดการ

อาจารย์อภิชาติ มหาราชเสนา
อาจารย์ภูมิไจ ไรดี
อาจารย์วัชร อรุณราช
นางสาวชฎาพรณ์ เตียวสกุล
นางสาวอารีย์ พึ่งมาก

คณะกรรมการจัดทำวารสารเศรษฐกิจสร้างสรรค์ นวัตกรรมชุมชนท้องถิ่น

รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภการ สิริไพศาล	ประธานคณะกรรมการ
นายศุภกร คุรุการเกษตร	รองประธาน
ดร.ศราวุฒิ อินทพนม	รองประธาน
นายอภิชาติ มหาราชเสนา	กรรมการ
นายสุรศักดิ์ สุขมาก	กรรมการ
นางสาวอัญมณี ชูมณี	กรรมการ
นายยศสันต์ ไชยสุภา	กรรมการ
นางสาววัชร อรุณราช	กรรมการ
นางสาวกรรณิกา ปัญญาวงศ์	กรรมการและเลขานุการ
นางชมพูนุท แยมสรวล	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

บทบรรณาธิการ

วารสารเศรษฐกิจสร้างสรรค์ นวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นซึ่งได้ดำเนินการเผยแพร่มาเป็นปีที่ 3 กำลังล่วงเลยเข้าปีที่ 4 ล้ำช้ากว่ากำหนดมาเป็นเวลาเกือบปี ทั้งนี้เพื่อมิให้ดูเป็นการกล่าวอย่างเกินเลย คงปฏิเสธได้ว่าส่วนหนึ่งมาจากความสนใจในการเผยแพร่บทความในวารสารฉบับนี้จากนักวิชาการยังมีน้อย หรือการรับรู้วารสารที่มีคุณภาพฉบับหนึ่งในแวดวงวิชาการประเทศไทยในด้านชุมชนยังมีการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ นวัตกรรมชุมชนท้องถิ่น ของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชนหนึ่งในนั้นด้วย จึงเป็นหน้าที่ของกองบรรณาธิการเกี่ยวกับมาตรการในการขับเคลื่อนให้วารสารฉบับนี้สามารถยกระดับไปสู่มาตรฐานที่สูงขึ้น

ที่ผ่านมาตลอดระยะเวลา 3 ปี เรายังคงยึดมั่นในการเผยแพร่บทความที่สะท้อนความคิดสร้างสรรค์ในทางวิชาการผลงานวิจัยหรือองค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และวิชาการสาขาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน สังคม การสร้างคุณค่า และการพัฒนาเพื่อยกระดับการผลิตของชุมชนให้สามารถส่งเสริมความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากในชุมชน อันรวมไปถึงการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่มีผลต่อการสร้างสรรค์ชุมชนสังคมท้องถิ่นอันเป็นเป้าประสงค์หลักของพื้นที่ทางวิชาการ

เมื่อไม่นานมานี้ บรรณาธิการพบหนังสือเล่มหนึ่งพูดถึงทักษะที่หายไปในศตวรรษที่ 21 อธิบายว่า ความเชื่อที่ว่าคนไทยอ่านหนังสือน้อยนั้นไม่เป็นความจริงอีกต่อไป คนไทยอ่านหนังสือจำนวนมาก แต่หนังสือนั้นมีได้อยู่ในรูปแบบหนังสือหรือเอกสารที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิตเท่าใดนัก แต่จะเป็นการอ่านข้อความในสื่อออนไลน์ต่างๆ หากท่านผู้อ่านลองย้อนกลับมามองตนเองว่าแต่ละวันเราใช้เวลากับการอ่านข้อความในช่องสื่อออนไลน์เท่าใดนั้น เราอาจจะตกใจกับเวลาที่เราสู้เสียไป จึงขอเชิญชวนผู้อ่านให้ลองอ่านบทความต่างๆ ในวารสารฉบับนี้เพราะจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชีวิตและการประกอบกิจการของท่านไม่มากนักน้อย กองบรรณาธิการจึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่าเพื่อให้การทำงานด้านวารสารวิชาการได้ทำหน้าที่ของความเป็นเครื่องมือทางวิชาการอย่างสุดความสามารถ การอ่านจากผู้อ่าน และการนำไปใช้ประโยชน์ จึงเป็นเป้าประสงค์สำคัญที่กองบรรณาธิการมุ่งหมายให้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง

วารสารที่ได้รับการตอบรับให้ตีพิมพ์ในวารสารฉบับนี้ผ่านการพิจารณาประเมินคุณภาพทางวิชาการจากผู้ทรงคุณวุฒิตามเกณฑ์ ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai-Journal Citation Index Centre : TCI) กองบรรณาธิการวารสารขอขอบคุณทุกท่านที่ได้มาเป็นส่วนหนึ่งของทีมผู้ร่วมงานในการสร้างสรรค์เนื้อหาและสนับสนุนในการจัดทำวารสารเศรษฐกิจสร้างสรรค์ นวัตกรรมชุมชนท้องถิ่นเล่มนี้ หวังว่าจะได้รับความรู้และแรงบันดาลใจจากบทความที่นำเสนอในเล่มนี้ได้เสมอ และเราหวังว่าเราจะได้พบกันอีกครั้งในฉบับถัดไปในวารสารปีที่ 3 ฉบับที่ 2

ศราวดี อินทพนม
บรรณาธิการวารสาร

สารบัญ

หน้า

ทฤษฎีการพัฒนากระแสหลักกับการยกระดับการดำรงชีพ ดร.ศุภภาศ มณีอินทร์	6
รูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจศพของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร่ ดร.ยุทธนา เฉลียวชาติ, ดร.วงศ์สถิตย์ วิสุภี, ดร.นิตยา ینگสูงเนิน, พระครูสุวรรณสารานุกูล,ดร. (ภิชยพล หงวนไธสง)	20
บทบาทของผู้นำในการบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบึงพระรามเก้า บ่อสาม เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร อนุรักษ์ เต็มผล	33
ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์กับความสำเร็จในการบริหารจัดการธุรกิจของกลุ่มผู้ประกอบการ ร้านค้าโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา อริษา จันทรแดง , อนิวัช แก้วจำนงค์	48
ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ในวิสาหกิจชุมชนเขาบายศรี กรณีศึกษา คุณนงลักษณ์ มณีรัตน์ และ คุณวรรณ บัญสวัสดิ์ คณิศ นามนัย, ธิดา กุลรัตน์ และปณัฐวิชัย สุขศิริปานรัชต์	58
เขามอฟ้าทลายโจร : ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรฟ้าทลายโจร ในชุมชน หมู่บ้านเขามอ ตำบลเปลี่ยน จังหวัดนครศรีธรรมราช โชติกา สุทธิมุสิก , เกษรา ลักมาส , ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เชษฐา มุทะหมด , ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เดช ไข่น้ำแก้ว และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พงศ์ประสิทธิ์ อ่อนจันทร์	67

สารบัญ

หน้า

รองเจี้ง : วัฒนธรรมสู่ความปฏิสัมพันธ์ของชาวปัตตานี จิรัชยา เจียวก๊ก , สมฤดี สงวนแก้ว , โดม เกตุสง่า และ อาราฟัต บินดูเหล็ม	75
วิถีชีวิตคนในชุมชนบ้านประชาธรรม ตำบลบ้านเสด็จ อำเภอเคียนซา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ไมตรี อินทรีย์ยะ , จิรสุดา ปลายยอด , วิชาญ เครือรัตน์ , ชนิภา ช่วยชูหนู และ วิจาริณีย์ ชนะทัพ	85

ทฤษฎีการพัฒนาระแสหลักกับการยกระดับการดำรงชีพ

Mainstream Development Theory and Enhancing Livelihoods

ดร.ดุลภาค มณีอินทร์

Dr. Dullapark Maneein¹

บทคัดย่อ

ประเทศไทยเริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจที่มีรูปแบบสอดคล้องกับการพัฒนาระแสหลักมานับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และปัจจุบันประเทศไทยขับเคลื่อนด้วยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) แต่พบว่า ความเหลื่อมล้ำระหว่างคนรวยกับคนจนกลับยังมีช่องว่างเพิ่มสูงขึ้น แม้ว่ามาตรฐานการดำรงชีพเริ่มมีการพูดถึงในทฤษฎีการพัฒนา เพื่อให้แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืนเป็นแนวทางของพัฒนาทางเลือกในประเทศไทยได้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น บทความนี้จึงได้เสนอกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืนในมิติของสินทรัพย์ 5 องค์ประกอบ สินทรัพย์มนุษย์, สินทรัพย์ทางสังคม, สินทรัพย์ธรรมชาติ, สินทรัพย์ทางกาย, สินทรัพย์การเงิน เพื่อกำหนดยุทธวิธีการดำรงชีพ ปรับเปลี่ยนกระบวนการและโครงสร้าง และสามารถยกระดับมาตรฐานการดำรงชีพสอดคล้องกับการพัฒนาระแสหลักที่มาจากความร่วมมือของชุมชน โดยมีคนเป็นศูนย์กลางและรู้สึกถึงความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต มีสุขภาพจิตที่ดี เป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ไม่มุ่งเน้นแต่เฉพาะด้านเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว แต่ต้องคำนึงถึงสังคมและสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปด้วยกัน ซึ่งจะมีผลต่อการปรับปรุงการดำรงชีพในมิติต่าง ๆ จนสามารถยกระดับการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ มีการปรับยุทธวิธีการดำรงชีพที่มีแนวโน้มความยั่งยืน เนื่องจากสามารถลดความเปราะบางและเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการสินทรัพย์ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพในระดับครัวเรือน และนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืนผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน

คำสำคัญ: การเคลื่อนไหวทางสังคม การพัฒนาทางเศรษฐกิจ การดำรงชีพอย่างยั่งยืน

¹ นักวิชาการอิสระ ปรินญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาสังคม คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

Independent Scholar, Ph.D; Doctor of Philosophy Program in Social Development Administration, School of Social and Environmental Development, National Institute of Development Administration

*Corresponding author; email: dullapark@gmail.com

(Received: 0 xxxxxx 0000; Revised: 0 xxxxxx 0000; Accepted: 0 xxxxxx 0000)

Abstract

Thailand has been promoted an economic development plan that is in line with mainstream development since after World War II, and currently Thailand is driven by the 13th National Economic and Social Development Plan (2023 - 2027). However, it was found that the disparity between the rich and the poor has increased. Although the Sustainable Livelihood Approach (SLA) is increasingly being discussed in development theories. To make the concept of sustainable livelihoods a guideline for alternative development in Thailand more broadly, therefore this article is aiming at explaining the development and mobilization of social movement, as well as effects on adaptation of sustainable livelihoods framework. In the asset dimension, there are 5 elements: human assets, social assets, natural assets, physical assets and financial assets. The framework is influencing in processes and structures and be able to adjust livelihoods strategies that comes from community participation and human centered development. This will have an effect on enhancing livelihoods in various dimensions until being able to raise the level of economic self-reliance. This is because it can reduce vulnerability and increase efficiency in managing assets related to livelihoods at the household level and lead to the reduction of inequality through sustainable development and community participation.

Keywords: Social Movement, Economic Development, Sustainable Livelihoods Framework

บทนำ

นับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แนวทางการพัฒนากระแสหลักได้รับการผลักดันให้ประเทศต่าง ๆ จำนวนมากที่อยู่ในฝ่ายทุนนิยมสามารถพัฒนาก้าวข้ามการพึ่งพาเศรษฐกิจเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมไปสู่เศรษฐกิจอุตสาหกรรมและการตลาด ควบคู่กับการสร้างความทันสมัยตามแนวคิดทุนนิยมเสรี จนนำไปสู่การขยายผลความสำเร็จด้วยการสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจโดยรวมของแต่ละประเทศ ซึ่งปรากฏเป็นที่ประจักษ์ทั่วโลก อย่างไรก็ตาม หลายประเทศยังคงต้องดิ้นรนหลังจากการพัฒนา แม้ว่าความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจจะเป็นส่วนประกอบที่จำเป็นแต่ก็ไม่ใช่ว่าแค่ปรากฏการณ์เพียงด้านเดียว ยังมีอีกหลายแง่มุมของชีวิตมนุษย์ที่ต้องคำนึงถึงมากกว่าแค่เรื่องของเงินและวัตถุ การพัฒนาต้องรับรู้กระบวนการในหลากหลายมิติที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างและนโยบายใหม่ของทั้งระบบเศรษฐกิจและสังคม ที่นอกเหนือจากการปรับปรุงเรื่องรายได้และผลิตผล เช่น การเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงของสถาบัน สังคม และโครงสร้างการบริหาร รวมถึงทัศนคติ ซึ่งหลายกรณียังเกี่ยวข้องกับจารีตประเพณีและความเชื่อ ซึ่งผลกระทบของการพัฒนาได้เกิดขึ้นในทางลบไม่น้อยเช่นกัน ทั้งในเรื่องความเหลื่อมล้ำระหว่างประชากรในชนบทกับประชากรในเมือง และการลดความสามารถในการพึ่งตนเองของครัวเรือนเกษตรกรในชนบท ปัญหาดังกล่าวนี้อาจเกิดขึ้นจากการขาดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชนระดับรากหญ้าที่อาศัยอยู่ในชุมชนชนบทซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ รวมถึงการมุ่งเน้นเพียงการพัฒนาด้านเศรษฐกิจโดยไม่ได้นำถึงผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมมากนัก เมื่อปัญหาดังกล่าวปรากฏชัดขึ้น ได้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) และมีการตั้งคำถามถึง

ความล้มเหลวในการแก้ปัญหาสังคมโดยเฉพาะการยกระดับการดำรงชีพครัวเรือนของแนวทางการพัฒนากระแสหลักนี้อย่างกว้างขวาง (Diani, 1992; Pearce, 2009)

ทฤษฎีการพัฒนากระแสหลัก

ทฤษฎีนำของการพัฒนาเศรษฐกิจ: 4 แนวทาง (Leading Theories of Economic Development: Four Approaches) ในช่วงเวลาแต่ละทศวรรษนับตั้งแต่แผนมาร์แชล Marshall Plan ที่เป็นโครงการทางขนาดใหญ่ของอเมริกาที่ช่วยเหลือทางการเงินและเทคนิคเพื่อช่วยฟื้นฟูและสร้างความทันสมัยให้สภาพเศรษฐกิจของประเทศในยุโรปที่เสียหายไปในสงครามโลกครั้งที่ 2 ; แนวทางที่ 1 ตัวแบบการเติบโตแบบเส้นตรง (The Linear-stages-of-growth model) แนวทางที่ 2 ทฤษฎีและตัวแบบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง (Theories and patterns of structural change) แนวทางที่ 3 การปฏิวัติโดยพึ่งพาจากต่างชาติ (The international dependence revolution) แนวทางที่ 4 การปฏิวัติซ้อนของแนวคิดนีโอคลาสสิกใหม่เป็นแนวคิดของเศรษฐศาสตร์ที่มุ่งเน้นประโยชน์ของตลาดเสรี (The neoclassical, free-market counterrevolution) (Todaro, 1994)

ตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 50 จนถึงต้นทศวรรษที่ 60 เป็นช่วงเวลาแห่งการเติบโตแบบเส้นตรงตามแนวทางที่หนึ่งของเกือบทุกประเทศ ซึ่งประกอบด้วยการออม การลงทุน และความช่วยเหลือจากต่างชาติ โดยประเทศในโลกที่สามหรือประเทศกำลังพัฒนาได้ปฏิบัติตามแนวทางที่เคยประสบความสำเร็จในประเทศที่พัฒนาแล้ว และในช่วงทศวรรษที่ 70 แนวทางการพัฒนาก็ถูกแทนที่ด้วย ทฤษฎีและตัวแบบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง (Theories and patterns of structural change) และแนวทางที่ 3 การปฏิวัติโดยพึ่งพาจากต่างชาติ (The international dependence revolution) ซึ่งได้สร้างผลกระทบในหลายมิติให้กับประเทศกำลังพัฒนา ทั้งการเปลี่ยนแปลงกระบวนการภายในและการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางสังคมจากการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว และในเวลาต่อมาประเทศเหล่านั้นยังต้องเผชิญกับการปฏิวัติโดยการพึ่งพาจากต่างชาติ ซึ่งได้สร้างผลกระทบค่อนข้างรุนแรงโดยเฉพาะในภาคการเมืองและสถาบันทั้งจากภายในและภายนอกเพื่อการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ โดยมุ่งเน้นถึงความจำเป็นของนโยบายใหม่และการขจัดปัญหาความยากจนเพื่อสร้างโอกาสในการจ้างงานและลดความเหลื่อมล้ำของรายได้ แต่ด้วยการสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยตัวของมันเองนั้นไม่สามารถยกระดับความเท่าเทียมในด้านอื่นๆ อันเป็นเป้าประสงค์สำคัญภายใต้บริบทของการเติบโตทางเศรษฐกิจ ด้วยแนวทางการเติบโตแบบเส้นตรง (The Linear-stages-of-growth model) และเมื่อเข้าสู่ช่วงทศวรรษที่ 80 แนวทางการพัฒนาแบบที่ 4 ได้แพร่หลาย การปฏิวัติซ้อนของแนวคิดนีโอคลาสสิกใหม่ เป็นแนวคิดของเศรษฐศาสตร์ที่มุ่งเน้นประโยชน์ของตลาดเสรี การเปิดประเทศและการแปรรูปขององค์การภาครัฐที่ไม่มีประสิทธิภาพและสิ้นเปลือง หรืออาจเรียกว่า “ยุคโลกาภิวัตน์” (Globalization) ด้วยแนวคิดที่ว่า ความล้มเหลวของการพัฒนาไม่ได้มาจากการหาผลประโยชน์จากภายนอกและแรงขับเคลื่อนจากภายในซึ่งถูกอธิบายด้วยทฤษฎีการพึ่งพาของแนวทางการพัฒนาที่ 3 แต่เป็นเพราะการที่รัฐเข้าไปแทรกแซงและกำกับควบคุมภาคเศรษฐกิจมากเกินไป และในช่วงปลายทศวรรษที่ 80 ต่อเนื่องถึงต้นทศวรรษที่ 90 สำนักคลาสสิกใหม่และนักเศรษฐศาสตร์ได้เริ่มกล่าวถึงและนำเสนอแนวทางการพัฒนาที่ 5 เรียกว่า ทฤษฎีการเติบโตใหม่ ซึ่งได้พยายามปรับปรุงและขยายกรอบทฤษฎีการเติบโตแบบดั้งเดิมในแนวทางที่จะช่วยอธิบายว่า ทำไมบางประเทศถึงได้มีการพัฒนาอย่างรวดเร็วแต่กลับกันการพัฒนาในบางประเทศถึงได้ขบเซา และแม้ในตลาดเสรี บทบาทของรัฐก็ยังมี ความจำเป็นในกระบวนการพัฒนาตามทฤษฎีการเติบโตแบบเส้นตรง The Linear-stages Theory เมื่อความสนใจการพัฒนาของประเทศกำลังพัฒนาได้เริ่มปรากฏขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ขณะที่นักเศรษฐศาสตร์ในประเทศ

อุตสาหกรรมยังไม่ทันได้ตั้งตัว จึงทำให้พวกเขาไม่มีเครื่องมือในการวิเคราะห์กระบวนการของการเติบโตทางเศรษฐกิจในสภาพของสังคมกสิกรรม กลุ่มเกษตรกรขนาดใหญ่ ซึ่งขาดหายไปโครงสร้างเศรษฐกิจสมัยใหม่ แต่พวกเขามีประสบการณ์แผนมาร์แชล Marshall Plan ที่เป็นโครงการทางขนาดใหญ่ของอเมริกาที่ช่วยเหลือทางการเงินและเทคนิคเพื่อช่วยฟื้นฟูและสร้างความทันสมัยให้สภาพเศรษฐกิจของประเทศในยุโรปที่เสียหายไปในสงคราม และที่มากกว่านั้น ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าทุกประเทศอุตสาหกรรมนั้นเคยเป็นสังคมกสิกรรมที่ยังไม่พัฒนามาก่อน ซึ่งโดยประวัติศาสตร์ต้องใช้ระยะเวลาในการเปลี่ยนผ่านสภาพเศรษฐกิจจากสังคมกสิกรรมที่ผิเคื่องมาสู่ยุคอุตสาหกรรมสมัยใหม่ อันเป็นบทเรียนที่สำคัญที่ส่งผลสะท้อนย้อนกลับมายังประเทศในเอเชีย แอฟริกา และอเมริกาใต้ ด้วยแนวคิดตรรกะและความเป็นสามัญของการอัดฉีดเม็ดเงินการลงทุนและรูปแบบประวัติศาสตร์ของประเทศที่พัฒนาแล้ว จึงยากเกินกว่าประเทศโลกที่สามจะต้านทานเพื่อหักล้างงานศึกษาวิจัย นักการเมือง หรือผู้บริหารในประเทศที่ร่ำรวย ซึ่งบ่อยครั้งที่การพัฒนาจะไม่ค่อยประสบความสำเร็จมากนักเมื่อเทียบกับรายงานสถิติของสหประชาชาติหรือบทความในวารสารมานุษยวิทยา

ทฤษฎีการเติบโตของโรสโทว์ (Rostow's Stages of Growth) มี 5 ระยะ คือ ก) สังคมดั้งเดิม ข) เตรียมพร้อม ค) ทะยานขึ้น ง) ขับเคลื่อนสู่การเติบโตเต็มที่ จ) ขั้นอุดมสมบูรณ์ ซึ่งประเทศที่พัฒนาแล้วจะผ่านระยะการเติบโตด้วยตัวเองอย่างยั่งยืน แต่ประเทศกำลังพัฒนาจะยังอยู่ระยะสังคมดั้งเดิม หรือไม่ก็ ระยะเตรียมพร้อม ซึ่งปัจจัยสำคัญที่ในการพัฒนาไปสู่ระยะทะยานขึ้นก็คือการออมจากภายในและต่างประเทศเพื่อสร้างการลงทุนอย่างมีประสิทธิภาพช่วยเร่งอัตราการเติบโต และอีกหนึ่งทฤษฎี ก็คือ ทฤษฎีการพัฒนาของเลวิส (Lewis's Theory of Development) ถูกใช้เป็นกระบวนการพัฒนาประเทศโลกที่สามในช่วงทศวรรษที่ 60 และต้นทศวรรษที่ 70 โดยแบ่งภาคเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนาเป็น 2 ภาคส่วน คือ 1) ภาคส่วนชนบทดั้งเดิม 2) ภาคส่วนเมืองอุตสาหกรรม มุ่งเน้นกระบวนการเคลื่อนย้ายแรงงานและการเติบโตของอัตราการจ้างงานในภาคเมืองอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นปัจจัยในการขับเคลื่อนการลงทุนด้านอุตสาหกรรมและการเพิ่มเงินทุนสะสมให้กับภาคอุตสาหกรรม โดยทฤษฎีการพัฒนาของเลวิสเชื่อว่า ถ้าอัตราค่าจ้างในเมืองสูงกว่ารายได้เฉลี่ยในชนบทอย่างน้อย 30% จะดึงดูดให้แรงงานในชนบทเคลื่อนย้ายสู่ภาคอุตสาหกรรม กระบวนการของการเติบโตภาคอุตสาหกรรมด้วยการพึ่งพาตนเองและการขยายการจ้างงานจะยังคงดำรงอยู่จนกระทั่งแรงงานภาคชนบททั้งหมดแทรกซึมเข้าไปในอุตสาหกรรมเกิดใหม่ ทำให้อัตราส่วนแรงงานชนบทต่อพื้นที่กสิกรรมลดลงหรืออีกนัยหนึ่งก็เป็นการเพิ่มผลิตภาพของแรงงานชนบท การเปลี่ยนผ่านโครงสร้างทางเศรษฐกิจศาสตร์ก็จะเกิดขึ้นด้วยการปรับสมดุลของกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้วยการเคลื่อนย้ายแรงงานชนบทไปสู่ภาคอุตสาหกรรม

ทฤษฎีใหม่ของการพัฒนากับบทบาทของภาคสังคม

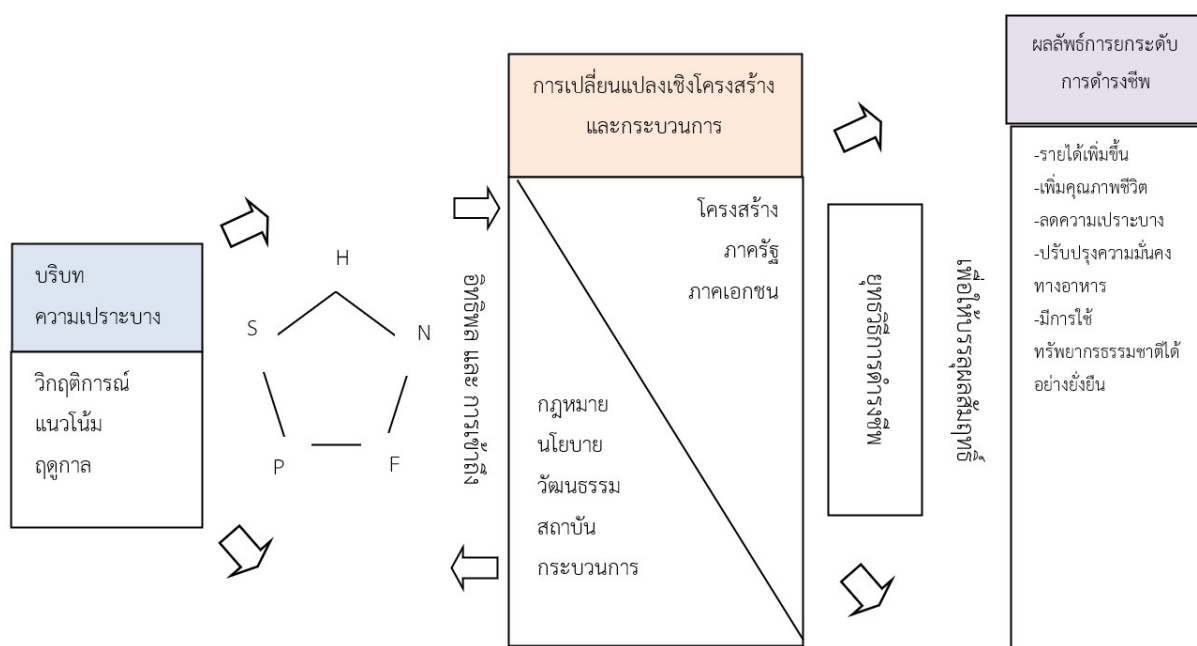
ทฤษฎีการเติบโตจากภายใน (Endogenous Growth) (Aghion & Howitt, 1998) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของทฤษฎีการพัฒนาใหม่ซึ่งถือกำเนิดขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 90 โดยภาคสังคมจะได้รับจากการส่งเสริมการลงทุนเอกชน เดียวกับภาคเอกชน รัฐบาลสามารถปรับปรุงประสิทธิภาพของการจัดสรรทรัพยากรโดยจัดเตรียมสาธารณูปโภคหรือสินค้าสาธารณะ หรือส่งเสริมการลงทุนให้กับภาคเอกชนและภาคสังคม โดยมุ่งเน้นบทบาทของภาครัฐที่จะช่วยส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ แม้ว่าส่วนอื่นๆ ของทฤษฎีจะยังคงมีรากเหง้ามาจากแนวคิดนีโอคลาสสิกดั้งเดิม

จากเดิมเมื่อพูดถึง ความมั่นคง มักจะหมายถึง เสรีภาพจาก อันตราย ความเสี่ยง ความกังวล ความกลัว ในระดับปัจเจกของรัฐหรือระหว่างประเทศ อันเนื่องจากการเมืองระหว่างประเทศและภายในประเทศ รวมถึงบริบทของ

เศรษฐกิจและสังคมในโลกร่วมสมัย แต่เมื่อโลกเข้าสู่การพัฒนาที่รวดเร็วในด้านโทรคมนาคม เทคโนโลยีสารสนเทศ และการขนส่ง ทำให้ปัญหาท้องถิ่นส่งผลกระทบต่อเนื่องขยายผลไปสู่ระดับระหว่างประเทศ ดังนั้นเอง ทำให้แนวคิด การพัฒนาต้องเริ่มต้นเข้าสู่การพัฒนาแนวคิดความมั่นคงมนุษย์ที่มี “คน” เป็นศูนย์กลาง แม้ว่าจะไม่มีการรุกราน ระหว่างรัฐ ที่กระทบกับระดับความดำรงชีพ ความอยู่ดีมีสุขและศักดิ์ศรีของประชาชน เช่น การมีชีวิตรอดและสวัสดิการ ความสามารถที่จะอยู่รอดในสถานการณ์ที่เป็นอันตรายจากภัยคุกคามอื่นๆ ที่ไม่จำเป็นต้องมาจากการทหารที่แข็งแกร่ง จากรัฐอื่น ซึ่งในสถานการณ์ที่เลวร้ายที่สุดนั้นก็มาจากรัฐของตัวเอง ความมั่นคงมนุษย์สามารถฉายภาพด้วยการตั้งคำถามได้ 4 ประการ คือ 1) ความมั่นคงสำหรับใคร 2) อะไรคือภัยคุกคาม 3) การป้องกันโดยใคร 4) ด้วยความหมายอะไร ภัยคุกคามต่อความมั่นคงมนุษย์จึงต้องถูกพิจารณาเพิ่มเติม ในแง่ของความมั่นคงระดับประเทศ ภูมิภาค และนานาชาติทั่วโลก ความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security) คือ ความมั่นคงมนุษย์ที่มีคนเป็นศูนย์กลาง ประกอบไปด้วย 2 องค์ประกอบหลัก คือ “อิสรภาพจากความกลัว” และ “อิสรภาพจากความต้องการ” (UNDP 1994: 24-33) แบ่งกลุ่มภัยคุกคามต่อความมั่นคงมนุษย์ ไว้ 7 ประเภท 1) ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ 2) ความมั่นคงด้านอาหาร 3) ความมั่นคงด้านสุขภาพ 4) ความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม 5) ความมั่นคงส่วนบุคคล 6) ความมั่นคงด้านชุมชน 7) ความมั่นคงด้านการเมือง ซึ่งความมั่นคงมนุษย์มีความหมายแคบกว่าการพัฒนามนุษย์ การพัฒนามนุษย์คือ กระบวนการที่ทำให้ทางเลือกของประชาชนกว้างขึ้น ขณะที่ความมั่นคงมนุษย์ คือ เงื่อนไขที่ประชาชนสามารถเลือกความปลอดภัย และเสรีภาพ บนฐานคิดของการเชื่อมประสานหรือแยกออก และความกว้างขวางหรือคับแคบ เป็นสำคัญ ความมั่นคงของมนุษย์ได้นำ มิติของ ความต้องการกับความกลัว หรือ การพัฒนาด้วยความมั่นคง มารวมไว้ด้วยกันในระเบียบแบบแผน กรอบแนวคิดที่แคบจะคำนึงถึงภัยคุกคามที่รุนแรงต่อปัจเจก อิสรภาพจากความกลัวหรืออิสรภาพจากภัยคุกคามของชีวิตประชาชน อันหมายถึงความปลอดภัยและสิทธิที่เป็นแก่นของการพิจารณา สำหรับกรอบแนวคิดที่กว้างขวาง ขึ้นมานั้น จะไม่รวมภัยคุกคามที่รุนแรง แต่หมายรวมถึงภัยคุกคามที่เกี่ยวกับความหิวโหย ความยากจน โรคติดต่อ และภัยธรรมชาติ หรืออิสรภาพจากความต้องการ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ความมั่นคงมนุษย์หมายถึง บางสิ่งที่มากกว่าความปลอดภัยจากภัยคุกคามที่รุนแรง กรอบแนวคิดของความมั่นคงมนุษย์สามารถเป็นเครื่องมือที่จำเป็นที่ใช้ระบุมูลเหตุที่สำคัญของความรุนแรงและความขัดแย้งจากมุมมองของประชาชน ในทางกลับกัน แนวทางความมั่นคงแบบดั้งเดิมที่มีแนวโน้มเพียงมุ่งเน้นที่จะหยุดความรุนแรงทางการทหาร อาจจะทำให้การระบุจำนวนของมูลเหตุที่สำคัญของภัยคุกคามผิดพลาดได้ เนื่องจากมุ่งความสนใจไปแง่มุมทางการทหารและแนวทางเป็นทิศทางเดียวกับมุมมองของรัฐ จากการเปรียบเทียบระหว่างความหมายของความมั่นคงมนุษย์และทฤษฎีความรุนแรง/ความขัดแย้งที่มีอยู่ พบว่าทำไมความเป็นไปได้ของแนวคิดความมั่นคงมนุษย์จึงเกิดคำถาม และทำไมจึงยากมากเมื่อจะนำแนวคิดไปปฏิบัติจริง แนวคิดความมั่นคงมนุษย์ไม่แสดงความชัดเจนถึงความเชื่อมโยงระหว่างภัยคุกคามความมั่นคงหรือ ประเด็นความรับผิดชอบ เช่น ใครเป็นคนรับผิดชอบต่อการระบุถึงภัยคุกคามความมั่นคง (Nishikawa, 2010)

แนวคิดการดำรงชีพในชนบทให้ความสำคัญกับความสามารถในการจัดการสินทรัพย์ด้านต่าง ๆ (Assets) เพื่อลดความเปราะบาง (Vulnerability) ที่ครัวเรือนในชนบทต้องเผชิญ ซึ่งสินทรัพย์เหล่านี้บางส่วนอยู่ในความครอบครองของบุคคล ในขณะที่บางส่วนอาจเป็นทรัพย์สินร่วม (Common Property) ที่คนในชุมชนสามารถเข้าถึงและมีสิทธินำมาใช้ประโยชน์รวมทั้งเข้าไปจัดการได้ โดยจำแนกสินทรัพย์ออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ สินทรัพย์ด้านกายภาพ (Physical Asset) สินทรัพย์ด้านการเงิน (Financial Asset) สินทรัพย์ด้านธรรมชาติ (Natural Asset) สินทรัพย์ด้านมนุษย์ (Human Asset) และ สินทรัพย์ด้านสังคม (Social Asset) นอกจากนี้ยังต้องพิจารณาถึงความยากจน (Poverty) และความเปราะบาง (Vulnerability) ของครัวเรือนในชนบทอย่างสำคัญด้วย โดยอาจดูได้จากวิกฤตการณ์ตลอดจนปัจจัยที่ทำให้เกิดวิกฤตการณ์เกี่ยวกับทั้ง 2 ประเด็นดังกล่าวอันนำไปสู่ความอ่อนแอและลดทอนความเข้มแข็งของบุคคลและครัวเรือนในการทำมาหากิน ในขณะเดียวกันยังสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพความเป็น

อยู่ของคนในชนบทกับสิ่งแวดล้อม โดยที่ความสำเร็จของความพยายามที่จะดำรงชีพอย่างยั่งยืนได้มักจะต้องดำเนินการผ่านยุทธวิธีการดำรงชีพ (Livelihood Strategy) ด้วยการเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้างและกระบวนการอันเกี่ยวเนื่องกับนโยบายและการแทรกแซงของสถาบันหรือองค์กรทั้งที่เป็นภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการแทรกแซงมักจะแสดงออกมาในรูปของกิจกรรมที่ทำและประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับคนในชุมชนชนบท อันเป็นผลมาจากการเลือกยุทธศาสตร์ในการดำรงชีพไปใช้ในการปรับปรุงมาตรฐานการดำรงชีพระดับครัวเรือน รวมทั้งการลดความเปราะบางซึ่งคนในชุมชนเหล่านี้อาจพบกับความยากลำบากที่มาจากทั้งภัยธรรมชาติและวิกฤตการณ์จากภายนอกชุมชน โดยมุ่งเน้นไปที่ความสามารถในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ยั่งยืนควบคู่กับการปรับปรุงสินทรัพย์ของครัวเรือนและในชุมชนให้มีมูลค่าและคุณค่าเพิ่มขึ้น (Chambers & Conway, 1991; DFID, 1999)

H สินทรัพย์มนุษย์ | S สินทรัพย์ทางสังคม | N สินทรัพย์ธรรมชาติ | P สินทรัพย์ทางกาย | F สินทรัพย์การเงิน

ภาพที่ 1 Sustainable Livelihoods Framework (DFID, 2008)

สินทรัพย์ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำรงชีพของครัวเรือนในชุมชนชนบท อาจเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าสินทรัพย์ครัวเรือน (Household Capitals) ประกอบด้วย 5 ด้าน ดังกล่าวข้างต้น ได้แก่ ภาพที่ 1 1) สินทรัพย์ทางกายภาพ (Physical Asset) หมายถึง สาธารณูปโภค เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา การคมนาคมขนส่ง รวมถึงเครื่องมือเทคโนโลยีและเครื่องจักรเพื่อการผลิต ซึ่งเป็นสินทรัพย์ในการผลิต 2) สินทรัพย์ทางการเงิน (Financial Asset) หมายถึง เงินสด เงินออม สินเชื่อ และหนี้สินของครัวเรือนที่ใช้เป็นทุนหมุนเวียนในชีวิตประจำวัน 3) สินทรัพย์ทางธรรมชาติ (Natural Asset) หมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลาย เช่น น้ำ ดิน ลม อากาศ แหล่งพันธุกรรมพืชและสัตว์ รวมถึงระบบวัฏจักรของน้ำและสถานที่บำบัดและบำรุงรักษาสีน้ำสิ่งแวดล้อม เช่น บ่อบำบัดน้ำเสีย 4) สินทรัพย์มนุษย์ (Human Asset) หมายถึง ทักษะ ความรู้ และความสามารถของแรงงาน ตลอดจนการมีสุขภาพที่ดีและความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ที่สามารถใช้ประโยชน์จากสินทรัพย์อื่น ๆ 5) สินทรัพย์ทางสังคม (Social Asset) หมายถึง ทรัพยากรทางสังคม เช่น เครือข่าย ประชาสังคม การมีส่วนร่วมของภาคพลเมือง ความสัมพันธ์ทางสังคม และการเป็นสมาชิกของชมรมและสมาคม (Bhandari, 2013; Masae, 2013)

ความยั่งยืนของการพัฒนาเศรษฐกิจของเมืองกับการยกระดับการดำรงชีพในชนบท

1. การพัฒนาเมืองกับสภาพสังคมในชนบทที่เปลี่ยนไป

การขยายผลของแนวคิดการพัฒนากระแสหลัก โดยเฉพาะการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ เริ่มต้นจากการสนับสนุนการขับเคลื่อนโดยภาครัฐที่ช่วยส่งเสริมให้ทุนและปัจจัยด้านต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างความทันสมัยในการเปลี่ยนผ่านสังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรมจำนวนมาก อันส่งผลให้ประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศ รวมทั้งประเทศไทย มีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างก้าวกระโดด โดยในช่วงทศวรรษที่ 1980 ประเทศไทยเคยได้รับการคาดการณ์ว่าจะเป็น “เสือเศรษฐกิจ” 1 ใน 5 ของกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในเอเชีย (New Industry Countries: NICs) เนื่องจากได้มีปรากฏการณ์การพัฒนาอย่างรวดเร็วผ่านบทบาทของภาครัฐกิจเอกชนในฐานะเป็นผู้ขับเคลื่อนหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยภาครัฐเป็นผู้สนับสนุนและเข้าเกี่ยวข้องน้อย ซึ่งเป็นไปตามกลไกตลาดเสรีที่ใช้พลังการตลาดเป็นพลังขับเคลื่อนและกำหนดการจัดสรรทรัพยากร ซึ่งมีส่วนสำคัญยิ่งต่อการกระตุ้นการพัฒนาเศรษฐกิจและช่วยยกระดับมาตรฐานการดำรงชีพของประชากรในชนบทหลายด้าน โดยเฉพาะในมิติด้านเศรษฐกิจ เช่น รายได้ครัวเรือนที่เพิ่มขึ้น และเงินเดือนจากลูกหลานที่ย้ายถิ่นฐานไปทำงานเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมในเมืองใหญ่ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ (Ellis, 2008; Tan, 2007) เมื่อเข้าสู่ทศวรรษที่ 1990 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศไทยปรากฏขึ้นอย่างชัดเจน จากเดิมที่วิถีชีวิตของประชาชนในชนบทไทยมักจะประกอบขึ้นมาจากหลากหลายมิติ ทั้งมิติความเชื่อ ความสัมพันธ์ทางสังคมและการดำรงชีพที่เชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อน ด้วยลักษณะของการตั้งถิ่นฐานที่มักจะอยู่ด้วยกันเป็นชุมชน นิยมสร้างบ้านเรือนเป็นกลุ่มบ้านใกล้กัน และมีเพื่อนบ้านส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้องหรือผู้ที่ยอมรับนับถือกันเสมือนเครือญาติ อีกทั้งพื้นที่ทำกินส่วนใหญ่มีอยู่ภายในชุมชนหรือพื้นที่รอบชุมชน อันเป็นสังคมที่มีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติภายในชุมชนค่อนข้างสูง (Peredo & Chrisman, 2006) ได้เริ่มประสบปัญหาด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมในเมืองที่ชักนำให้แรงงานจำนวนมากอพยพไปทำงานในเมืองใหญ่ ปัญหาที่เห็นเด่นชัดประการสำคัญคือ ความมั่นคงของมนุษย์ที่มีคนเป็นศูนย์กลาง อันประกอบด้วย “อิสรภาพจากความกลัว” และ “อิสรภาพจากความต้องการ” (UNDP 1994: 24-33) ในระดับปัจเจกของสมาชิกในชุมชนชนบท ปัญหาครอบครัวที่ผู้สูงอายุจำนวนมากจะต้องเลี้ยงดูหลาน ๆ กันอยู่เพียงลำพัง และเด็กเล็กไม่ได้รับการเลี้ยงดูและเอาใจใส่เท่าที่ควร ส่งผลให้ความเข้มแข็งของครอบครัวและทุนทางสังคมแบบเครือญาติภายใต้สังคมเกษตรกรรมดั้งเดิมของชนบทไทยลดลง จนบางชุมชนถึงขนาดต้องกลายเป็นชุมชนร้างหรือมีสภาพล่มสลายที่แทบจะไม่มีปฏิสัมพันธ์หรือกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างพลังทางสังคมเหมือนเดิมที่เคยมีกิจกรรมร่วมกันของชุมชน รวมถึงประเพณีต่าง ๆ ซึ่งสัมพันธ์กับฤดูกาลและการทำมาหากินด้วยการเกษตรตลอดทั้งปี ในขณะเดียวกันพื้นที่ที่เคยเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติขนาดใหญ่กลับพบการถูกทำลายอย่างมหาศาล เพื่อนำทรัพยากรดังกล่าวไปเป็นปัจจัยนำเข้าของการผลิตภาคอุตสาหกรรม จึงส่งผลกระทบต่อให้เกิดสภาพความแห้งแล้งและแร้นแค้นตามมา เนื่องจากกุ้ง หอย ปู ปลา และแหล่งอาหารตามธรรมชาติที่เคยหาได้โดยทั่วไปตามแหล่งน้ำและป่าไม้ในท้องถิ่นเริ่มหายไปจากพื้นที่โดยรอบ การทำการเกษตรได้กลายสภาพไปเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อตอบสนองต่อโจทย์การพัฒนาแบบทันสมัยและความเป็นอุตสาหกรรมที่มุ่งเน้นการเพิ่มผลิตภาพต่อพื้นที่และแรงงาน ซึ่งจำเป็นต้องพึ่งพิงปัจจัยภายนอกท้องถิ่นมากขึ้น ทั้งปุ๋ยเคมี สารเคมี ปesticide และกำจัดศัตรูพืช และเครื่องจักรกลในการผลิต อีกทั้งยังต้องอาศัยพ่อค้าคนกลางในระบบการตลาด แม้ว่าชาวบ้านส่วนใหญ่จะรู้สึกว่ายิ่งทำการเกษตรก็ยิ่งเป็นหนี้เพิ่มมากขึ้น แต่ก็ยังคงต้องทำการเกษตรต่อไปอย่างไม่มีทางเลือก จนส่งผลกระทบต่อมาตรฐานการดำรงชีพอย่างไม่เคยมีมาก่อน (Anríquez & Stamoulis, 2007; Ellis, 2008)

แม้ว่าเมื่อพิจารณาสภาพเศรษฐกิจในบางด้านของครัวเรือนในชุมชนชนบทที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาตามแนวทางกระแสหลัก ทั้งจากการขับเคลื่อนของภาคธุรกิจเอกชนและการเคลื่อนย้ายเข้ามาของทุนและนวัตกรรมจากต่างประเทศ อาจพบว่าคนในชุมชนหลายครัวเรือนยังคงได้รับปัจจัยทางการเงินจากการส่งมาของลูกหลานหรือญาติพี่น้อง (Remittance) ที่ย้ายถิ่นฐานเข้าสู่เมืองเพื่อทำงานรองรับการเติบโตทางเศรษฐกิจของภาคอุตสาหกรรมก็ตาม แต่ก็อาจมีปัจจัยด้านเศรษฐกิจบางประการที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้รายได้ของครัวเรือนในชนบทไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพที่สูงขึ้นตามขยายตัวทางเศรษฐกิจ ภายใต้สภาพการณ์ที่ย้อนแย้งเช่นนี้ ได้มีการเสนอแนวคิดการพัฒนาทางเลือกขึ้น โดยมุ่งหวังที่จะยกระดับการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihood Development) โดย Chambers and Conway (1991) และได้มีการพัฒนาต่อยอดเป็นกรอบการทำงานเพื่อส่งเสริมการดำรงชีพอย่างยั่งยืนในชนบท (Sustainable Rural Livelihood Framework) ในเวลาต่อมาโดย UK Department for International Development (DFID) ซึ่งได้พิจารณาถึงการจัดการสินทรัพย์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพของครัวเรือน แล้วนำกรอบแนวคิดมาใช้ในการวางนโยบายและยุทธศาสตร์เพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุข (Well-being) และยกระดับการดำรงชีพให้ดีขึ้น ซึ่งเชื่อว่าจะช่วยให้สามารถทำได้อย่างต่อเนื่องยาวนาน และเป็นการเชื่อมโยงของการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น กรอบแนวคิดนี้มีองค์ประกอบที่ต้องคำนึงถึงของทรัพยากรที่เป็นสินทรัพย์ ทั้งสินทรัพย์ที่เป็นมนุษย์ สังคม การเงิน ทรัพยากรธรรมชาติ และสินทรัพย์ทางกายภาพที่สามารถนำมาจัดการเพื่อยกระดับการดำรงชีพและความอยู่ดีมีสุขถ้วนหน้า อีกทั้งยังช่วยลดความไม่เท่าเทียมระหว่างกลุ่มคนบนความแตกต่างของบริบททางธรรมชาติและสังคม (DFID, 2008; Krantz, 2001)

การพัฒนาที่เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลักในประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งคาดหวังว่าผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจะค่อย ๆ ไหลรินจากยอดปิรามิดไปยังประชาชนทุกกลุ่มของชนชั้นสังคม บนฐานคิด Trickle-down process มักจะสร้างผลกระทบทางลบอันเนื่องจากการขาดการมีส่วนร่วมจากฐานรากของสังคมและชุมชนที่เป็นประชากรส่วนใหญ่ รวมถึงการมุ่งเน้นแต่เพียงการพัฒนาด้านเศรษฐกิจโดยไม่ได้นำคำนึงถึงผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมมากนัก ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) ที่ต่อต้านการพัฒนาตามแนวทางนี้ (Diani, 1992) และมีการตั้งคำถามต่อแนวทางการพัฒนากระแสหลักจากกลุ่มภาคประชาสังคม หรืออาจเรียกว่า “ภาคส่วนที่สาม” (The Third Sector) ของระบบเศรษฐกิจ (Pearce, 2009) โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์การพัฒนาภาคเอกชน (Non-Governmental Organizations: NGOs) ที่มีบทบาทนำในการพัฒนาตามกระแสทางเลือกซึ่งไม่ได้มุ่งเน้นแต่เฉพาะการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเพียงมิติเดียว แต่ยังคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมและให้พิจารณาผลกระทบในมิติอื่น ๆ ตามแนวทางของทฤษฎีใหม่ของการพัฒนา ในขณะเดียวกันยังให้ความสำคัญกับการบริหารงานและการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาด้วยการรับบริจาคทุนสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ ที่มุ่งช่วยเหลือกิจกรรมสาธารณกุศลเพื่อใช้ดำเนินงานและจัดทำโครงการพัฒนาตามกระแสทางเลือกในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก โดยเฉพาะการพัฒนาชนบทตามแนวทางการพัฒนาบนฐานของชุมชน (Community-Based Development) ซึ่งมุ่งเน้นการพึ่งพาตนเอง (Self-Reliance) ของคนในชุมชนโดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน ซึ่งจะบรรลุผลได้ด้วยการจัดโครงสร้างของโครงการพัฒนาและจัดหาคูคลารในชุมชนที่สามารถขับเคลื่อนการพัฒนาด้วยการใช้วิธีการดำเนินการที่เหมาะสม โดยทั่วไปแล้วการพัฒนาตามแนวทางนี้มักจะดำเนินการในลักษณะของโครงการขนาดเล็กที่ใช้ต้นทุนต่ำและเทคโนโลยีที่ไม่ซับซ้อนซึ่งอาจทำให้ประสบกับปัญหาขาดความยั่งยืนในการดำรงอยู่ของการบริหารจัดการโดยเฉพาะในเรื่องของปัจจัยหรือทุนหมุนเวียนเพื่อให้สามารถหล่อเลี้ยงโครงการได้อย่างต่อเนื่อง จึงทำให้เกิดแนวคิดการประกอบการฐานชุมชน (Community-Based Entrepreneurship) เพื่อต่อยอดแนวคิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนด้วยการเปลี่ยนผ่านไปเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ด้วยกิจกรรมทางธุรกิจและการตลาดที่สามารถขยายโอกาสการ

เข้าถึงกลุ่มผู้บริโภคตามแนวทางการตลาดเสรีได้อย่างกว้างขวางมากขึ้นแต่ยังคงไว้ซึ่งเป้าประสงค์เพื่อช่วยเหลือสังคมตามบริบทของชุมชนที่มีการดำเนินโครงการ (Eversole, Barraket, & Luke, 2013; Peredo & Chrisman, 2006)

2. ความยากจนและความเปราะบางของชุมชนชนบท

“รายกระจุกจนกระจาย” ในบางกรณี วลีนี้อาจเป็นเพียงวาทกรรมของการพัฒนากระแสหลัก แต่ในอีกแง่ มุมหนึ่งก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่า ปัจจุบันนี้ ความยากจนและความเปราะบางของชุมชนในชนบทยังคงดำรงอยู่ในขณะที่ผู้มีรายได้ทางเศรษฐกิจมักจะกระจุกตัวอยู่ในสังคมเมือง แม้ว่าประเทศได้นำแนวทางการพัฒนากระแสหลักมาใช้ในการพัฒนาและปฏิรูปโครงสร้างและนโยบาย นับตั้งแต่สมัยประเทศไทยเคยได้รับฉายาว่า “เสือเศรษฐกิจตัวที่ 5 ของเอเชีย” หากพิจารณาในบริบทของสังคมชนบทโดยทั่วไปของประเทศไทย จะพบว่าลักษณะของชุมชนนั้นจะเป็นการอยู่อาศัยรวมกันเป็นกลุ่มคนในพื้นที่บริเวณใกล้เคียงกันมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นเครือข่ายแบบเครือญาติทั้งแบบสายสาแหรกลำดับครอบครัวและเคารพนับถือกันเป็นญาติพี่น้องในลักษณะที่เรียกว่า “หมู่บ้าน” ที่ผู้คนเชื่อมโยงกันด้วยความเชื่อ บรรทัดฐาน และค่านิยมร่วมกัน (Masae, 2013) ซึ่งบุคคลนั้นจะเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มทางสังคมเมื่อมีการแสดงออกส่วนบุคคลที่ไม่พึงประสงค์และไม่สอดคล้องกับบรรทัดฐานก็จะทำให้บุคคลนั้นรู้สึกผิดหรืออายโดยที่ระเบียบปฏิบัติ (Rules) ของเครือข่ายทางสังคมทั้งแบบเครือญาติ (Kinship) ระบบอุปถัมภ์ (Patronage) และระบบต่างตอบแทน (Reciprocity) (Pongsapich & Kuwinpant, 2002) อาจส่งผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนที่เชื่อมโยงกับกลไกของการผลิต การบริโภค และการแลกเปลี่ยนกันในชีวิตประจำวัน (Social Life) (Burt, 2015; Farmer et al., 2016) ดังนั้นในทางปฏิบัติ การแทรกแซงเพื่อการพัฒนาจะต้องพิจารณาถึงบริบทของชุมชนให้ครอบคลุมทั้งปัจจัยสภาพแวดล้อมเชิงสถาบันและสังคมโดยรอบ ซึ่งอาจจะเป็นปัจจัยที่สนับสนุนหรือขัดขวางการปรับตัวเพื่อรับสิ่งใหม่และการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาที่แทรกแซงจากภาครัฐก็ได้ (Abu-Saifan, 2012; El Ebrashi, 2013)

รายงาน “ออกแบบอนาคต: ทิศทางใหม่ของการพัฒนามนุษย์ในเอเชียแปซิฟิก” ของ โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programme) เมื่อวันที่ วันที่ 16 พฤศจิกายน 2566 ระบุว่า แม้ประเทศไทยจะมีความก้าวหน้าในการลดความยากจน แต่หากพิจารณาตามเป้าหมายความยั่งยืนของ SDGs 17 ประการ จะเห็นว่าประเทศไทยยังคงถดถอยเรื่องขีดความสามารถ ความไม่เท่าเทียมทางเพศ และการดำเนินการจัดการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศ ไปจนถึงการพยายามลดความเหลื่อมล้ำที่ไทยยังห่างจากเป้าหมายความยั่งยืนของ SDGs การพัฒนาที่ผ่านมา ซึ่งการลดความเหลื่อมล้ำเป็นเป้าหมายที่ 10 มีเป้าประสงค์มุ่งเน้นไปที่การเติบโตของรายได้ในกลุ่มประชากรร้อยละ 40 ที่ยากจนที่สุด (UN, 2023) แม้ประเทศไทยจะมีการเติบโตแต่ผลประโยชน์จากความก้าวหน้าไม่ได้แบ่งปันให้ประชากรทุกกลุ่มเท่าเทียมกัน ยังมีการกีดกันเชิงโครงสร้าง ความไม่เท่าเทียมกัน ฝักรากลึก การมีอคติทางเพศ การมีธุรกิจนอกระบบขนาดใหญ่ รวมทั้งวิกฤตสภาพสิ่งแวดล้อมที่รุนแรงขึ้น การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ มลพิษที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และยังคงเผชิญสภาพความขัดแย้งภูมิรัฐศาสตร์โลก ซึ่งส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและกระทบประชากรกลุ่มเปราะบางมากที่สุด สิ่งหนึ่งที่ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันในไทยคือความเหลื่อมล้ำด้านความมั่งคั่ง รายงาน Global Wealth Report 2023 โดยเครดิตสวิส เผยให้เห็นว่า คนที่รวยที่สุด 1% แรก มีความมั่งคั่งเฉลี่ย 33 ล้านบาท ซึ่งมากกว่าความมั่งคั่งเฉลี่ยของคนจนที่สุด 20% ทำได้ถึง 2,500 เท่า และในแง่มิติของการถือครองทรัพย์สิน จะเห็นว่าคนที่รวยที่สุด 5% มีการถือครองที่ดินถึง 80% ของที่ดินทั้งหมดในประเทศ ในขณะที่อีก 75% ไม่มีโอกาสแม้แต่จะเป็นเจ้าของที่ดิน (Credit Suisse AG, 2023) ซึ่งความเหลื่อมล้ำนี้ส่งผลกระทบอย่างยิ่งต่อการพัฒนามนุษย์ และความเหลื่อมล้ำในมิติรายได้ ความมั่งคั่ง และการศึกษา ทั้ง 3 ปัจจัย

นี้เป็นสาเหตุหลักของความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย นอกจากนี้ในมิติของความมั่นคงของมนุษย์ (Human security) รายงาน UNDP พบว่า แม้ในประเทศที่มีระดับการพัฒนามนุษย์สูงมาก แต่ก็มีประชากรเพียง 23% หรือไม่ถึง 1 ใน 4 ที่รู้สึกว่าการดำรงชีวิตมีความมั่นคงปลอดภัย แม้ค่าดัชนีความไม่มั่นคงมนุษย์ของประเทศไทยเมื่อเทียบกับประเทศในกลุ่มอาเซียน จะมีค่าดัชนีต่ำกว่าประเทศอื่นในกลุ่มอาเซียน แต่มีสัญญาณความวิตกกังวล ความน่ากังวล แสดงให้เห็นออกมา ผ่านความเครียด ความไม่มั่นคงต่อชีวิต และสุขภาพจิตของคนไทย นำไปสู่การเพิ่มสูงขึ้นของอัตราการฆ่าตัวตาย รวมทั้งความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อการตัดสินใจมีลูก ซึ่งข้อมูลกรมสุขภาพจิต พบว่าอัตราฆ่าตัวตายสำเร็จของไทยมีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด แนวโน้ม (Trends) เพิ่มขึ้นของอัตราฆ่าตัวตายสำเร็จ ที่เพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดดตั้งแต่ปี 2563 ซึ่งเป็นช่วงแพร่ระบาดโควิด ความกดดันต่างๆ ส่งผลต่อสุขภาพจิต ดังจะเห็นได้จาก จำนวนผู้ป่วยสุขภาพจิตของไทยเพิ่มขึ้น 2 เท่าจาก 1.3 ล้านคนในปี 2558 เป็น 2.3 ล้านคนในปี 2564 สวนเท่ากับจำนวนจิตแพทย์ในไทยที่มีเพียง 845 คน (สถิติปี 2565) ความวิตกกังวลนี้ยังส่งผลต่อการตัดสินใจมีบุตรที่ยากขึ้น (UNDP, 2023)

3. ยุทธวิธีการดำรงชีพเพื่อปรับปรุงมาตรฐานการดำรงชีพระดับครัวเรือน

แนวทางเกี่ยวกับสินทรัพย์การดำรงชีพที่ยั่งยืน (Sustainable Livelihood Approach, SLA) นั้นจะให้ความสำคัญกับ “คน” ในฐานะศูนย์กลางของการขับเคลื่อนการพัฒนาซึ่งจะต้องทำความเข้าใจความเข้มแข็งของคนในการจัดการกับสินทรัพย์เพื่อการดำรงชีพตามฐานคติที่ว่า ผู้คนจำเป็นต้องมีสินทรัพย์ที่หลากหลายและมียุทธวิธีที่เหมาะสมในการจัดการเพื่อให้บรรลุผลของการดำรงชีพซึ่งเชื่อมโยงกับองค์ประกอบสินทรัพย์ทั้ง 5 ด้าน โดยแต่ละสินทรัพย์มีความสัมพันธ์ต่อกันทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่นตัวอย่าง ก) สินทรัพย์ทางสังคมและกายภาพจะถูกกลดทอนไปจากการดำรงชีพในชุมชนเมืองของประเทศกำลังพัฒนา เช่น ความสัมพันธ์ทางสังคมและการเข้าถึงการคมนาคมขนส่ง และตัวอย่าง ข) การดำรงชีพด้วยการรวมกันเป็นกลุ่มก้อนทางสังคมจะช่วยขยายโอกาสการเข้าถึงสินทรัพย์ทางการเงิน เช่น การตั้งกลุ่มออมทรัพย์ และยังช่วยให้สามารถนำทรัพยากรทางสังคมและความสามารถของบุคคลและครัวเรือนออกมาใช้ประโยชน์ได้มากขึ้นซึ่งอาจส่งผลต่อเนื่องมายังการพัฒนาสาธารณูปโภคภายในชุมชนโดยรอบ นอกจากนี้ ในกรอบการดำเนินงานเพื่อการดำรงชีพเพื่อความยั่งยืนในชนบทยังได้แสดงถึงบริบทของความเปราะบางที่ส่งผลต่อสินทรัพย์การดำรงชีพทั้ง 5 องค์ประกอบ ซึ่งต้องอาศัยการแทรกแซงอย่างสร้างสรรค์จึงจะช่วยการพัฒนาให้ครัวเรือนในชนบทสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากสินทรัพย์เหล่านั้นได้ โดยต้องดำเนินการเปลี่ยนผ่านทั้งโครงสร้างและกระบวนการเชิงสถาบัน อาทิ นโยบาย กฎระเบียบ วัฒนธรรม การทำงานทั้งของภาครัฐและเอกชน ซึ่งอาจเป็นการแทรกแซงเพื่อการพัฒนาด้วยการนำแนวคิดการพัฒนาฐานชุมชนไปใช้เป็นฐานให้เกิดการเปลี่ยนผ่านเชิงยุทธศาสตร์ทั้งในโครงสร้างและกระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาในระดับบุคคล ครัวเรือนและชุมชนโดยตรงซึ่งมีคำอธิบายที่น่าเชื่อถือว่าจะส่งผลให้สามารถยกระดับการดำรงชีพและรายได้ครัวเรือนให้สูงขึ้น อันจะส่งผลต่อการเพิ่มความอยู่ดีมีสุขและช่วยลดความเปราะบางทางสังคมโดยที่ยังคงรักษาทรัพยากรธรรมชาติโดยรอบชุมชนให้ดำรงอยู่อย่างเกื้อกูล (DFID, 1999) ชุมชนในชนบทส่วนใหญ่ยังมีการดำรงอยู่ของกิจกรรมความร่วมมือกันทางสังคม (Collective Action) บนแนวคิดการกระทำแบบรวมหมู่ (Collectivism) ด้วยการรวมตัวของกลุ่มคนและชุมชนที่มีปัญหาหรือความสนใจร่วม (Montgomery, Dacin, & Dacin, 2012) เมื่อคนในชุมชนเริ่มมองเห็นถึงสัญญาณของความสำเร็จจากการยกระดับการดำรงชีพระดับครัวเรือนก็อาจทำให้ชาวบ้านที่ยังลังเลหรือยังไม่ได้สนใจเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมร่วมบนฐานชุมชนได้เปลี่ยนความคิดและเริ่มเข้ามามีส่วนร่วม (Participation) ขยายผลเป็นการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน (Active Participation) ของสมาชิกในชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง จนนำไปสู่การยกระดับการดำรงชีพของครัวเรือน ทั้งการสร้าง

งานและรายได้เสริมจากกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชน รายได้จากมูลค่าเพิ่มของผลผลิตการเกษตร มีเวลาอยู่กับครอบครัว และมีความสุขมากขึ้น รวมถึงการลดความเปราะบางซึ่งเป็นสถานการณ์ที่บุคคลไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ภายหลังจากเกิดเหตุการณ์หรือวิกฤตการณ์ (Maneein, 2023)

รายงานของ UNDP ชี้ว่า ประเทศไทยต้องเตรียมรับความท้าทายและความผันผวนที่เกิดขึ้น ทั้งความเปราะบางของการฟื้นตัวเศรษฐกิจ ภัยธรรมชาติ ปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศ มลภาวะทางอากาศ ปัญหาประชากร ความไม่แน่นอนของภูมิรัฐศาสตร์โลก ล้วนส่งผลต่อค่าครองชีพและความมั่นคงในชีวิต การเพิ่มขึ้นของหนี้ครัวเรือน สิ่งต่างๆ เหล่านี้ซ้ำเติมความยากลำบากในการดำเนินชีวิตของคนไทย การพัฒนามนุษย์อย่างสมดุลจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การเติบโต คือต้องไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง ซึ่งจะนำไปสู่การกระจายความมั่งคั่งอย่างเท่าเทียมมากขึ้น จะต้องมีการจัดปรกาศความเปลี่ยนแปลงในภาครัฐและปรับยุทธวิธีการดำรงชีพ ทำให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาอย่างแท้จริง ส่วนเรื่องโอกาสการลงทุนทางเศรษฐกิจใหม่ ๆ รายงานระบุว่า จะเป็นธุรกิจในกลุ่มเศรษฐกิจสีเขียว ทั้งการลงทุนในพลังงานหมุนเวียน การลงทุนอาหารเพื่ออนาคต การลงทุนด้านการกำจัดขยะ การสร้างบรรจุภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวชุมชน (UNDP, 2023)

อภิปรายและข้อเสนอแนะ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลข้างต้น พบว่า ความยั่งยืนของการพัฒนากระแสหลักกับการยกระดับการดำรงชีพของครัวเรือนอาจยังไม่มีจุดบรรจบได้อย่างลงตัวในเร็ววันโดยเฉพาะในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งส่วนใหญ่มักจะปฏิบัติตามแนวทางที่เคยประสบความสำเร็จในประเทศพัฒนาแล้วนับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเริ่มมีทฤษฎีการพัฒนากระแสหลักจนถึงยุคกระแสโลกาภิวัตน์และต่อเนื่องมาจนปัจจุบันนี้ โลกของเราถูกเชื่อมโยงกันผ่านโครงข่ายอินเทอร์เน็ตไร้พรมแดน แต่กลับพบว่า ในประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ยังคงมีความเหลื่อมล้ำซึ่งมีเป้าประสงค์มุ่งเน้นไปที่การเติบโตของรายได้ในกลุ่มประชากรร้อยละ 40 ที่ยากจนที่สุด และนับวันก็ยังมีช่องว่างระหว่างกลุ่มประชากรที่มีรายได้สูงมากขึ้นเรื่อยๆ ดังรายงาน Global Wealth Report 2023 โดยเครดิตสวิส กล่าวว่า ในประเทศไทย คนที่รวยที่สุด 1% แรก มีความมั่งคั่งเฉลี่ย 33 ล้านบาท ซึ่งมากกว่าความมั่งคั่งเฉลี่ยของคนจนที่สุด 20% ทำได้ถึง 2,500 เท่า

ความยากจนและความเปราะบางของชุมชนในชนบทยิ่งถูกซ้ำเติม จากการพัฒนากระแสหลักที่มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจ ผลกระทบจากการเคลื่อนย้ายแรงงานเกิดเป็นชุมชนแออัดในช่วงเวลาที่ประเทศไทยมุ่งสู่การเป็นเสือเศรษฐกิจตัวที่ 5 ของเอเชีย ทำให้สภาพสังคมในชุมชนชนบทเปลี่ยนแปลงไปเป็นชุมชนที่เต็มไปด้วยเด็ก ๆ และคนชรา ปู่ย่าตายายที่เลี้ยงดูหลาน และยังรวมถึงไปสภาพสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ฤดูกาลที่ต่างไปจากเดิมส่งผลต่อผลผลิตทางการเกษตร ทำให้ราคาผลผลิตทางการเกษตรไม่แน่นอน จนบางครั้งอาจกล่าวได้ว่า เกษตรกรไทยยิ่งทำยิ่งเป็นหนี้

ทฤษฎีการพัฒนาใหม่ที่ให้ความสำคัญกับการเติบโตจากภายใน (Endogenous Growth) โดยภาคสังคมจะได้รับการส่งเสริมเช่นเดียวกับภาคธุรกิจ บนแนวคิดการพัฒนาที่มีคนเป็นศูนย์กลางและการมีส่วนร่วมของชุมชนได้เริ่มเข้ามามีบทบาทนำและพัฒนาต่อยอดทฤษฎีการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือรูปแบบของการพัฒนาที่สนองความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบันโดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดทอนความสามารถในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง โดยอาศัยกรอบความคิดที่มองการพัฒนาเป็นมิติ (Dimensions) ของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ให้มีความเชื่อมโยงกัน เรียกว่าเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน หรือ Sustainable Development Goals (SDGs) ซึ่งจะใช้เป็นทิศทางการพัฒนาตั้งแต่เดือนกันยายน ปี 2558 ถึงเดือนสิงหาคม 2573 ครอบคลุมระยะเวลา 15 ปี โดยประกอบไปด้วย 17 เป้าหมาย หรือ SDGs 17 ประการ (UN, 2023)

กรอบการทำงานของการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework) เป็นหลักคิดในการกำหนดยุทธวิธีของชุมชนเพื่อตอบสนองต่อวิกฤตการณ์หรือความเปราะบางที่ชุมชนต้องเผชิญในมิติของสินทรัพย์ทั้ง 5 ประการที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ด้วยการปรับเปลี่ยนกระบวนการและโครงสร้าง เช่น กฎหมาย นโยบาย วัฒนธรรม สถาบัน การรวมกลุ่มของครัวเรือน การแทรกแซงจากภาครัฐ หรือการสนับสนุนจากภาคเอกชน หรือธุรกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาบนฐานของชุมชน (Community-Based Development) ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจสีเขียวตามรายงานของ UNDP ปี 2566 “ออกแบบอนาคต: ทิศทางใหม่ของการพัฒนามนุษย์ในเอเชียแปซิฟิก” ด้วยตัวชี้วัดการยกระดับการดำรงชีพระดับครัวเรือน ดังนี้ รายได้เพิ่มขึ้น เพิ่มคุณภาพชีวิต ลดความเปราะบาง ปรับปรุงความมั่นคงทางอาหาร มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

ดังนั้นเอง หากครัวเรือนในแต่ละชุมชนต้องการยกระดับการดำรงชีพเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ สร้างรายได้ รู้สึกความมั่นคงความปลอดภัยในชีวิต และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น แทนที่จะรอเพียงแผนนโยบายการพัฒนากระแสหลักของภาครัฐ ชุมชนอาจต้องลุกขึ้นมารวมกลุ่มกันบนแนวคิดการกระทำแบบรวมหมู่ (Collectivism) ช่วยกันวิเคราะห์สินทรัพย์ในชุมชนทั้ง 5 สินทรัพย์กายภาพ สินทรัพย์ธรรมชาติ สินทรัพย์การเงิน สินทรัพย์มนุษย์ และสินทรัพย์ทางสังคม นำภูมิปัญญาของชุมชนมาเป็นจุดแข็งในการพัฒนาฐานชุมชนที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจสีเขียว สร้างการเติบโตจากภายในตามทฤษฎีการพัฒนาใหม่เพื่อความยั่งยืน ก็เชื่อได้ว่า มาตรฐานการดำรงชีพระดับครัวเรือนจะมีการยกระดับและลดความเปราะบางได้

เอกสารอ้างอิง

- Abu-Saifan, S. (2012). Social Entrepreneurship: Definition and Boundaries. *Technology Innovation Management Review*, 2(2): 22-27. <http://doi.org/10.22215/timreview/523>
- Aghion P, Howitt P. (1998). *Endogenous Growth Theory*. Cambridge, MA: MIT Press; 1998.
- Anríquez, Gustavo & Stamoulis, Kostas. (2007). “Rural development and poverty reduction: is agriculture still the key?,” *ESA Working Papers 289048*, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Agricultural Development Economics Division (ESA).
- Bhandari PB. (2013). Rural livelihood change? Household capital, community resources and livelihood transition. *J Rural Stud*. 2013 Oct 1;32:126-136. doi: 10.1016/j.jrurstud.2013.05.001. PMID: 24043919; PMCID: PMC3772533.
- Burt, R. S. (2015). Reinforced structural holes. *Social Networks*, 43, 149-161. doi:10.1016/j.socnet.2015.04.008
- Chambers, R., & Conway, G. (1991). Sustainable rural livelihoods: practical concepts for the 21st century. *IDS Discussion Paper*, 296, 1-29. doi:ISBN 0 903715 58 9
- Credit Suisse AG. (2023). *The Global Wealth Report 2023*. Retrieved December 30, 2023 from <https://www.credit-suisse.com/about-us/en/reports-research/global-wealth-report.html>
- Diani, M. (1992). The Concept of Social Movement. *The Sociological Review*, 40(1), 1-25. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.1992.tb02943.x>
- DFID. (1999). *Sustainable Livelihoods Guidance Sheets Framework Introduction Vulnerability Transforming. Context*, 26-26. doi:10.1002/smj

- DFID. (2008). DFID ' s Sustainable Livelihoods Approach and its Framework. Development, 1-5.
- Eversole, R., Barraket, J., & Luke, B. G. (2013). Social enterprises in rural community development. *Community Development Journal*, 49(2), 245-261. doi:10.1093/cdj/bst030
- El Ebrashi, R. (2013). Social entrepreneurship theory and sustainable social impact. *Social Responsibility Journal*, 9(2), 188-209. doi:10.1108/srj-07-2011-0013
- Frank, Ellis. (2008). The Determinants of Rural Livelihood Diversification in Developing Countries. *Journal of Agricultural Economics*, 51(2):289-302. doi: 10.1111/J.1477-9552.2000.TB01229.X
- Farmer, J., De Cotta, T., McKinnon, K., Barraket, J., Munoz, S.-A., Douglas, H., & Roy, M. J. (2016). Social enterprise and wellbeing in community life. *Social Enterprise Journal*, 12(2), 235-254. doi:10.1108/sej-05-2016-0017
- Masae, A. (2013). Structural Change and Natural Resource-based Livelihood Adjustment among Wetland Settlers in Southern Thailand. (1), 57-67.
- Montgomery, A. W., Dacin, P. A., & Dacin, M. T. (2012). Collective Social Entrepreneurship: Collaboratively Shaping Social Good. *Journal of Business Ethics*, 111(3), 375-388. doi:10.1007/s10551-012-1501-5
- Nishikawa, Y. (2010). *Human Security in Southeast Asia* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203850459>
- Maneein, D. (2023). *Community-Based Social Entrepreneurship and Rural Livelihood Improvement*. Graduate School of Social Development and Management Strategy. National Institute of Development Administration
- Krantz, L. (2001). The sustainable livelihood approach to poverty reduction. *Division for Policy and Socio-Economic Analysis*(February), 44-44.
- Pearce, J. (2009). Social economy: engaging as a third system? *The Social Economy International Perspectives on Economic Solidarity*, 22-36.
- Peredo, A. M., & Chrisman, J. J. (2006). Toward a Theory of Community-Based Enterprise. *Academy of Management Review*, 31(2), 309-328. doi:10.5465/amr.2006.20208683
- Pongsapich, A. & Kuwinpant, P. (2002). *Patronage system (in Thai)*. Bangkok: Chulalongkorn University Printing House.
- Rostow, W. W. (1960). *The stages of economic growth: A non-communist manifesto*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tan, G. (2007). The next NICS of Asia. *Third World Quarterly*, 14(1), 57-73. doi:10.1080/01436599308420313
- Todaro, P. M. (1994). *Economic development* (5th ed.). New York: Longman Publishers.
- United Nations (2023). *The Global Sustainable Development Report 2023*. Retrieved December 30, 2023 from <https://sdgs.un.org/gsdrgsd2023>

United Nations Development Programme (1994). The Human Development Report 1994. Retrieved December 30, 2023 from <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-1994>

United Nations Development Programme (2023). Making Our Future: New Directions for Human Development in Asia and the Pacific. Retrieved December 30, 2023. from https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-11/undp_regional_human_development_report_web_final_0.pdf

รูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจศพของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง

The Model beliefs of cremation of Buddhists in the Sub-district Talat Raeng

ดร.ยุทธนา เฉลียวชาติ

Dr.Yutthana Chaliaoachat¹

ดร.วงศ์สถิตย์ วิสุภี

Dr.Wongsatit Wisupee²

ดร.นิตยา โงกสูงเนิน

Dr.Nittaya Ngoksungnurn³

พระครูสุวรรณสารานุกุล,ดร. (ภิชยพล หงวนไธสง)

Phrkru Suwansaranukun(Phichayaphol Nguanthsong)⁴

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษารูปแบบและความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจศพตามทัศนะของพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษารูปแบบและความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจศพของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง 3) เพื่อพัฒนารูปแบบและความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจศพของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง 4) เพื่อให้ได้รูปแบบในการจัดงานฌาปนกิจศพตามความเชื่อของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ ทำวิจัยพ.ศ. 2560 ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสานวิธี ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพและวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างจำนวน 39 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มและแบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ สถิติที่ใช้คือ ค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบของงานฌาปนกิจศพของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้งประกอบด้วย การเตรียมงาน การจัดงานอยู่ที่บ้าน และการจัดงานที่ฌาปนสถานส่วนผลการประเมินยืนยันจากการสนทนากลุ่มของผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ จากการดำเนินการวิจัยพบว่า รูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจศพได้มีมาตั้งแต่สมัยครั้งพุทธกาล อิทธิพลความเชื่อเกี่ยวกับงานฌาปนกิจได้เข้ามาสู่ประเทศไทยพร้อมๆ กับพระพุทธศาสนาในขณะเดียวกันก็ได้มีรูปแบบความเชื่อเกี่ยวกับงานนี้ที่มีอยู่ดั้งเดิมและวัฒนธรรมทางตะวันตก เข้ามามีบทบาททำให้เกิดการผสมผสานกลมกลืน พัฒนาการมาเป็นรูปแบบความเชื่อของแต่ละภูมิภาคแต่อย่างไรก็ตาม รูปแบบความเชื่อของประชาชนคนไทยเกี่ยวกับงานฌาปนกิจก็ยังมีความคล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ แต่จะมีความเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละแห่งอยู่ การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบความเชื่อในการจัดการงาน ฌาปนกิจศพของพุทธศาสนิกชนในตำบล

¹ผอ.ศรป.ชัยภูมิ และอาจารย์พิเศษ สาขาวิชาการพัฒนาชีวิตและประกอบพิธีกรรม สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

²อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

³อาจารย์พิเศษ สาขาวิชาการพัฒนาชีวิตและประกอบพิธีกรรม สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

⁴เจ้าคณะตำบลห้วยแถลง อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา

ตลาดร้าง พบว่า รูปแบบความเชื่อในการจัดงาน ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 2 องค์ประกอบ องค์ประกอบย่อย 7 องค์ประกอบ และตัวชี้วัดของแต่ละประกอบย่อยทั้งหมด 62 ตัวชี้วัด เมื่อได้รูปแบบความเชื่อแล้วผู้วิจัยได้นำองค์ประกอบไปหาความเชื่อมั่น หาประสิทธิภาพ เพื่อยืนยันรูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดร้าง โดยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ แล้วตอบแบบสอบถาม และสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิ เกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดร้าง นำข้อมูลไปวิเคราะห์ทางสถิติพบว่าความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิเป็นดังนี้

ผลการยืนยันรูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดร้าง พบว่า จากการสัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม ตอบแบบสอบถามของผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิพบว่า มีความคิดเห็นโดยภาพรวมเห็นด้วยในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานความคิดเห็นอยู่ที่ $= 4.76$ $SD = 0.57$ แต่ถ้าพิจารณาในตัวชี้วัดรายข้อมีหลายข้อพบว่า ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิเห็นด้วยในระดับมากที่สุด ถือว่าผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นตัวแทนทางด้าน จิตวิญญาณที่พุทธศาสนิกชนให้ความเคารพนับถือ ผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษา ผู้เคยบวชเรียนมา ได้ร่วมกันวิเคราะห์และเห็นด้วยกับรูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชน ในตำบลตลาดร้าง และหากพิจารณาแต่ละองค์ประกอบหลักพบว่า องค์ประกอบหลักที่ 1 รูปแบบขั้นตอนการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดร้าง มีความเห็นของผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ มากกว่า องค์ประกอบที่ 2 โดยมีความเห็นเฉลี่ยอยู่ที่ $= 4.79$ $SD = 0.53$ ส่วนองค์ประกอบที่ 2 ความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดร้าง อยู่ที่ $= 4.67$ $SD = 0.53$ แต่หากพิจารณารายองค์ประกอบย่อยทั้งหมด 7 องค์ประกอบ พบว่า องค์ประกอบย่อยที่ 2 ขั้นตอนพิธีการอยู่บ้าน มีค่าคะแนนความคิดเห็นมากที่สุดโดยมีค่าคะแนนความคิดเห็นอยู่ที่ $= 4.93$ $SD = 0.51$ รองลงมาคือ องค์ประกอบย่อยที่ 5 ขั้นตอนพิธีการอยู่วัด มีค่าคะแนนความคิดเห็นอยู่ที่ $= 4.92$ $SD = 0.65$ และข้อที่มีคะแนนน้อยที่สุดคือ องค์ประกอบย่อย ที่ 6 การเข้าร่วมฟังพระสวดพระอภิธรรมหรือมาดึกามีค่าคะแนนความคิดเห็นอยู่ที่ 4.17

คำสำคัญ : รูปแบบ, ความเชื่อ, ฌาปนกิจศพ

Abstract

This research article has the following objectives:1) to study the patterns and beliefs of Buddhist cremation. 2) to study the creed of the cremation of buddhist buddhists in Tambon Talat. 3) to develop the ceremonial style of belief in ritual cremation of the Buddhists in Tambon Vadhana and 4) to confirm the pattern and Believe in the cremation of Buddhists in the Condor Market By way of document study and field. Doing research in 2017 Use a mixed research method. between qualitative research and quantitative researchThe sample group was 39photos/person The tools used were interviews, focus groups and questionnaires.Data analysis,qualitative research, content analysis, quantitative research. The statistics used were frequency, mean, percentage and standard deviation.

The study indicated that The Burmese Buddhist cremation form in the Condom Market consists of preparation for the event at home. And the cremation ceremony. The results of the confirmation confirmed by a group discussion of experts and luminaries. The research found that. The creed of the cremation has been in existence since the reign of Buddha. The influence of the cremation cremation has come to Thailand along with Buddhism, while at the same time there is a form of belief about this traditional work and Western culture. Come to play a harmonious role. Development is a form of belief in each region, however. The Thai people's creed style of cremation is still very similar. But there is a unique character of each. In this research, the researcher studied the belief patterns of Buddhist cremation in Wat Arun. It found that belief patterns in the event. It consists of two main components, seven sub-elements, and a metric of each of the 62 sub-components. Once the belief model has been adopted, the researcher brings the elements to the assertion. Find the performance To confirm the faith belief in the funeral of the Buddhists in the Condor Market. By expert interview Then answer the questionnaire. And group discussions with experts. Concerning opinions on belief patterns in Buddhist cremation in Tambon Talat. The data for statistical analysis showed that experts' opinions and qualifications are as follows.

Confirmation of the belief pattern in Buddhist cremation in Wat Phra Tambon was found. From the interviews, the respondents, the experts and the experts, found that the overall opinion was at a high level. The mean and standard deviation of opinions were = 4.76 SD = 0.57. Experts and experts agree on the highest level. It is considered by experts and experts who represent the spiritual aspect that Buddhists respect. Educational experts A person who has been ordained Together, analyze and agree with the faith beliefs in the cremation of Buddhists in the Condor Market. And if each major component is considered. Main component 1: Burmese Buddhist cremation process in Tambon market Compared to the second component, the average score was = 4.79 SD = 0.53. The second component of belief in Buddhist cremation was 4 = 67 SD = 0.53. However, considering the seven sub-elements, it was found that the second sub-component was at home. The score was the highest score, with the score = 4.93 SD = 0.51, followed by the fifth element. The score was = 4.92 SD = 0.65 and the lowest score was Element 6 Participation in the Hymn of Metaphysics or the Covenant The score is 4.17.

Keyword : Model, beliefs, cremation

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การประกอบพิธีกรรมฌาปนกิจของพวกเราชาวไทยนั้นมีความแตกต่างกัน ดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมฌาปนกิจในอดีตนั้น ใช้ฌาปนสถานป่าช้าหรือวัสดุอุปกรณ์ก็หาตามธรรมชาติคือ ใช้ฟืน ซึ่งมีความแตกต่างจากปัจจุบันอย่างเห็นได้ชัด คือปัจจุบัน ใช้ถ่านหรือไฟฟ้า สถานที่ก็เปลี่ยนมาเป็นเมรุแทน ตลอดรวมไปถึงวัตถุประสงค์เป้าหมายของการทำด้วย ซึ่งก็เปลี่ยนแปลงไปจากในอดีต เพราะในอดีตเน้นเรื่องอานิสสงส์ที่จะเกิดจากความเชื่อทางพระพุทธ

ศาสนาและแฝงไว้ด้วยคำสอน (พหล แก้วเขียว, 2545, หน้า 33) เรื่องหน้าที่ของมนุษย์ที่ต้องกระทำต่อกัน โดยอาศัยหลักธรรมเรื่องกตัญญูกตเวที มาเป็นหลักในการจัดงานพิธีมาปนกิจ แต่ปัจจุบันวัตถุประสงค์เป้าหมายของการจัดงานมาปนกิจเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตที่มุ่งเรื่องคุณธรรม มาเป็นมุ่งชื่อเสียงหน้าตา อาหารการกิน สุรายาเมา อบายมุขแทบทุกชนิดเข้ามาเกี่ยวข้อง พวงหรีดที่มีราคาแพงเสร็จงานแล้วนำไปเผาทิ้งฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย มากไปด้วยสิ่งที่ไม่ใช่สาระของงานแบบดั้งเดิม เมื่อก่อนสิ่งที่พี่น้องพุทธศาสนิกชน ชาวพุทธในตำบลนี้ หรือโดยทั่วไปกระทำในงานมาปนกิจคือ จะช่วยกันจัดสถานที่ นำข้าวสาร พริก ปลาร้าเกลือ ผัก และเงินมาช่วยเจ้าภาพและอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพเป็นเวลา 3 วัน เรียกว่างานเรือนดี (งานเฮือนดี) ในปัจจุบันกลับไปมุ่งเน้นในเรื่องผลกำไรหรือขาดทุน ในการที่จะจัดทำพิธีมาปนกิจแทน บางหมู่มีการเล่นการพนันในงานศพ โดยกลุ่มนายทุนออกเงินรับเป็นเจ้าภาพ ยิ่งหลายวันผลประโยชน์จากการเล่นการพนันก็จะเกิดแก่นายทุน (สมชัย ใจดี, 2536, หน้า 44-46) จึงเกิดปัญหามากมายตามมา

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ในฐานะหน่วยงานราชการที่มีภารกิจในการส่งเสริมให้สังคมไทย มีศีลธรรม และคุณธรรมจริยธรรม ตามแนวทางของพระพุทธศาสนาจึงได้กำหนดกิจกรรมในการสนับสนุนส่งเสริมให้เด็กเยาวชน และประชาชนทุกเพศทุกวัยได้นำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปพัฒนาชีวิต ครอบครัว ชุมชน และสังคม โดยเน้นการรณรงค์ ส่งเสริม และสนับสนุนให้มี “หมู่บ้านรักษาศีล 5” ขึ้นในทุกส่วนของประเทศ ตามพระดำริที่เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าได้ประทานโอวาทไว้ เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2556 ความว่า “อันว่า ศีล 5 เป็นการสำคัญมนุษย์ เมื่อทุกคนมีศีล 5 ด้วยกัน สังคมนั้นๆ คือ ประชาชนย่อมจะอยู่เย็นเป็นสุข เมื่อเป็นไปได้ขอให้ชื่อหมู่บ้านนั้นว่า หมู่บ้านรักษาศีล 5” ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ(คสช.) ที่มอบหมายภารกิจให้ส่วนราชการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ แก่ประชาชนในชาติ โดยกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการดำเนินการพร้อมกันทั้ง 76 จังหวัด (นพรัตน์ เบญจวัฒน์นันท์, 2557, หน้า 59-65)

จากโครงการดังกล่าวเป็นฝ่ายพระสงฆ์ตั้งแต่ประมุขของสงฆ์ได้มีพระดำริ โครงการที่ส่งผลให้มีการลดการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และการก่ออาชญากรรมอื่นๆ ซึ่งมีผลต่อความมั่นคงของประเทศชาติและความสมัครสมานสามัคคีปรองดองอันเป็นสิ่งที่ประเทศชาติกำลังมีปัญหายุ่งซึ่งไปสอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงมหาดไทยโดยได้มีได้หนังสือด่วนที่สุด ที่ มท 0211.7/ว 4257 ลงวันที่ 11 ตุลาคม 2554 เรื่องขอความร่วมมือให้การสนับสนุนการรณรงค์งานศพปลอดเหล้าและงานบุญประเพณีปลอดเหล้าเพื่อสนองพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงและถวายเป็นพระราชกุศล ความว่า ด้วยกระทรวงมหาดไทย และสำนักงานเครือข่ายองค์กรงดเหล้า (สคล.) ซึ่งได้รับการสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ทำการรณรงค์ลดการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ร่วมกันรณรงค์งดเหล้าในงานศพและงานประเพณีต่างๆ จากการดำเนินการดังกล่าวพบว่า จังหวัดศรีสะเกษ เป็นจังหวัดแรกที่ดำเนินการตามโครงการและนโยบายของกระทรวงมหาดไทยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเน้นความสมัครใจ มีหมู่บ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 88% ประหยัดเงินได้งานละ 20,000 บาท ทั้งจังหวัดประหยัดได้มากถึง 76,601,183 ล้านบาท (ศรีสะเกษ ปักธง, 2554, หน้า 10) จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นว่าปัจจุบันนี้ได้มีกิจกรรมนี้เกิดขึ้นทุกจังหวัดในประเทศไทย งานที่มีปริมาณมากและพบบ่อยที่สุดก็จะเป็นงานศพ หากมีการศึกษารายละเอียดของงานให้ชัดเจน ก็จะทำให้งานมาปนกิจมีส่วนในการประหยัด ลดการกระทำผิดกฎหมาย ทะเลาะวิวาท และความแตกแยกในสังคมได้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาความเชื่อประเพณีและเหตุปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้เกิดความเชื่อประเพณีการประกอบพิธีกรรมการมาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแวง อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ ตลอดจนต้องการพัฒนาเปลี่ยนแปลงรูปแบบและความเชื่อพิธีกรรมดังกล่าวของชาวพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแวง เพื่อจะนำไปวิเคราะห์สังเคราะห์รูปแบบที่เป็นแนวเดียวกัน ทั้งตำบล ทั้งนี้รูปแบบที่จะเกิดขึ้นต้องมาจากการมีส่วนร่วมของผู้ทรงคุณวุฒิ ประชาชนชาวบ้านในพื้นที่ พระสงฆ์ผู้ทรงสมณะศักดิ์ ข้าราชการ ทุกภาคส่วนโดยเน้นไปที่การอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม และเสริมสร้างสิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ประหยัด ตัดส่วนที่มีปัญหาออกไป ทั้งนี้เพื่อนำผล

ของการวิจัยไปใช้เป็นฐานข้อมูลงานวิชาการทางพระพุทธศาสนาและเป็นแนวปฏิบัติในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

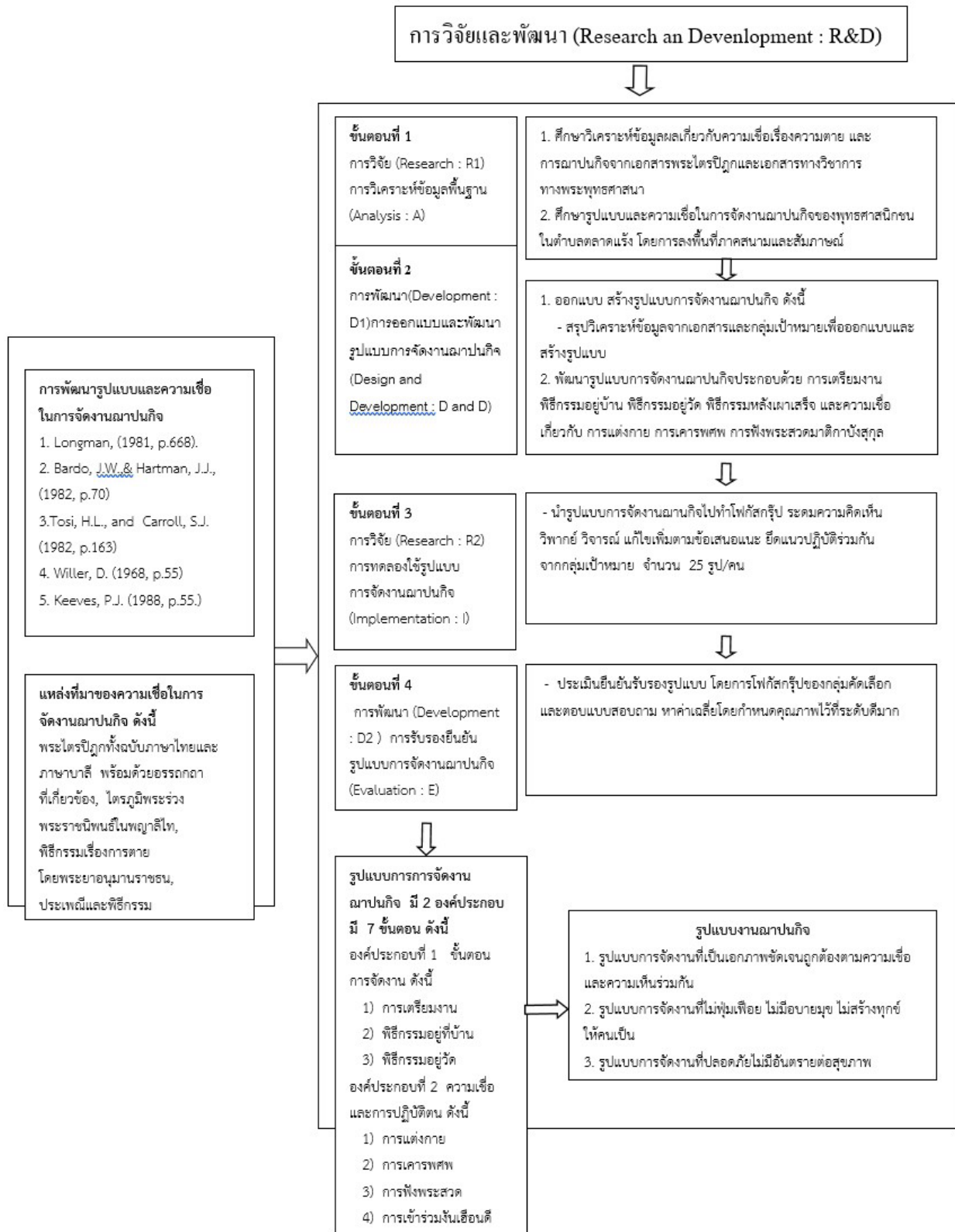
1. เพื่อศึกษารูปแบบและความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจตามทัศนะของพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษารูปแบบและความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชน ในตำบลตลาดแร้ง อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ
3. เพื่อพัฒนารูปแบบและความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชน ในตำบลตลาดแร้ง อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ
4. เพื่อให้ได้รูปแบบในการจัดงานฌาปนกิจตามความเชื่อของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตพื้นที่ ได้แก่ พุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ
2. ขอบเขตเนื้อหา ได้แก่ แนวคิดรูปแบบ, แนวคิดความเชื่อในพิธีฌาปนกิจ ประกอบด้วย ความเป็นมาของพิธีฌาปนกิจของพราหมณ์-ฮินดู ความเชื่อประเพณีการฌาปนกิจพระพุทธศาสนา ประวัติความเป็นมาของพิธีฌาปนกิจในสมัยพุทธกาลความเชื่อประเพณีการฌาปนกิจของชาวอีสานในอดีตและปัจจุบันและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการฌาปนกิจ
3. ขอบเขตระยะเวลา โดยทำวิจัยในปีงบประมาณ 2560

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดของการวิจัยได้มาจากพระไตรปิฎกทั้งฉบับภาษาไทยและภาษาบาลี พร้อมด้วยอรรถกถาที่เกี่ยวข้อง, ไตรภูมิพระร่วง พระราชนิพนธ์ในพญาลิไท, พิธีกรรมเรื่องการตาย โดยพระยาอนุมานราชธน, ประเพณีและพิธีกรรม โดยแปลก สนธิรักษ์, และข้อมูลจากตำราวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง จึงได้กรอบแนวคิดดังรูปภาพต่อไปนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

1. **รูปแบบการวิจัย** เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Method Research) ใช้วิธีการผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

2. **ประชากรเป้าหมาย และกลุ่มตัวอย่าง** เป็นกลุ่มเป้าหมายที่คัดเลือก ได้แก่ พี่น้องพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง จำนวน 5 หมู่บ้าน คือ หมู่ 1 บ้านกุดไผ่ หมู่ 3 บ้านกุดยาง หมู่ 5 บ้านหลุบโพธิ์ หมู่ 7 บ้านโนนเปลือย หมู่ 8 บ้านห้วย เพื่อเป็นบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์ (Key Informant) ประกอบด้วยกลุ่มบุคคล 3 กลุ่มโดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) โดยกำหนดคุณสมบัติ เป็นการเลือกกลุ่มเป้าหมายที่ผู้วิจัยพิจารณาคัดเลือกเอง จากการปรึกษากับพระสงฆ์ผู้ทรงสมณะศักดิ์เป็นเจ้าคณะอำเภอ กำหนดกลุ่มเป้าหมายคัดเลือกเพื่อใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 39 รูป/คน ประกอบด้วย

กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พระสงฆ์ในระดับเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล จำนวน 5 รูป และกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้สูงอายุ จำนวน 9 คน ใช้เก็บข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ในขั้นตอนนี้มีกลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูล จำนวน 14 รูป/คน

กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านผู้นำท้องถิ่น ได้แก่ กำนัน 1 คน ผู้ใหญ่บ้าน 3 คน ไวยาวัจกร 5 คน และข้าราชการครู 5 คน รวม 14 คน

กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิทางศาสนา ได้แก่ บุคคลที่เคยบวชเรียนสอบได้นักธรรมหรือเปรียญธรรม จำนวน 6 คน ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด 3 คน และผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด 2 คน รวม 11 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

3.2 การวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถาม

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 ข้อมูลแบบปฐมภูมิ (Primary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสืออ้างอิงทางพระพุทธศาสนาต่างๆ จากพระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช 2539 เล่มที่ 10 และ 23

4.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสือวารสารบทความ งานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวกับหลักการแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบ ตลอดจนข้อมูลทางสถิติที่รวบรวมโดยหน่วยงานราชการหรือสถาบันการศึกษา และแหล่งข้อมูลที่เป็นที่ยอมรับ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ สถิติที่ใช้คือ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ผลการวิจัย

จากการดำเนินการวิจัยพบว่า รูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจได้มีมาตั้งแต่สมัยครั้งพุทธกาล อิทธิพลความเชื่อเกี่ยวกับงานฌาปนกิจได้เข้ามาสู่ประเทศไทยพร้อมกับพระพุทธศาสนาในขณะเดียวกันก็ได้มีรูปแบบความเชื่อเกี่ยวกับงานนี้ที่มีอยู่ดั้งเดิมและวัฒนธรรมทางตะวันตก เข้ามามีบทบาททำให้เกิดการผสมผสานกลมกลืน พัฒนามาเป็นรูปแบบความเชื่อของแต่ละภูมิภาค แต่อย่างไรก็ตาม รูปแบบความเชื่อของประชาชนคนไทยเกี่ยวกับงานฌาปนกิจก็ยังคงมีความคล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ แต่จะมีความเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละแห่งอยู่ การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแฉ่ง พบว่า รูปแบบความเชื่อในการจัดงาน ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก ๒ องค์ประกอบ องค์ประกอบย่อย 7 องค์ประกอบ และตัวชี้วัดของแต่ละประกอบย่อยทั้งหมด ๖๒ ตัวชี้วัด เมื่อได้รูปแบบความเชื่อแล้วผู้วิจัยได้นำองค์ประกอบไปหาความเชื่อมั่น หาประสิทธิภาพ เพื่อยืนยันรูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแฉ่ง โดยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ แล้วตอบแบบสอบถาม และสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิ เกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแฉ่ง นำข้อมูลไปวิเคราะห์ทางสถิติพบว่า ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ สรุปได้ดังนี้

จากการสัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม ตอบแบบสอบถามของผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิพบว่า มีความคิดเห็นโดยภาพรวมเห็นด้วยในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานความคิดเห็นอยู่ที่ $= 4.76 \text{ SD} = 0.57$ แต่ถ้าพิจารณาในตัวชี้วัดรายข้อมีหลายข้อพบว่า ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิเห็นด้วยในระดับมากที่สุด ถือว่าผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นตัวแทนทางด้าน จิตวิญญาณที่พุทธศาสนิกชนให้ความเคารพนับถือ ผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษา ผู้เคยบวชเรียนมาได้ร่วมกันวิเคราะห์และเห็นด้วยกับรูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแฉ่ง และหากพิจารณาแต่ละองค์ประกอบหลักพบว่า องค์ประกอบหลักที่ 1 รูปแบบขั้นตอนการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแฉ่ง มีความเห็นของผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ มากกว่า องค์ประกอบที่ 2 โดยมีความเห็นเฉลี่ยอยู่ที่ $= 4.79 \text{ SD} = 0.53$ ส่วนองค์ประกอบที่ 2 ความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแฉ่ง อยู่ที่ $= 4.67 \text{ SD} = 0.53$ แต่หากพิจารณารายองค์ประกอบย่อยทั้งหมด 7 องค์ประกอบ พบว่า องค์ประกอบย่อยที่ 2 ขั้นตอนพิธีการอยู่บ้าน มีค่าคะแนนความคิดเห็นมากที่สุดโดยมีค่าคะแนนความคิดเห็นอยู่ที่ $= 4.93 \text{ SD} = 0.51$ รองลงมาคือ องค์ประกอบย่อยที่ 5 ขั้นตอนพิธีการอยู่วัด มีค่าคะแนนความคิดเห็นอยู่ที่ $= 4.92 \text{ SD} = 0.65$ และข้อที่มีคะแนนน้อยที่สุดคือ องค์ประกอบย่อยที่ 6 การเข้าร่วมฟังพระสวดพระอภิธรรมหรือมาตึกา มีค่าคะแนนความคิดเห็นอยู่ที่ 4.17

อภิปรายผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษารูปแบบและความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจ ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา

สาเหตุที่ตั้งวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่งก็เพื่อให้เห็นความเป็นมา ความเชื่อ และการสืบทอดพัฒนาการของงานฌาปนกิจ ซึ่งจากการศึกษาค้นคว้าเอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนาพบว่า การจัดงานฌาปนกิจมีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล โดยอาศัยความเชื่อการเวียนว่ายตายเกิดของมนุษยชาติและอาศัยหลักของความกตัญญูต่อกตเวทียเป็นหลักและส่งผลให้เกิดรูปแบบจากความเชื่อในเรื่องการจัดงานฌาปนกิจ สอดคล้องกับความคิดเห็นของสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ในหนังสือปฐมโพธิกถา ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อพระเจ้าสุทโธทนะผู้เป็นพุทธบิดาได้สวรรคต พระพุทธเจ้าตรัสสั่งให้พระญาติและสาวกไปจัดที่ทำพิธีกรรมฌาปนกิจ สมัยนั้นพระประยูรญาติทั้งหลาย ตลอดจนพระสนมทั้งหลายต่าง

ก็โสกาอาตุร พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงธรรมการะจับความโสกันนั้น แล้วตรัสสั่งให้ท่าน พระมหากัสสปเถระไปจัดเตรียมสถานที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพพระพุทธบิดา เมื่อพระท่านมหากัสสปเถระกระทำเสร็จแล้วกลับมาและกราบทูลให้ทรงทราบแล้ว พระพุทธองค์จึงทรงยก พระเศียรพระพุทธบิดาขึ้นแล้วทรงพระบรมศพด้วยสุคนธาวารี ตามขัตติยประเพณีทุกประการทรงอุทิศพระเศียรของพระพุทธบิดา แล้วตรัสกับท่านสารีบุตรเถระ มีใจความสรุปว่า “บุคคลผู้ประพฤติกุศลธรรมสุจริต และมีจิตปรารถนาโพธิภูมิবারมีญาณกิจงำรุงเลี้ยงบิดามารดา ความปรารถนานั้นจะสำเร็จทุกประการ” (สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส, 2517, หน้า 312) นอกจากนั้นแล้วทรงยกพระบรมศพพระบิดาใส่หีบแก้ว ทรงยกไปสู่ฌาปนสถานด้วยพระองค์เอง อัญเชิญพระบรมศพขึ้นสู่เชิงตะกอน แล้วทรงจุดพระเพลิงบนเชิงตะกอนนั้น ฝ่ายพระประยูรญาติและเหล่านางสนมทั้งหลายต่างเศร้าโศกร่ำพัน พระพุทธองค์จึงแสดงธรรมมีถาเกี่ยวกับความไม่เที่ยงแห่งสังขาร เมื่อเสร็จกิจทุกอย่างแล้ว พระพุทธองค์พร้อมหมู่ภิกษุสงฆ์ก็เสด็จกลับยังที่ประทับ ณ นิโครธาราม (พระครูกลยาณ สิทธิวัฒน์, (สมาน กลยาณธมโม), 2544), หน้า 203-204) ชื่อน่าสังเกตในพิธีถวายพระเพลิงพระพุทธบิดานี้คือ เมื่อนำพินมากองทำเป็นกองฟอนแล้วก็นำพระบรมศพไปสรงน้ำและห่มพระบรมศพด้วยผ้าขาว เสร็จแล้วบรรจุพระบรมศพนั้นลงไปในโลง ทำพิธีถวายพระเพลิงโดยไม่มีพิธีกรรมอย่างอื่นใดอีกเลย นอกจากนั้นยังมีนักวิชาการทางศาสนาได้กล่าวถึง งานฌาปนกิจของพระอัครสาวกอีกหลายองค์นั้นว่าเป็นข้อมูลสนับสนุนที่เชื่อถือได้ว่า วัฒนธรรมประเพณีที่ก่อกำเนิดรูปแบบการจัดงานฌาปนกิจน่าจะได้รับอิทธิพลจากรูปแบบความเชื่อของพุทธประเพณี ซึ่งเข้ามาในประเทศไทยพร้อมๆ กับพระพุทธศาสนา ดังนั้น เมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิ (พ.ศ.234) สันนิษฐานว่า ชาวไทยได้ถือปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีฌาปนกิจตามคติพระพุทธศาสนา ซึ่งก่อนหน้านี้ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการเผาศพแต่อย่างใด เมื่อพระพุทธศาสนามาพร้อมกับวัฒนธรรมการฌาปนกิจพระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปถึงส่วนใดของประเทศผู้คนในพื้นที่แห่งนั้นก็ย่อมได้รับอิทธิพล รูปแบบความเชื่อด้วยเช่นเดียวกัน แต่เมื่อรูปแบบแพร่กระจายไปถึงที่ใด ประเพณีความเชื่อก็จะไปผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมพิธีการดั้งเดิมของพื้นที่นั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ พิธีการขั้นตอน แนวปฏิบัติจึงมีความแตกต่างกันไปบ้างเล็กน้อย แต่แกนหลักของงานก็คงไว้ซึ่งหลักการดั้งเดิมที่มาจากดินแดนพุทธภูมิ เช่น ความกตัญญู การช่วยเหลือเกื้อกูล การนำศพห่อด้วยผ้าขาว การอาบน้ำศพ การแสดงธรรมมีถา แต่ปัจจุบันก็เป็นการสวดมนต์คาบสมุทร และการสวดพระอภิธรรมนั่นเอง และที่ชัดเจนคือปัจจุบันนิยมนิมนต์พระสงฆ์เทศน์หนึ่งกัณฑ์ก่อนสวดมนต์คาบสมุทร เป็นการแปลการแสดงธรรมที่เป็นภาษาบาลีมาเป็นภาษาไทย โดยมีความมุ่งหวังจะให้พุทธศาสนิกชน ที่เข้ามาร่วมงานได้เข้าใจและนำไปปฏิบัติเกี่ยวกับงานฌาปนกิจได้ถูกต้อง ทั้งในฐานะเจ้าภาพ และฐานะแขกผู้เข้าร่วมงาน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษารูปแบบและความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบล

ตลาดแร่

วัตถุประสงค์ข้อนี้กำหนดขึ้นเพื่อศึกษารูปแบบและความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร่ ที่มีอยู่ว่ามีรูปแบบขั้นตอนอะไรบ้าง เพื่อจะทราบว่าในรูปแบบขั้นตอนของงานมีสิ่งใดที่เหมือนกับพิธีการขั้นตอนในการจัดงานฌาปนกิจทั่วไปของคนไทยตำบลอื่นจังหวัดอื่นหรือทั่วทั้งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีขั้นตอนใดที่เป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนในตำบลนี้ จากศึกษาพบว่ารูปแบบความเชื่อของพุทธศาสนิกชนตำบลตลาดแร่ มีรูปแบบความเชื่อเป็น 2 องค์ประกอบหลัก 7 องค์ประกอบย่อย และ 62 ตัวชี้วัด องค์ประกอบหลักประกอบด้วย 1) รูปแบบขั้นตอนของการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร่ 2) ความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร่ ในแต่ละองค์ประกอบหลักมีองค์ประกอบย่อยและตัวชี้วัดสรุปได้ดังนี้

องค์ประกอบหลักที่ 1 รูปแบบขั้นตอนของการจัดงานฌาปนกิจ ซึ่งมีองค์ประกอบย่อยและตัวชี้วัดดังนี้

องค์ประกอบย่อยที่ 1 การเตรียมงานฌาปนกิจ ประกอบด้วยตัวชีวิตดังนี้ 1) โรงเย็นโรงในใส่ศพที่ ทำสำเร็จจากร้านสังฆภัณฑ์ 2) ผ้าขาวห่อศพพร้อมเงิน 32 บาท 3) ขี้ผึ้งสำหรับปิดหูปิดตาศพและทำปราสาทผึ้ง 4) นิมนต์ประธานฝ่ายสงฆ์และพระสงฆ์สวดมาติกาบังสุกุลเชิญประธานฝ่ายฆราวาส 5) เทียนรูปสำหรับจุดส่องทางให้กับดวงวิญญาณของผู้ตาย 6) นิมนต์พระมาสวดมาติกาและบวชลูกหลานเพื่ออุทิศ 7) ประกาศบอกชาวบ้าน มักทายก พิธีกรและจองวัด 8) นิมนต์พระมาสวดพระอภิธรรมนิมนต์จำนวน 4 รูป 9) นิมนต์ประธานฝ่ายสงฆ์และพระสงฆ์สวดมาติกาบังสุกุลเชิญประธานฝ่ายฆราวาส 10) โต๊ะหมู่บูชาด้วยสายสิญจน์และธูป 11) ที่ตั้งตู้พระอภิธรรมกระถางรูปเชิงเทียน 12) ด้ายดิบสำหรับมัดตราสัง 13) โศกสำหรับใส่กระดูกมะพร้าวอ่อนสำหรับไว้ล้างหน้าศพ 14) เครื่องสักการะใส่มือศพ ได้แก่ ดอกไม้ รูปเทียน ธนบัตรกล้วยแขก ไตรจักร จตุปัจจัย และเครื่องไทยธรรม

องค์ประกอบย่อยที่ 2 พิธีการอยู่บ้าน ดังนี้ 15) การสวดมาติกาบังสุกุล 16) การสวดพระอภิธรรมนิมนต์ใช้เวลา 3 คืน 17) การสวดพระพุทธรูปหลังจากเผา 18) การทำบุญตักบาตรถวายสังฆทาน 19) การทำบุญฉลองอัฐิหรือทำบุญหาผู้ตาย 20) การทำปราสาทผึ้ง 21) การนิมนต์พระมาแสดงธรรม 22) พิธีการเก็บอัฐิและนำอัฐิไปไว้วัด

องค์ประกอบย่อยที่ 3 พิธีกรรมอยู่วัด ดังนี้ 23) เตรียมถ่าน(ยกเว้นบางแห่งใช้เตาเผาไฟฟ้า) 24) เตรียมดอกไม้จันทน์ 25) พิธีจุศพรอบเมรุ 3 รอบ ต้องเป็นพระสงฆ์และสามเณรบวชใหม่ 26) ยกโรงศพในขึ้นวางบนเมรุ 27) เอน้ำมะพร้าวอ่อนล้างหน้าศพ 28) เปิดฝาโรงเพื่อให้ลูกหลานขึ้นส่งน้ำขอขมา 29) ญาติพี่น้องลูกหลานขึ้นทอดเชิงบาตร 30) นิมนต์พระสงฆ์ 1 รูป พร้อมสามเณรบวชใหม่ขึ้นชักเชิงบาตร 31) จุดเทียนบูชาพระรัตนตรัยไหว้พระรับศีลและอาราธนาธรรม 32) พระสงฆ์ขึ้นแสดงพระธรรมเทศนาสวดมาติกาบังสุกุล 33) มัคทายกนำกล่าวถวายจตุปัจจัยไทยทานและผ้าบังสุกุล 34) พระสงฆ์ให้พรญาติโยมกรวดน้ำอุทิศและกราบพระ 35) พิธีกรแนะนำลูกหลานผู้ตายที่เป็นเจ้าภาพและมอบทุนสาธารณะ 36) ทอดผ้าบังสุกุลเป็นชุดส่วนมากนิยมชุดละ 10 คน 37) พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุลครั้งเดียว 38) นำผ้าบังสุกุลและปัจจัยไทยธรรมมาถวายพระสงฆ์ 39) เชิญแขกผู้มีเกียรติที่เจ้าภาพเชิญไว้ขึ้นทอดผ้าบังสุกุลไตรรอบ 40) พิธีกรเรียนเชิญผู้นำกล่าวประวัติ อ่านกลอนอาลัยย่นสงบนิ่ง 41) พิธีกรเชิญประธานในพิธีฝ่ายฆราวาสขึ้นทอดผ้าไตรมหาบังสุกุล 42) พิธีกรนิมนต์ประธานในพิธีฝ่ายสงฆ์ขึ้นพิจารณาผ้าไตรมหาบังสุกุลประกอบพิธีประพรมเพลิง 43) พิธีกรนิมนต์พระสงฆ์แขกผู้มีเกียรติขึ้นวางดอกไม้จันทน์บนเมรุ และนิมนต์พระสงฆ์สวด พระอภิธรรมหน้าไฟ 4 รูป

องค์ประกอบหลักที่ 2 ความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจ

องค์ประกอบย่อย 1 ความเชื่อเรื่องการแต่งกายไว้ทุกข์ ดังนี้ 44) ความเชื่อเรื่องการแต่งกายไว้ทุกข์ 45) เชื่อว่างานฌาปนกิจเป็นงานสูญเสียโศกเศร้าของเจ้าภาพ 46) เชื่อว่าการจัดงานที่ดีจะส่งผลบุญถึงผู้ล่วงลับไปสู่สุคติ 47) การแต่งกายไว้ทุกข์สีดำหรือสีขาวใส่เน็คไทและสูทสีดำ 48) ใส่ชุดปกติขาวติดผ้าแถบไว้ทุกข์สีดำที่แขนเสื้อทางด้านบนซ้ายมือในกรณีงานพระราชทานเพลิงศพ

องค์ประกอบย่อยที่ 2 ความเชื่อเรื่องการเคารพศพที่เน้นประโยชน์ ประหยัด ปลอดภัย ดังนี้ 49) เคารพด้วยพวงหรีดที่เป็นพัดลม แก้วน้ำ ของใช้ของพระสงฆ์ 50) เคารพโดยการกราบ 1 ครั้งไม่แบมือหรือโค้งคำนับ เคารพ 51) เคารพโดยการปักธูปเคารพศพโดยไม่ต้องจุด

องค์ประกอบย่อยที่ 3 ความเชื่อเรื่องการฟังพระอภิธรรมหรือมาติกาบังสุกุล ดังนี้ 52) เชื่อว่าการฟังพระสวดพระอภิธรรมเป็นการฟังยอดธรรม 53) เชื่อว่าพระอภิธรรมเป็นธรรมะ ที่พระพุทธเจ้าแสดงธรรมโปรดพุทธมารดา ควรฟังด้วยความเคารพ 54) เชื่อว่าการฟังพระสวดมาติกาและพิจารณาผ้าบังสุกุลเป็นการฟังธรรมควรฟังด้วยความเคารพ 55) ในขณะที่ฟังพระสงฆ์สวด พระอภิธรรม สวดมาติกาและพิจารณาผ้าบังสุกุลต้องประนมมือ เคารพธรรม

องค์ประกอบย่อยที่ 4 ความเชื่อเรื่องการเข้าร่วมงานฌาปนกิจหรืองานเฮือนดี ดังนี้ 56) เชื่อว่างานฌาปนกิจจะเป็นช่องทางส่งบุญระหว่างผู้ที่มีชีวิตอยู่กับผู้วายชนม์ 57) เชื่อว่าเจ้าภาพกับผู้เข้าร่วมงานหากงดเว้นการกระทำที่เป็นอกุศลโทษก็จะส่งผลให้เป็นมงคลกับคนที่ยังมีชีวิตอยู่และเป็นบุญส่งผลถึงผู้ตายได้ไปสูงสุด 58) การเข้าร่วมงานฌาปนกิจไม่ควรมีความสนุกสนานรื่นเริง 59) งานฌาปนกิจควรเป็นงานศพปลอดเหล้า 60) การเข้าร่วมงานฌาปนกิจไม่ควรการเล่นการพนันทุกชนิด 61) การจัดงานฌาปนกิจควรเน้นคุณธรรมไม่ใช่เกียรติยศชื่อเสียง 62) กลัปพฤกษ์ไม่ควรหว่าน แต่ควรมอบให้ช่วงแกลงจากเมรุ และงานฌาปนกิจไม่ควรเป็นงานคนตายขายคนเป็น

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อพัฒนารูปแบบและความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร่

ดังที่ได้นำเสนอไปแล้วว่าผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนาสรุปสังเคราะห์สร้างเป็นแบบสอบถามไปสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จึงได้ทราบว่ามีขั้นตอนพิธีการบางประเด็นที่ได้ปฏิบัติมาเป็นปัญหา เช่น การจุสพโดยทั่วไปจะเห็นมีพระสงฆ์และสามเณรบวชใหม่พร้อมด้วยญาติพี่น้องเดินนำหน้าศพ แต่จากการวิจัยครั้งนี้กลุ่มเป้าหมายที่คัดเลือกเห็นตรงว่าการจุสพควรจะให้เฉพาะพระสงฆ์ สามเณรที่จะบวชจุสพก็ควรมีอายุตามพุทธานุญาตคือ ตั้งแต่เจ็ดขวบขึ้นไป หากเด็กเกินไปก็จะไม่สามารถปฏิบัติตามศีลของสามเณรได้จะทำให้ไม่ได้บุญ นอกนั้นองค์ประกอบหลักที่ 2 เรื่องความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจก็ได้รับการพัฒนาจากการสัมภาษณ์สนทนาทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการพบว่า เรื่องการแต่งกายเดิมเป็นการแต่งกายที่หลากหลายสีส่น ยกเว้นข้าราชการมีการร้องเพลงสนุกสนานรื่นเริง ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต การจัดงานมีความเชื่อว่าจะต้องจัดให้ใหญ่โต จึงจะสมหน้าสมตา หากไม่มีก็ต้องไปหาญาติมาจัดทำให้เป็นหนี้เป็นสิน เข้าข่ายคนตายขายคนเป็น ผู้ที่มาเคารพศพก็ต้องใส่ซองเกินกว่าที่เจ้าภาพเคยใส่ให้ตัวเองเวลาฝังงาน มีพวงหรีดดอกไม้สดอย่างต่ำสุดพวงละห้าร้อยบาทจนถึงพันกว่าบาท ในขณะที่ผู้ไปเคารพศพจำนวนมากก็จูดรูปคนละดอกกลายเป็นกองรูปและคว้นรูปขนาดใหญ่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ที่สำคัญผู้คนส่วนหนึ่งยังมีความเชื่อว่าการสวดพระอภิธรรมและสวดมาติกาบังสุกุลหรือแม้แต่การพิจารณาผ้าบังสุกุล ก็ไม่ต้องยกมือเพราะเป็นการสวดให้ผีหรือผู้ตาย สิ่งทีกลุ่มเป้าหมายต้องการพัฒนาให้ความเชื่อนี้เปลี่ยนไปคืองานศพบางชุมชนบางหมู่บ้านยังมีการเล่นการพนันทุกชนิด มีการเลี้ยงสุรายาเมากันอยู่ อันนี้เป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการและเป็นสภาพที่มีอยู่ แต่เมื่อสอบถามสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่คัดเลือกก็พบว่าสิ่งที่ต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นและเป็นรูปแบบความเชื่อในการจัดงานฌาปนกิจของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร่ คือ 1) ความเชื่อเรื่องการแต่งกายไว้ทุกข์ต้องเชื่อว่างานฌาปนกิจเป็นงานสูญเสียโศกเศร้าของเจ้าภาพ เชื่อว่าการจัดงานที่ดีจะส่งผลบุญถึงผู้ล่วงลับไปสูงสุด การแต่งกายควรแต่งกายไว้ทุกข์สีดำหรือสีขาวใส่เน็คไทและสูทสีดำ ใส่ชุดปกติขาว ติดผ้าแถบไว้ทุกข์สีดำที่แขนเสื้อทางด้านบนซ้ายมือในกรณีงานพระราชทานเพลิงศพ 2) ความเชื่อเรื่องการเคารพศพที่เน้นประโยชน์ ประหยัด ปลอดภัย เคารพด้วยพวงหรีดที่เป็นพัดลม แก้วน้ำ ของใช้ของพระสงฆ์ เคารพโดยการกราบ 1 ครั้งไม่แบมือหรือโค้งคำนับเคารพ เคารพโดยการปักธูปเคารพศพโดยไม่ต้องจุด 3) ความเชื่อเรื่องการเข้าร่วมฟังพระสวดพระอภิธรรมหรือมาติกาบังสุกุล ต้องมีความเชื่อว่า การฟังพระสวดพระอภิธรรมเป็นการฟังยอดธรรม เชื่อว่าพระอภิธรรมเป็นธรรมมะที่พระพุทธเจ้าแสดงธรรมโปรดพุทธมารดาควรฟังด้วยความเคารพ ในขณะที่ฟังพระสวดพระอภิธรรม สวดมาติกาและพิจารณาผ้าบังสุกุลต้องประนมมือเคารพธรรม 4) ความเชื่อเรื่องการเข้าร่วมงานฌาปนกิจหรืองานเฮือนดี ต้องมีความเชื่อว่า งานฌาปนกิจจะเป็นช่องทางส่งบุญระหว่างผู้ที่มีชีวิตอยู่กับผู้วายชนม์ เชื่อว่าเจ้าภาพกับผู้เข้าร่วมงานหากงดเว้นการกระทำที่เป็นอกุศลกรรมก็จะส่งผลให้เป็นมงคลกับคนที่ยังมีชีวิตอยู่และเป็นบุญส่งผลถึงผู้ตายได้ไปสูงสุดการเข้าร่วมงานฌาปนกิจไม่ควรมีความสนุกสนานรื่นเริง งานฌาปนกิจควรเป็นงานศพปลอดเหล้า การเข้าร่วมงานฌาปนกิจไม่ควรเล่นการพนันทุกชนิด การจัดงานฌาปนกิจควรเน้นคุณธรรม

ไม่ใช่เกียรติยศชื่อเสียง กลับพบทุกข์ไม่ควรหวนแต่ความอบอุ่นให้ช่วงแบกลูกจากแม่ งานฉาบฉวยไม่ควรเป็นงานคนตาย ขยายคนเป็น ข้อมูลทั้งหมดนี้ได้จากการสัมภาษณ์สนทนากลุ่มเป้าหมายที่คัดเลือกและประชาชนโดยทั่วไปในขณะที่ผู้วิจัยเข้าร่วมงานฉาบฉวยจริง จึงเป็นข้อมูลที่ถือว่า เป็นการพัฒนารูปแบบความเชื่อไปจากเดิมที่เป็นอยู่ ซึ่งเพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือผู้วิจัยได้นำรูปแบบความเชื่อในการจัดงานฉาบฉวยไปสนทนากลุ่ม กับผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อยืนยันรูปแบบความเชื่อของการจัดงานฉาบฉวยของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง

วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 เพื่อยืนยันรูปแบบและความเชื่อในการจัดงานฉาบฉวยของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง

หลังจากศึกษาค้นคว้า การสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่มของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญแล้ว จากนั้นนำข้อมูลมาสร้างรูปแบบความเชื่อตามกระบวนการสร้างรูปแบบโดยอาศัยหลักการวิจัยเชิงคุณภาพ นำข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ประกอบหลัก องค์ประกอบย่อย และตัวชี้วัดตามที่ได้อภิปรายนำเสนอ แต่มาถึงขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้ใช้หลักการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อยืนยันรูปแบบความเชื่อในการจัดงานฉาบฉวยของพุทธศาสนิกชนในตำบลตลาดแร้ง โดยนำรูปแบบมาสร้าง เป็นแบบสอบถาม จากการสนทนากลุ่ม และตอบแบบสอบถามของผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่ามีความเห็นด้วยกับรูปแบบความเชื่อที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพ มาเป็นวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้หลักการทางสถิติเมื่อแปรผลแล้วพบว่า กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิที่คัดเลือกมีความเห็นด้วยในระดับดีถึงดีมาก ซึ่งถือว่า รูปแบบความเชื่อขั้นตอนวิธีการที่ได้ศึกษาวิจัยครั้งนี้มีความเหมาะสมสามารถนำไปใช้ในการจัดงานฉาบฉวยในตำบลตลาดแร้งได้ หากพิจารณาจากข้อมูลพบว่า การวิจัยครั้งนี้ที่ประสบความสำเร็จเพราะเหตุว่า ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักการความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับการจัดงานฉาบฉวยตั้งแต่ครั้งพุทธกาลเป็นต้นทุนในการตั้งประเด็นคำถาม เพื่อสอบถามกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ อันได้แก่ พระสงฆ์ซึ่งถือว่าเป็นผู้มีคุณวุฒิในเรื่องที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมทางศาสนา นอกจากนั้น ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในเรื่องนี้เป็นผู้มีประสบการณ์ที่อยู่ในพื้นที่และได้ร่วมปฏิบัติตนในโอกาสที่มีการจัดงานจึงเข้าใจรูปแบบขั้นตอนเป็นอย่างดี โดยเฉพาะทุกท่านที่เป็นฆราวาสที่เป็นไวยาวัจกร ซึ่งอายุเฉลี่ย 75 ปีขึ้นไป ซึ่งถือว่ามีความประสบการณ์อันยาวนานจึงเห็นประเด็นปัญหาในการจัดงานฉาบฉวยในพื้นที่ และช่วยกันพัฒนาข้อปฏิบัติหรือตัวชี้วัดขึ้นมา เช่น งานศพไม่ควรจัดอย่างฟุ่มเฟือย ไม่ควรมีการเล่นการพนัน ไม่ควรมีสุราเสพของมีนเมา การฟังพระสวดพระอภิธรรมหรือมาตีกาบังสุกุล ผู้ที่มาร่วมงานควรฟังด้วยความเคารพด้วยการประนมมือ เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครู กัณฺธธรรมาภิวังษา (คุ้มบัวลา), 2544, หน้า 49-50) ได้กล่าวไว้ว่า “การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการฉาบฉวยของศพของคนตายหรือเรียกว่าผู้วายชนม์ในปัจจุบัน ได้มีค่าใช้จ่ายสูงขึ้นมากกว่าอดีต ทั้งที่มีความจำเป็นและไม่มีความจำเป็น ที่มีความจำเป็นได้แก่ค่าใช้จ่ายเงินซื้อโลงศพ บำรุงวัด ซื้อธูปเทียน ดอกไม้ไฟ จ้างเครื่องเสียง ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่ากลั๊บลูกขี้ เป็นต้น ที่ไม่จำเป็นได้แก่ค่าใช้จ่ายซื้อสุราเมรัยและของมีนเมา เครื่องประดับตกแต่งอื่นๆ ที่เห็นจากที่อื่นแล้วนำมาปฏิบัติกับท้องถิ่นของตนเอง ตลอดทั้งมหรสพสมโภชต่างๆ เป็นต้น ความเปลี่ยนแปลงด้านประเพณีวัฒนธรรม ที่ปรากฏชัดคือ การรับเอาประเพณีวัฒนธรรมของชาติตะวันตกและภาคกลาง คือการใช้พวงหรีด ไว้อาลัยแก่ผู้ตาย การแต่งกาย การอ่านประวัติผู้ตาย เป็นต้น ซึ่งแต่เดิมมาในประเพณีวัฒนธรรมอีสานจะนิยมเคารพศพอย่างเรียบง่ายและเป็นไปอย่างมีสติรู้เท่าทันความตาย เกิดธรรมสังเวช ต่อตัวเอง มีความไม่ประมาทในชีวิต และดำเนินชีวิตอย่างระมัดระวัง” แต่ปัจจุบันงานฉาบฉวย เจือปนไปด้วยสิ่งที่จะทำให้ชีวิตมีปัญหา นอกจากค่าใช้จ่ายแล้วการเสพของมีนเมา การเล่นเกมการพนัน ก็ยังมีให้เห็นอยู่ทั่วไป ผลการวิจัยครั้งนี้ จึงเท่ากับกำหนดรูปแบบการจัดงานให้มีการพัฒนาขึ้นในทางที่ดีเป็นสัญญาประชาคม ถ้าหากมีการเผยแพร่ออกไปคงจะส่งผลดีช่วยลดปัญหาต่างๆ ลงได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

การจัดงานหากไม่มีการเลี้ยงสุราก็จะดีมาก แม้จะถูกผู้เข้าร่วมงานญาติพี่น้องตำหนิ ก็ต้องใจแข็งไว้ เมื่อมีงานหนึ่งทำ งานต่อไปก็อาจมีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทั้งนี้คณะสงฆ์ตำบลและผู้นำชุมชนควรจัดประชุมร่างระเบียบการเพื่อกำหนดให้เป็นข้อปฏิบัติร่วมกัน หรือทำเป็นลักษณะของประชาคมหมู่บ้านได้ก็จะดี ให้เป็นหมู่บ้านต้นแบบของจัดงานฌาปนกิจศพปลอดเหล้าหรือขยายผลหมู่บ้านศีลห้าให้ครบทุกหมู่บ้าน การจ้นเฮือนดีก็เช่นเดียวกัน ควรห้ามไม่ให้มีการเล่นพนัน ญาติผู้ตายอาจไม่กล้าห้าม ควรทำเป็นประชาคมหมู่บ้านหรือข้อตกลงร่วมกัน หากฝ่าฝืนก็ต้องถูกปรับทั้งญาติผู้ตายที่ให้มีการเล่นการพนันและผู้เล่นพนัน แต่หากปฏิบัติได้จริงก็ควรมีการประกาศให้เป็นงานศพปลอดเหล้าตัวอย่าง ให้เงินช่วยเหลือตามสมควร ผู้บำเพ็ญกุศลศพจึงจะได้กุศลอย่างแท้จริง อีกประการหนึ่งคือ นอกเหนือจากการมีกองทุนฌาปนกิจหมู่บ้านแล้วทางวัดควรมีกองทุนหรือมูลนิธิสำหรับช่วยเหลือญาติผู้ตายที่ไม่มีเงินในการจัดงานศพเพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของญาติผู้ตายในกรณีเจ้าภาพจัดงานศพปลอดอบายมุขได้

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัย พบว่า ยังมีประเด็นที่สามารถศึกษาวิจัยเพิ่มเติมได้อีก ผู้วิจัยจึงขอเสนอหัวข้อที่ควรวิจัยเกี่ยวกับพิธีการฌาปนกิจศพ 3 ประการ ได้แก่

2.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น วัด สำนักงานพระพุทธศาสนาและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอำเภอ ควรนำงานวิจัยนี้ไปพัฒนาเป็นคู่มือการจัดงานฌาปนกิจของจังหวัดชัยภูมิ

2.2 ศึกษาการนำคติธรรมในงานศพมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

2.3 ศึกษาเปรียบเทียบการจัดงานฌาปนกิจของตำบลตลาดแร้งกับอำเภอบ้านเขว้า

บรรณานุกรม

- ธีรานุโท(นามแฝง).(2544). การตายและพิธีการทำบุญศพ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว.
- นพรัตน์ เบญจวัฒน์นันท์.(2557). คู่มือดำเนินงานโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล 5”. กรุงเทพฯ : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- พระครูกันตธรรมมาภิวัฒน์.(คัมภีร์เวลา).(2544). การศึกษาความเชื่อในพิธีการฌาปนกิจของชาวบ้านขอนแก่นเหนือ. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูกลายณสิริวิวัฒน์, (สมาน กลยาณธมโม).(2544). พุทธประวัติตามแนวปฐมสมโพธิ.พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด.
- พหล แก้วเขียว.(2545). ฌาปนกิจ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด.
- ศรีษะเกษ ปักธง.(2554). งานศพปลอดเหล้าแห่งแรกของไทย. ASTV ฉบับที่ 8 ลงวันที่ 14 กันยายน 2554 ข่าวการศึกษา ศาสนา สาธารณสุข.
- สมชัย ใจดี.(2536).ประเพณีและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : บริษัทไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- สมเด็จพระปรมานุชิตชินโนรส.(2517). พระปฐมสมโพธิกถา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

บทบาทของผู้นำในการบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลงของชุมชน
บึงพระรามเก้าบ่อสาม เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร

The role of leaders in managing change in the Bueng Rama 9
Bo Sam community, Huai Khwang District, Bangkok

อนุรักษ์ เต็มผล

บทคัดย่อ

การศึกษา “บทบาทของผู้นำในการบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบึงพระรามเก้าบ่อสาม เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบึงพระรามเก้าบ่อสามและศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ผลการศึกษาพบว่าชุมชนแห่งนี้มีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและวิถีการดำเนินชีวิตไปตามกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลง แต่วัฒนธรรมดั้งเดิมยังคงอยู่ ชาวชุมชนมีการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับเอกลักษณ์ด้านพหุวัฒนธรรมได้อย่างลงตัว ในขณะที่การศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนพบว่า ประธานชุมชนคนปัจจุบันมีบทบาทในการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนในทุกเรื่อง อาทิ ปัญหาเสียดินในชุมชน ปัญหาการรื้อย้ายบ้านรुकล้าริมคลองเป็นต้น บทบาทในด้านการประสานงานต่างๆพบว่า ผู้นำชุมชนมีบทบาทในการเป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชน ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชนเป็นอย่างดี เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับคนในชุมชน บทบาทในการพัฒนาชุมชนพบว่า ผู้นำชุมชนมีการพัฒนาด้านระบบสาธารณูปโภค โครงสร้างพื้นฐานต่างๆ และวิถีชีวิตอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการต่อยอดการพัฒนาจากผู้นำชุมชนคนก่อนๆที่ผ่านมา บทบาทการบริหารงานชุมชนจะพบว่า ผู้นำชุมชนใช้การบริหารจัดการเครือข่ายคณะกรรมการชุมชนในการขับเคลื่อนการบริหารงานเป็นหลัก เนื่องจากตัวผู้นำชุมชนมีภาระหน้าที่งานประจำเป็นหลัก และการศึกษาครั้งนี้ไม่พบบทบาทการเป็นผู้นำทางความคิดและสร้างจิตสำนึกของตัวผู้นำชุมชนคนปัจจุบันอย่างไรก็ดี โดยภาพรวมแล้วผู้นำชุมชนมีความมุ่งมั่นทุ่มเทในการทำงานเป็นอย่างดี เพื่อให้ผลงานที่ออกมาประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ มีความซื่อสัตย์ มีความเป็นกลางและสามารถประสานสัมพันธ์ของชาวชุมชนด้วยความละมุนละม่อม ขณะที่การบริหารงานด้านต่างๆของชุมชนมีความคืบหน้าไปได้ด้วยดีรวมทั้งการพัฒนาชุมชนเป็นไปได้อย่างดี และมีความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง และผลจากการบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลงในชุมชนพบว่า ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนรวมกลุ่มกันรับมือกับการเปลี่ยนแปลง ด้วยการบริหารจัดการด้านการสื่อสารและการประสานงานของผู้นำชุมชน ทำให้การสื่อสารออกมาแบบเป็นทางการและเข้าใจที่ตรงกัน บทบาทการสานสัมพันธ์กับคนกลุ่มต่างๆและรุ่นต่างๆของผู้นำชุมชน ทำให้การให้ความรู้เพื่อการตระหนักรู้ถึงปัญหากับชาวชุมชนมีประสิทธิภาพ การดำเนินงานของกลุ่มผลิตเป็นไปอย่างราบรื่น บทบาทในการพัฒนาชุมชนของผู้นำชุมชนทำให้การแก้ปัญหาเสียดินและการพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และด้านการบริหารจัดการของผู้นำชุมชน ทำให้ลดผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน

ABSTRACT

The study “The role of leaders in managing change in the Bueng Rama 9 Bo Sam community, Huai Khwang District, Bangkok” aims to study the changes in the Bueng Rama 9 Bo Sam community and study the role of community leaders in managing community change. The study found that this community has changed its physical appearance and way of life over time. But the traditional culture still remains. Community residents have adapted to the changes in harmony with their multicultural identity. While studying the role of community leaders, it was found that The current community president has a role in participating in solving various problems that occur in the community in all matters such as Drug problems in the community Problems of demolishing and moving houses that encroach on the canal side, etc. Its role in various coordination areas was found to be Community leaders play a role as liaisons with various government and private agencies. in carrying out various community activities very well To benefit people in the community Role in community development found that Community leaders develop public utility systems. Various infrastructure and continuous way of life This is an extension of the development from previous community leaders. The role of community administration will be found Community leaders primarily use community committee network management to drive administration. This is because community leaders have regular responsibilities. And this study did not find the role of being a thought leader and creating awareness of the current community leaders. However, overall, the community leaders are very committed and dedicated to their work. In order for the work to be successful according to the set goals. Be honest Be neutral and able to coordinate relationships among community members with gentleness. Meanwhile, the administration of various aspects of the community has progressed well, including the development of the community is going well. and has continued progress and results from managing changes in the community found that Community leaders and community members band together to deal with change. With communication management and coordination of community leaders Make communication formal and understandable. The role of community leaders in building relationships with different groups and generations. Makes the provision of knowledge and awareness of problems to community members effective. The operations of the Deciduous Group are smooth. The role of community leaders in community development makes solving the drug problem and developing the community effective. and management of community leaders This reduces the impact on stakeholders in the community.

บทนำ

สังคมมนุษย์ในทุกยุคทุกสมัยต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม รวมทั้งด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัย ซึ่งส่งผลกระทบทั้งในทางตรงและทางอ้อม ทั้งทางบวกและทางลบต่อสังคม อันจะมีผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่และดำรงชีพไม่เว้นแม้แต่สังคมไทยที่มีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาที่เปลี่ยนไป ชุมชนบึงพระรามเก้าบ่อสามเป็นหนึ่งในชุมชนที่ประสบกับการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง นับแต่ในอดีตชุมชนแห่งนี้ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ที่ตั้งอยู่ในเขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร สภาพบ้านเรือนที่ตั้งอยู่บริเวณริมริมคลองลาดพร้าวเชื่อมกับริมคลองแสนแสบพบการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงในระบบสังคม ในระบบย่อยทางโครงสร้างของสังคม หน้าที่และขบวนการทางสังคมที่ต่อเนื่องมาเป็นเวลานาน (Allen, 1972)” ชุมชนบึงพระรามเก้าบ่อสามชื่อเดิมว่าชุมชนปากคลองลาดพร้าว ในอดีตเป็นชุมชนปิดที่ยังไม่มีถนนที่ใช้ในการสัญจร ผู้คนจะใช้เรือในการเดินทางสัญจรเป็นหลักและใช้ลำคลองเป็นที่ทำมาหากิน อาทิ จับปลาในลำคลอง ขับเรือรับจ้าง พายเรือค้าขาย หรือแม้กระทั่งใช้จัดกิจกรรมแข่งเรือเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนริมน้ำต่างๆ ส่วนพื้นดินใช้ทำการเกษตร อาทิ ปลูกข้าว ปลูกผัก ทำสวน ขุดบ่อเลี้ยงปลา ด้วยวัฒนธรรมแบบเครือญาติของชุมชนแห่งนี้เมื่อมีสมาชิกในครอบครัวแต่งงานออกเรือนก็มักนิยมปลูกบ้านต่อเติมออกมาจากบ้านเดิมเป็นแบบครอบครัวขยายมีสมาชิก4ถึง5รุ่น และเมื่อพื้นที่บริเวณผืนดินมีไม่เพียงพอจึงต้องขยายตัวลงไปสู่ลำคลองสาธารณะ ชาวชุมชนส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ไม่มีเงินที่จะซื้อบ้านหรือซื้อที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย จึงต้องตั้งหลักปักฐานอยู่รวมกันในที่ดินเดิมที่อาศัยกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ

เมื่อการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆเริ่มเข้ามาสู่ชุมชน เช่น การย้ายมาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนอื่นที่ถูกเวนคืนที่ดิน การเข้ามาของยาเสพติดและแพร่ระบาดในกลุ่มวัยรุ่นและกลุ่มผู้ใช้แรงงาน โครงการจัดระเบียบลำคลองสาธารณะของรัฐบาล ส่งผลให้บ้านเรือนที่ปลูกรุกล้ำคลองสาธารณะต้องย้ายขึ้นมายู่บนบกและต้องมีการพูดคุยเจรจากันเพื่อแก้ปัญหาและหาทางออกร่วมกันระหว่างภาครัฐ

ภาวะผู้นำจึงเริ่มมีบทบาทสำคัญมากขึ้นในการบริหารจัดการชุมชน รวมกลุ่มชาวชุมชน สร้างความรักความสามัคคีในกลุ่มคน สร้างแรงบันดาลใจและแรงจูงใจสร้างพลังกระตุ้นประชาชนให้ปฏิบัติหน้าที่ต่างๆที่ได้รับมอบหมายเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ร่วมกัน เพื่อชุมชนมีความเจริญก้าวหน้าและ เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่มุ่งหวังไว้ ผู้นำจะต้องนำพากลุ่มคนให้รอดพ้นจากภาวะการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่จะเข้ามากระทบกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนให้เรียนรู้และรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่กำลังเกิดขึ้นและที่จะเข้ามาในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ“วรางคณา วงศ์มหาชัย,2535 ศึกษาด้านบทบาทของผู้นำในการพัฒนาองค์กรประชาชน: พบว่า ผู้นำแสดงบทบาทในการพัฒนาองค์กรที่ต่างกันในแต่ละกระบวนการพัฒนาเช่น กระบวนการก่อตัวของกลุ่ม ผู้นำจะแสดงบทบาทผู้ให้การศึกษาอย่างชัดเจน ผู้นำจะแสดงบทบาทผู้บริหารในการวางแผนและจัดสรรทรัพยากร และผู้นำจะแสดงบทบาทผู้ควบคุมกฎระเบียบ”

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาบทบาทและการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนบึงพระรามเก้าบ่อสามในการแก้ปัญหาที่มากกระทบกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในมิติต่างๆ รวมถึงศึกษาแนวคิด วิธีการดำเนินงาน การแก้ไขปัญหาของชุมชน และการเตรียมพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของวิถีชุมชนสู่การพัฒนาชุมชนของตนเองในโอกาสต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบึงพระรามเก้าบ่อสาม เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร
2. ศึกษาบทบาทของผู้นำในการบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบึงพระรามเก้าบ่อสาม

เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาจะใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ทราบถึงปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับชุมชนบึงพระรามเก้าบ่อสามอย่างครอบคลุม และทั้งการศึกษาเชิงลึกในประเด็นต่างๆ ทั้งข้อมูลและปรากฏการณ์เพื่อการนำไปสู่คำตอบที่แท้จริงตามที่ต้องการ

1. การกำหนดพื้นที่ในการศึกษา

ผู้ศึกษาวิจัยได้ทำการเลือกชุมชนบึงพระรามเก้าบ่อสาม เนื่องจากชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนเก่าแก่แห่งหนึ่งซึ่งมีประวัติยาวนานและมีวิถีชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์และมีวิถีแห่งวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ยังคงเหลือร่องรอยให้ศึกษาเป็นอย่างดี

2. กลุ่มเป้าหมาย และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ผู้นำชุมชนและกรรมการชุมชน ศึกษาข้อมูลด้านการบริหารจัดการงานของชุมชน และศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนต่อการจัดการการเปลี่ยนแปลง

2.2 สมาชิกชุมชน ศึกษาข้อมูลด้านความเห็นของสมาชิกในชุมชนที่มีต่อผู้นำชุมชนในบทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการการเปลี่ยนแปลงและการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของผู้นำชุมชน

2.3 ผู้นำศาสนา ศึกษามุมมองจากผู้นำภายนอกที่มองบทบาทของผู้นำชุมชนคนปัจจุบัน

2.4 กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวนทั้งสิ้น 21 คนประกอบด้วย

2.4.1 ผู้นำชุมชน อดีตผู้นำชุมชน 3 คน

2.4.2 กรรมการชุมชน 6 คน

2.4.3 สมาชิกชุมชน สมาชิกอาวุโส 9 คน

2.4.4 ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชนรอบข้าง 3 คน

3. วิธีการศึกษาวิจัย

3.1 การศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Study) ศึกษาค้นคว้าในส่วนของแนวคิดทฤษฎี งานวิจัย บทความ โดยการศึกษาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เช่น หนังสือ เอกสาร วารสาร งานวิจัย บทความทางวิชาการต่างๆ

3.2 การลงศึกษาภาคสนาม (Field Study) ลงพื้นที่จริงคือชุมชนบึงพระรามเก้าบ่อสาม เพื่อศึกษาข้อมูลเชิงลึกจากแหล่งข้อมูลที่เป็นกลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบ่งออกเป็น 2 วิธีคือ

3.2.1 วิธีการสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์พูดคุยอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการซึ่งใช้เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับกลุ่มเป้าหมายที่เลือกไว้ โดยการสนทนาพูดคุยประเด็นสัมภาษณ์อย่างกว้างๆ และเจาะลึกในประเด็นบทบาทของผู้นำ และทำการจดบันทึกไว้

3.2.2 วิธีสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นการสังเกตบทบาทและปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับสมาชิกในชุมชนผ่านทางการจัดกิจกรรมต่างๆของชุมชนที่จัดขึ้น

4. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

4.1 ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Study)

4.2 คำถามสัมภาษณ์ เป็นแนวประเด็นปลายเปิดรวมถึงแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการนำข้อมูลที่ได้มา นำมาจัดระบบหมวดหมู่ แยกแยะและประมวลผลข้อมูล และนำมาวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลโดยยึดจากกรอบแนวคิดการศึกษาเป็นหลัก ซึ่งจะสามารถอธิบายถึงสาเหตุ ความสัมพันธ์ ความเชื่อมโยงของปรากฏการณ์กับบริบทของชุมชน รวมถึงบทบาทของผู้นำชุมชนด้วย

ผลการศึกษาวิจัย

ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการศึกษาออกเป็น 3 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 ความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงในชุมชนบึงพระรามเก้าบ่อสาม

ส่วนที่ 2 บทบาทของผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลง

ส่วนที่ 3 ผลของการบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลงในชุมชน

ส่วนที่ 1 ความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงในชุมชนบึงพระรามเก้าบ่อสาม

ชุมชนบึงพระรามเก้าบ่อสามเป็นชุมชนที่เก่าแก่แห่งหนึ่งของกรุงเทพมหานคร ตั้งอยู่บริเวณริมคลองแสนแสบตัดกับคลองลาดพร้าว อยู่ในพื้นที่การดูแลรับผิดชอบของสำนักงานเขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร มีโครงการในพระราชดำริฯ “บึงพระรามเก้า” อยู่ในชุมชน มีจำนวนบ้านเรือนทั้งสิ้น 198 หลังคาเรือน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 2,055 คน ในจำนวนนี้มีผู้สูงอายุ 120 คน และเด็กกำพร้า 13 คน ลักษณะทางกายภาพของชุมชนทิศเหนือติดคลองลาดพร้าว ทิศใต้ติดถนนพระราม 9 ทิศตะวันออกติดคลองแสนแสบ และทิศตะวันตกติดกับชุมชนบึงพระรามเก้าพัฒนาสามารถออกถนนเลียบทางด่วนอาจณรงค์-รามอินทรา ลักษณะทางวัฒนธรรมจะเป็นวัฒนธรรมแบบเครือญาติ ผู้คนส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาอิสลาม ลักษณะการตั้งบ้านเรือนส่วนใหญ่จะเป็นแบบครอบครัวขยายคือ เมื่อมีการแต่งงานออกเรือนก็จะอาศัยต่อเติมบ้านออกมาจากบ้านเดิมหรือปลูกติดกับบ้านเดิม

ในอดีตชุมชนบึงพระรามเก้าบ่อสามนั้นเดิมมีชื่อว่า “ชุมชนปากคลองลาดพร้าว” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนคลองตัน เป็นชุมชนปิดไม่มีทางเข้าออกได้นอกจากการสัญจรทางเรือเท่านั้น ผู้คนอาศัยเรือที่เรียกว่า “เรือหางยาว” ในการเดินทางสัญจรทางน้ำ และ “เรือพาย” ในการข้ามฟากเพื่อเดินมาขึ้นรถเมล์ที่ถนนรามคำแหงและถนนเพชรบุรีตัดใหม่ ด้วยเหตุที่เป็นพื้นที่แบบปิดและค่อนข้างห่างไกลความเจริญในสมัยนั้น ทำให้อาชีพหลักของคนส่วนใหญ่คือการทำเกษตรกรรม บางส่วนเลี้ยงสัตว์ และบางส่วนมีอาชีพขับเรือหางยาวและพายเรือรับจ้าง

ต่อมาเมื่อความเจริญเริ่มเข้ามาเมื่อถนนพระราม 9 ตัดผ่านในปี พ.ศ. 2530 ทำให้เกิดความสะดวกในการเดินทางจากเดิมที่เคยเรือเป็นเวลานาน แต่ในทางกลับกันอาชีพขับเรือหางยาวและคนพายเรือรับจ้างได้รับผลกระทบโดยเฉพาะคนพายเรือรับจ้างต้องเลิกอาชีพนี้ไปในที่สุด แต่เรือหางยาวยังมีผู้ใช้บริการอยู่เพียงแต่ผู้ใช้บริการลดลงทำให้รายได้ลดลง และบึงพระราม 9 สร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2532 ได้มีหน่วยงานราชการหลายหน่วยงานเข้ามาในชุมชน ไฟฟ้าและน้ำประปาภิเข้ามาถึงในชุมชนอย่างทั่วถึงซึ่งมาพร้อมกับทางเดินเท้าคอนกรีตเสริมเหล็กรอบชุมชนทำให้เกิดความ

สะดวกสบายและเจริญขึ้น ผู้คนจากต่างถิ่นเริ่มอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาตั้งบ้านเรือนในชุมชน ในขณะที่ชุมชนใหญ่อย่างชุมชนคลองตันเริ่มแตกออกเป็นชุมชนย่อยมีและมีขนาดเล็กลง

“สมัยก่อนบ้านเราไม่มีถนนบางบ้านก็ไม่มีไฟฟ้าไม่มีน้ำประปาใช้ แต่ชุมชนเราโชคดีที่มีโครงการในพระราชดำริคือบึงพระรามเก้าเข้ามาทำให้ชุมชนของเรามีไฟฟ้ามีน้ำประปาใช้ และหน่วยงานราชการต่างๆก็รู้จักชุมชนเรามากขึ้น” (เสรี มินเจริญ, ประธานชุมชน)

วันเวลาผ่านไปสถานการณ์น้ำเน่าเสียในคลองลาดพร้าวและคลองแสนแสบทวีความรุนแรงมากขึ้น ทำให้ผู้คนที่เคยใช้น้ำในคลองเพื่อการอุปโภคไม่สามารถใช้น้ำได้ และไม่สามารถปลาในลำคลองและทำการเกษตรจึงต้องเลิกอาชีพในที่สุด ผลกระทบจากน้ำเน่าเสียส่งผลให้ไม่สามารถใช้ในการอุปโภค ชาวชุมชนต้องอาศัยน้ำจากบ่อในการอุปโภคและรองน้ำฝนไว้ใช้ยามหน้าฝนและต้องซื้อน้ำบริโภคจากเรือขายน้ำประปาที่วิ่งให้บริการเมื่อยามหน้าแล้ง “เมื่อก่อนเจ็บป่วยจะไปหาหมอก็ต้องรอเรือลำบาก เมื่อก่อนนี้ทำนาปลูกผักบุง ปลูกกระเจี๊ยบพอระยะหลังน้ำมันเสียก็ปลูกอะไรไม่ได้แล้ว” (รอมะห์ เดวีเลาะ, สมาชิกอาวุโสชุมชน)

ในปี พ.ศ. 2533 กรุงเทพมหานครได้เริ่มนำเรือโดยสารขนาดใหญ่มาวิ่งในคลองแสนแสบ เพื่อหวังลดปัญหาการจราจรและเป็นการเติมอากาศให้น้ำในคลอง ส่งผลกระทบต่ออาชีพขับเรือหางยาวไม่สามารถสู้แรงคลื่นได้ต้องเลิกอาชีพไปในที่สุดและหันมาทำอาชีพพนักงานรักษาความปลอดภัย บางส่วนปลูกบ้านเช่าซึ่งการประกอบกิจการบ้านเช่านี้เอง ทำให้คนจากนอกชุมชนเริ่มเข้ามาอยู่ในพื้นที่มากขึ้น ในขณะที่คนพื้นที่เองก็เริ่มทยอยโดนเวนคืนที่อยู่อาศัยเนื่องจากการสร้างทางด่วนตัดผ่านริมบึงพระรามเก้าจนต้องย้ายถิ่นฐานเป็นจำนวนมาก “ปกติแล้วเรือใหญ่พวกนี้นะมันมาวิ่งในคลองไม่ได้นะ เรือของเราละ (เรือหางยาว) วิ่งในคลองไม่ถึง 4 เดือนคอกหักหมด คลื่นมันฟาด อยู่ไม่ได้ก็ต้องขายทิ้งหมด” (อิสมาอีล ขอสงวนนามสกุล, สมาชิกอาวุโสในชุมชน)

การอยู่ร่วมกันของพหุวัฒนธรรม

ชุมชนบึงพระรามเก้ามีวัฒนธรรมแบบเครือญาติซึ่งเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ยาวนานมาแต่อดีต แม้นับถือศาสนาต่างกันแต่มีความถ้อยทีถ้อยอาศัยเป็นเพื่อนบ้านที่ดีต่อกันมาช้านาน การย้ายถิ่นฐานของคนภายนอกเข้ามาอยู่ในชุมชนมากขึ้น ทำให้ชุมชนรับเอาวัฒนธรรมที่หลากหลายเข้ามาอยู่ร่วมกัน สังคมพหุวัฒนธรรมเป็นไปด้วยความราบรื่น ซึ่งต่างก็มีปฏิสัมพันธ์กันในทางที่ดี ไม่ได้มีปัญหาอะไรกัน โดยเฉพาะในเรื่องของศาสนานั้นต่างฝ่ายต่างก็ให้เกียรติกันและกัน ปัจจุบันชุมชนแห่งนี้อยู่ร่วมกันทั้งอิสลามพุทธและคริสต์

“ผมอยู่มานับแต่ก่อนมาเป็นอิหม่ามไม่เคยเห็นเลยว่าจะทะเลาะกันเรื่องศาสนา นี่เป็นตัวอย่างได้เลยนะ ไม่เคยมีใครมาฟ้องผมนะเรื่องทะเลาะกันเกี่ยวกับเรื่องศาสนาเลยนะแม้แต่อย่างคริสต์ที่เข้ามาตอนนี้ เค้าก็ยังอยู่กันอย่างสงบเรื่อยมาไม่ได้มีปัญหาอะไร” (อิหม่ามดร. นริศ อาหมินเซ็นต์, มัสยิดยามีอุลอิสลามคลองตัน)

ปัญหายาเสพติดในชุมชน

ยาเสพติดเริ่มเข้ามาสู่ชุมชนตั้งแต่ชุมชนกลายเป็นชุมชนเปิดภายหลังจากถนนพระรามเก้าตัดผ่านเมื่อปี พ.ศ. 2530 สมัยนั้นมีเยาวชนในชุมชนเสพยาสูบกัญชากันพอสมควร แต่ก็มีคนต่อต้านจากคนในชุมชนมีใช้น้อย ก่อนที่จะพัฒนาเป็นยาเสพติดชนิดยาบ้าในระยะหลัง

“เมื่อก่อนบ้านเราเป็นสังคมปิดจะมีแค่กัญชาอันนี้เห็นมาตั้งแต่เด็ก แล้วยาก็เป็นยามาเมื่อก่อนกินกันได้ไม่เป็นอะไร เราใช้กินเวลามีงานมีกิจกรรมชุมชนที่ก็ทำงานกันหาหมรุ่งหามค่า แต่หลังๆมันเริ่มผสมด้วยอันตราย มันเลยกินไม่ได้แล้วอันตรายแล้วเค้าถึงเรียกว่ายาบ้า” (สมาชิกชุมชนไม่ประสงค์ออกนาม)

แม้ว่าชุมชนบึงพระรามเก้าจะยังคงมีปัญหาเสพติดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่แนวโน้มของปัญหาก็ค่อยๆ

ลดลงเนื่องจากผู้เสพรุ่นเก่าเติบโตมีครอบครัวและมีหน้าที่การงานที่มั่นคง บางส่วนได้รับการเชิญชวนให้มาร่วมทำความดีด้านศาสนาของสมาชิกในชุมชนที่ทำงานด้านศาสนา ทำให้ผู้เสพรุ่นใหญ่เลิกเสพได้เองแต่ยังคงหลงเหลือส่วนน้อยสำหรับเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ไม่นิยมเสพยาบ้า สาเหตุประการหนึ่งอาจเป็นเพราะการรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่างๆในโลกโซเชียลมีเดียว่าสภาพผู้เสพยาบ้ามีสภาพเป็นอย่างไรผลเสียอย่างไร การแก้ปัญหาเรื่องยาเสพติดของคนในชุมชนมีลักษณะเป็นแบบใช้ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้คนหันกลับมาทำความดีหลีกเลี่ยงความชั่ว ซึ่งก็ประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง ด้วยวัฒนธรรมแบบเครือญาติและยังมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ให้การยอมรับนับถือกันพอสมควร จึงทำให้มีการตักเตือนกันได้ จึงนิยมใช้วิธีละมุนละม่อมโดยชาวชุมชนมองว่าการใช้กฎหมายเข้าจัดการนั้นได้ผลในระดับหนึ่ง

“จริงแล้วเรื่องยาเสพติดในชุมชน ทางกลุ่มผลิตใบพายยามเดินเชิญชวนเค้าให้มาทำลายหมด เรามองว่าถ้าจะแก้ไขด้วยกฏหมายหรือด้วยกบฏนโยบายต่างๆของรัฐบาล ส่วนตัวเราว่าแก้ไม่จบ แก้ปัญหาคือทำอย่างไรให้คนพวกนี้มีศาสนาจะได้ยับยั้งความชั่วได้ เราก็หวังไว้อย่างนี้ ปัจจุบันดีขึ้นมาก เมื่อก่อนมีคนติดยาบ้าประมาณ 50 คน ปัจจุบันนี้มีไม่ถึง 10 คน การทำงานของเราวิธีของเราก็ได้ผลส่วนหนึ่ง” (สมชาย และคง, กรรมการชุมชนและสมาชิกกลุ่มผลิตใบ)

การรื้อย้ายบ้านรูกำลังคลองตามโครงการจัดระเบียบของภาครัฐ

ชุมชนบึงพระรามเก้าบ่อสามเป็นชุมชนริมคลองซึ่งบ้านเรือนที่ขยายออกมาเริ่มรูกำลังริมคลองจนทำให้ริมคลองลาดพร้าวมีสภาพที่แคบลง นโยบายที่รัฐบาลเร่งดำเนินการจะเริ่มดำเนินการที่คลองลาดพร้าวและคลองสองเป็นลำดับแรก ทำให้หนึ่งในชุมชนที่ได้รับผลกระทบในเรื่องการรื้อย้ายด้วยก็คือ ชุมชนบึงพระรามเก้าบ่อสาม จึงนับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีชุมชนครั้งใหญ่อีกครั้งหนึ่งที่จะมาประสบกับคนที่อยู่ตามริมคลองลาดพร้าวทำให้ต้องรื้อย้ายบ้านเรือนออกไปอยู่ที่อื่น ซึ่งคนในชุมชน ต่างก็ได้แต่หวังว่าจะได้อยู่ในชุมชนนี้ดังเช่นเดิม นั่นก็เพราะความผูกพันกันมาตั้งแต่เกิดและลักษณะพิเศษบางอย่างของชุมชนบึงพระรามเก้าที่ชุมชนแห่งนี้

“ประธานเค้าไปคุยกับผู้ใหญ่เรื่องขอที่อยู่อาศัย คนที่ต้องรื้อย้ายถ้าเป็นไปได้เค้าก็ไม่อยากจะไปอยู่ที่อื่น เค้าอยากจะอยู่กันตรงนี้ แต่ไม่รู้ว่ามีผู้ใหญ่เค้าจะช่วยได้มากน้อยแค่ไหน นี่ก็ประชุมกันมาหลายปีแล้วยังสรุปกันไม่ได้เลยว่าจะไปอยู่ตรงไหนเพราะเราเกิดอยู่ที่นี่ ลูกๆก็เกิดที่นี่ มันมีความผูกพันมันเป็นญาติกันหมด”(อิสมาอีล ขอสวงนามสกุล, สมาชิกชุมชน)

อย่างไรก็ดี หลังจากได้มีการประชุมหาทางออกร่วมกันมานานหลายปีโดยการประสานของประธานชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ อาทิ สำนักงานเขตห้วยขวาง สำนักงานระบายน้ำ กรมธนารักษ์ สำนักงานทรัพย์สินพระมหากษัตริย์ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน จนล่าสุดได้ขอยุติที่สำนักงานทรัพย์สินพระมหากษัตริย์ยินยอมเปิดพื้นที่ให้ชาวชุมชนที่ต้องรื้อย้าย มาเช่าที่ดินของสำนักงานปลูกบ้านใหม่ได้ โดยรายละเอียดของสัญญา แบบบ้าน แผนผังชุมชน และการจัดการโครงสร้างพื้นฐานต่างๆนั้น จะมีการประชุมหารือกันในรายละเอียดกันต่อไป

การส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามโครงการตลาดนัดชุมชน

ในปี พ.ศ. 2560 มีการจัดตั้งโครงการตลาดนัดชุมชนขึ้นโดยการริเริ่มและร่วมมือโดยสำนักงานทรัพย์สินพระมหากษัตริย์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ และชาวชุมชนร่วมกันจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมอาชีพ การท่องเที่ยวเชิงวิถีเพื่อศึกษาวัฒนธรรมชุมชนเก่าแก่ที่เป็นเอกลักษณ์ เพราะชุมชนบึงพระรามเก้าบ่อสามนั้นได้ชื่อว่าเป็นชุมชน “ชนบทในกลางเมืองหลวง” และที่สำคัญคือ เป็นการเสริมสัมพันธ์อันดีต่อกันระหว่างคนในชุมชนและคนจากต่างชุมชน ซึ่งในตอนแรกคนในชุมชนยังไม่ค่อยรู้จักโครงการนี้สักเท่าไรเมื่อครั้งที่จัดงานครั้งแรก แต่หลังจากนั้นได้รู้จัก

ทั่วถึงมากขึ้น ด้วยการบอกปากต่อปากและการประชาสัมพันธ์ของกรรมการชุมชน อย่างไรก็ตามก็ดีว่าชุมชนบางส่วนยังมีความเห็นต่างโดยมองว่าสิ่งที่ทำนั้นไม่ได้ผลคนนอกไม่เข้ามาเพราะการเดินทางเข้ามาไม่สะดวก และจะเป็นการขายสินค้าเพียงอย่างเดียว ไม่ได้ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวิถีแต่อย่างใด ในขณะที่คนส่วนใหญ่ในชุมชนเห็นด้วยที่จะให้ตลาดนัดชุมชนต่อไป เพียงแต่ต้องอาศัยเวลาอีกหน่อยและการโฆษณาประชาสัมพันธ์ จึงจะทำให้คนภายนอกรู้จัก

“บางคนไม่เห็นด้วย ยังไม่ได้ทำเลยมาวิจารณ์กันก่อนแล้ว ผมก็บอกกับแก (ประธานชุมชน) ว่าอย่าท้อถ้าไม่ได้เริ่มทำอะไรเลยก็เหมือนเดิม ให้เริ่มทำไปก่อนได้น้อยได้มากก็ไม่เป็นไรให้เริ่มก่อนจะได้รู้ว่าถ้ามันไม่ได้ก็ไม่ได้ไม่เป็นไรแต่ต้องทำ อาจจะทำได้จนละครึ่งสองเดือนครึ่ง แกก็เชื่อนะ” (อิหม่าม ดร. นริศ อามินเซ็นต์, มัสยิดยามีอุลอิสลาม คลองตัน)

ส่วนที่ 2 บทบาทของผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลง

ในการศึกษาบทบาทของผู้นำในการบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลงในชุมชนพบว่าผู้นำชุมชนคือ คุณเสรี มินเจริญ เข้ามารับตำแหน่งประธานชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 มาจนถึงปัจจุบัน โดยผู้นำชุมชนคนปัจจุบัน มีการแสดงบทบาทหน้าที่ความเป็นผู้นำชุมชนในด้านต่างๆ ดังนี้

บทบาทการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา

ผู้นำชุมชนมีการเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนในทุกเรื่อง ถึงแม้บางเรื่องอาจจะไม่สามารถแก้ไขได้ แต่ผู้นำชุมชนก็มีความพยายามที่จะเข้าไปแก้ไขปัญหาให้กับชุมชน ดังจะเห็นในบริบทของปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้น อาทิ ปัญหาการรื้อย้ายบ้านที่รูกล้าริมคลองลาดพร้าวผู้นำชุมชนมีบทบาทการประสานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อการรื้อย้ายและจัดสรรที่อยู่อาศัยเป็นไปได้อย่างราบรื่น ซึ่งล่าสุดเมื่อปลายปี 2566 ที่ผ่านมาจึงได้ประสบผลสำเร็จจากการยินยอมเปิดพื้นที่ของสำนักงานทรัพย์สินพระมหากษัตริย์ให้ชาวชุมชนที่ได้รับผลกระทบย้ายเข้ามาเช่าอยู่ในพื้นที่ได้ในที่สุด

ปัญหายาเสพติดในชุมชนเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมานานหลายปี ผู้นำชุมชนมีบทบาทเป็นกรรมการของ “กลุ่มผลัดใบ” ทำงานเชิงชุมชนร่วมกับกลุ่มในฐานะกรรมการเฝ้าระวังนอกห่างจากยาเสพติดและหันมาเล่นกีฬาและบำเพ็ญประโยชน์ให้กับชุมชน ในขณะที่มีฐานะที่เป็นประธานชุมชน ได้ร่วมแก้ไขปัญหาโดยการดำเนินส่วนของชุมชนให้ไปในทิศทางเดียวกันกับกลุ่มผลัดใบ

บทบาทผู้ประสานงาน และประสานสัมพันธ์ภาพของคนในชุมชน

ผู้นำชุมชนบึงพระรามเก้าบ่อสามมีบทบาทในการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชน ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชนเป็นอย่างดี ที่เห็นเด่นชัดคือการประสานงานขอความช่วยเหลือหน่วยงานรัฐและเอกชนต่าง ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับคนในชุมชนจนทำให้ชุมชนมีลานกิจกรรม สนามเด็กเล่น สนามฟุตบอล กลุ่มดูแลผู้สูงอายุ แปลงสาธิตการเกษตร หน่วยรักษาพยาบาลชุมชน กลุ่มอาชีพแม่บ้าน ตลาดนัดชุมชน และค่ายอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อนเป็นต้นจากการประสานงานด้านต่างๆ ก่อให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนด้วยตนเอง การสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

บทบาทผู้นำทางความคิด และสร้างจิตสำนึก

ผู้นำชุมชนบึงพระรามเก้าบ่อสามแม้ว่าจะมีบทบาทในด้านการแก้ไขปัญหา ด้านการมีส่วนร่วม ด้านการประสานงาน และด้านการสานสัมพันธ์กับคนในชุมชน แต่การศึกษาครั้งนี้ ไม่พบ บทบาทผู้นำทางความคิดและการ

สร้างจิตสำนึกในผู้นำชุมชน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากบริบททางวัฒนธรรมของชุมชนที่ยังยึดมั่นเหนียวแน่นอยู่กับผู้นำทางจิตวิญญาณนั่นคือ ผู้นำทางศาสนาของท่านอิหม่ามคอลิด หรือ ดร.นริศ อามินเซ็นต์ ซึ่งชาวชุมชนรวมถึงผู้นำชุมชนทั้งชุมชนบึงพระรามเก้าบ่อสามและชุมชนอื่นๆโดยรอบ ต่างก็มุ่งตรงมาที่ศูนย์กลางทางศาสนาคือมัสยิดยามีอุลอิสลาม คลองตัน ทั้งผู้นำชุมชนและชาวชุมชนต่างมีผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้นำทางความคิด รวมถึงการสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชน ซึ่งผู้นำทางจิตวิญญาณถือว่ามีอิทธิพลสูงสุดในทางความคิดของชาวชุมชนทุกชุมชน และทุกคนโดยส่วนใหญ่ยอมรับและให้ความเคารพ ซึ่งบริบทของวัฒนธรรมชุมชนด้านนี้ มีมาตั้งแต่สมัยโบราณและสืบสานต่อมาจนถึงยุคปัจจุบันและแนวโน้มจะมีความต่อเนื่องไปในอนาคต นับว่าบริบทของวัฒนธรรมชุมชนนี้เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนในย่านนี้มาอย่างยาวนาน

บทบาทการเป็นผู้บริหารงานชุมชน

ผู้นำชุมชนบึงพระรามเก้าบ่อสามบริหารงานชุมชนที่เป็นทางการได้เป็นอย่างดี แต่เนื่องจากผู้นำชุมชนนั้นมีภาระหน้าที่และมิจานประจำที่ต้องทำหน้าที่ และใช้เวลาว่างจากการทำงานมาบริหาร งานชุมชนจึงทำให้การบริหารงานต้องอาศัยคณะกรรมการชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนหลัก กรรมการชุมชนบางท่านไม่มีงานประจำจึงสามารถช่วยบริหารงานชุมชนได้เป็นอย่างดี หากมองในมุมของการบริหารงานโดยรวมถือว่าผู้นำชุมชนทำหน้าที่ในการเป็นผู้บริหารได้ดี และสามารถบริหารงานชุมชนได้ในขณะที่ตนเองติดภารกิจ แม้ว่าการบริหารงานของผู้นำชุมชนจะราบรื่นไปได้แต่การประสานงานภายในคณะกรรมการชุมชนการทำงานเป็นทีมยังมีปัญหาเนื่องจากกรรมการบางท่านมองว่าต้องแบกรับภาระมากกว่าคนอื่นทำให้อาจมีปัญหากระทบกระทั่งกันบ้างในบางครั้ง

“เค้าไม่ค่อยมีเวลาเพราะต้องทำงานหาเลี้ยงครอบครัว แต่ปัญหาและกิจกรรมชุมชนมันมีเยอะ ด้านการบริหารนั้นพอใช้ได้ ไม่ถึงกับดี เพราะว่าการทำงานในทีมงานเนี่ย ประธานนะทำงานจริง แต่ในทีมงานการประสานงานยังไม่ดีเท่าที่ควร รับงานมาแล้วจ่ายงานให้ลูกทีมยังไม่ทั่วถึง แต่ภาพรวมงานมองแล้วดี” (สุชาติ ศรีสมัย, อดีตประธานชุมชน)

บทบาทการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนบึงพระรามเก้าบ่อสามเป็นไปอย่างรวดเร็ว ก่อนหน้านั้นชุมชนเป็นชุมชนชนบทและค่อนข้างล้าหลังกว่าชุมชนอื่นๆบ้านเรือนมีไฟฟ้าใช้เป็นบางหลัง ไม่มีน้ำประปา ทั้งชุมชนมีโทรศัพท์เพียงเครื่องเดียว แต่หลังจากมีถนนและบึงพระรามเก้าทำให้หน่วยงานต่างๆ หลายหน่วยงานเข้ามาอย่างต่อเนื่อง มีการพัฒนาด้านสาธารณูปโภค โครงสร้างพื้นฐาน และวิถีชีวิตอย่างต่อเนื่อง ผู้นำชุมชนในแต่ละยุคสมัยต่างนำการพัฒนาในด้านต่างๆ เข้ามาทำให้ชุมชนผ่านการประสานความช่วยเหลือทั้งภาครัฐและเอกชนผู้นำชุมชนคนปัจจุบันมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในหลายด้านทั้งเป็นผู้นำการพัฒนาเข้ามาสู่ชุมชน เช่นความช่วยเหลือของหน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามาโดยผ่านผู้นำชุมชน การพัฒนาถนนและทางเดินในชุมชน เป็นต้น และเป็นผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนจากความคิดริเริ่มของคนในชุมชนเอง เช่นกลุ่มก๊าวใหม่ กลุ่มผลัดใบ การพัฒนาการศึกษาความรู้ด้านศาสนา การพัฒนาทักษะด้านอาชีพ และการพัฒนาด้านเศรษฐกิจชุมชนอย่างเช่นตลาดนัดชุมชน เป็นต้น

ส่วนที่ 3 ผลของการบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลงในชุมชน

จากการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดบริบทและวิถีชุมชนปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สามารถดำเนินวิถีชีวิตอยู่ได้คู่กับการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดผลการดำเนินการเปลี่ยนแปลงผ่านสู่การเปลี่ยนแปลงดังนี้

การสื่อสารและการประสานงานเพื่อทำความเข้าใจกับคนในชุมชน

การสื่อสารเพื่อทำความเข้าใจกับคนในชุมชนยังมีประสิทธิภาพไม่ดีเท่าที่ควร จะเป็นแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ โดยเมื่อเกิดเหตุการณ์หรือการเปลี่ยนแปลงต่างๆเกิดขึ้น จะเริ่มจากการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ ก่อนเสมอเป็นไปในลักษณะบอกปากต่อปากและจะเกิดผลที่ตามมาคือความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน โดยระหว่างที่ข้อมูลกระจายออกไปนั้นผู้นำชุมชนจะมีบทบาทในการประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อหาข้อมูลข้อเท็จจริง และประสานกรรมการชุมชนเพื่อเข้าทำความเข้าใจกับชาวบ้านเป็นการเบื้องต้น และหลังจากมีข้อมูลที่ชัดเจนแล้ว ผู้นำชุมชนจึงสื่อสารออกมาแบบเป็นทางการโดยเป็นการเรียกประชุม หรือเสียงตามสายแล้วแต่กรณี ทำให้ชาวชุมชนได้รับรู้รับทราบและมีความเข้าใจที่ตรงกัน

การให้ความรู้และการตระหนักรู้ในการพัฒนาชุมชน

การให้ความรู้ในชุมชนในด้านต่างๆนั้นว่ายังมีค่อนข้างน้อย เมื่อเทียบกับความเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาในชุมชน ทั้งนี้ก็เนื่องจากจิตของชาวชุมชนส่วนใหญ่มักจะเรียนรู้จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและแก้ปัญหาด้วยวิธีของตนเอง ซึ่งผลจากการเรียนรู้และตระหนักรู้ของชุมชน จึงทำให้เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มคนที่เรียกชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มผลิตใบ” เป็นการรวมตัวกันเพื่อชักชวนเด็กและเยาวชนให้มาร่วมทำประโยชน์ให้กับชุมชนและสังคมและหันเหออกจากยาเสพติด ในส่วนนี้ผู้นำชุมชนจะมีบทบาทในการสานสัมพันธ์กับคนกลุ่มต่างๆและรุ่นต่างๆ เพื่อให้การดำเนินงานของกลุ่มผลิตใบเป็นไปอย่างราบรื่น และผู้นำชุมชนยังมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในด้านการนำเอากิจกรรม เครื่องเล่น กีฬา และสันทนาการต่างๆ รวมทั้งกิจกรรมด้านการศาสนาที่ภาครัฐและเอกชนให้การสนับสนุน ให้เข้ามาสร้างการพัฒนาให้เยาวชนมีกิจกรรมเพื่อให้ห่างไกลกับยาเสพติด รวมทั้งปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานในชุมชนถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมาร่วมกันพัฒนา ซึ่งการดำเนินงานผ่านมาเป็นเวลากว่า 11 ปี สามารถป้องกันเด็กและเยาวชนให้ห่างไกลจากยาเสพติดได้เป็นจำนวนมากและเหลือผู้เสพยาเพียงส่วนน้อยเท่านั้น

การจัดการด้านผลกระทบกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

การจัดการด้านผลกระทบกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในชุมชน จะเห็นเด่นชัดในผลกระทบปัญหาหลักคือ การรื้อย้ายบ้านเรือนที่รื้อกลัริมคลองลาดพร้าว ผู้นำชุมชนจะมีบทบาทในการประสานกับหน่วยงานต่างๆและคนในชุมชน รวมทั้งบริหารจัดการให้คณะกรรมการชุมชนร่วมเข้าฟังความคิดเห็นของชาวชุมชน รวมทั้งประสานหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องเพื่อเสนอแนวทางการจัดการพื้นที่ร่วมกัน แม้ว่าจะมีข้อสรุปที่เริ่มชัดเจนในหลักการ และยังต้องประชุมหารือในรายละเอียดต่างๆกันต่อไปซึ่งอาจกินเวลาอีกนานนับปี โดยชุมชนร่วมกับโครงการบ้านมั่นคงโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนหรือ พอช. เป็นการเตรียมความพร้อมในการรองรับการรื้อย้ายบ้านไปอยู่ในสถานที่ที่จัดเตรียมไว้

สรุปผลการศึกษา

1. การเปลี่ยนแปลงของชุมชนบึงพระรามเก้าบ่อสาม เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร

ชุมชนบึงพระรามเก้าเป็นชุมชนเก่าแก่ ตั้งอยู่ในพื้นที่โครงการในพระราชดำริบึงพระรามเก้า เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร เป็นชุมชนริมน้ำติดกับคลองแสนแสบและคลองลาดพร้าวและติดถนนพระรามเก้า คนส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง และค้าขาย ลักษณะทางกายภาพเป็นชุมชนขยายกิ่งชุมชนเมืองกิ่งชุมชนชนบทมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่น่าสนใจ เป็นวัฒนธรรมแบบเครือญาติ และมีความเป็นพหุวัฒนธรรมที่อยู่กันอย่างสงบสุข สันติ และมีการปฏิสัมพันธ์กัน เข้าอกเข้าใจซึ่งกันและกัน

ชุมชนบึงพระรามเก้ามีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางกายภาพและวิถีชีวิตตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน จากชุมชนชนบทสู่ชุมชนเมืองกิ่งชนบทและเปลี่ยนผ่านมาสู่ชุมชนเมืองเต็มรูปแบบ บริบทของชุมชนมีการเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง การเปลี่ยนแปลงหรือปัญหาที่เข้ามาล้วนมีผลกระทบกับชาวชุมชน อาทิ ปัญหา ยาเสพติด ปัญหาการรื้อย้ายบ้านรुकล้าริมคลอง ซึ่งชาวชุมชนรับรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้น มีการรวมกลุ่มกันของสมาชิกชุมชนเพื่อปรับตัวให้อยู่รอดและจัดการกับปัญหาหรือผลกระทบต่างๆที่เข้ามา รวมทั้งการช่วยเหลือกันในรูปแบบต่างๆ โดยความร่วมมือจากคนในชุมชน และการช่วยเหลือสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ

2. บทบาทของผู้นำในการบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบึงพระรามเก้าบ่อสาม

ผู้นำชุมชนมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นอย่างเต็มที่ ทั้งบทบาทด้านการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง บทบาทด้านการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น บทบาทด้านการสานสัมพันธ์ของคนในชุมชน บทบาทการดำเนินงานการบริหารงานชุมชน รวมถึงบทบาทการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆให้สอดคล้องกับบริบทของวัฒนธรรมชุมชนที่มีมาแต่ดั้งเดิม เพื่อให้ชุมชนมีการพัฒนาไปในทิศทางที่ถูกต้องและเหมาะสมกับวัฒนธรรมชุมชน และ ผู้นำชุมชนจึงถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีความเสียสละในการทำหน้าที่ประธานชุมชน

3. ผลของการบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลงในชุมชน

ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนมีการรวมกลุ่มกันจากการที่ต้องรับมือกับการเปลี่ยนแปลงและด้วยการบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงเกิดผลในด้านการสื่อสารเพื่อทำความเข้าใจกับคนในชุมชนที่เป็นรูปแบบทางการมากขึ้น จากบทบาทของผู้นำชุมชนในการประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อหาข้อมูลข้อเท็จจริง และสื่อสารออกมาแบบเป็นทางการทำให้ชาวชุมชนได้รับทราบและเข้าใจที่ตรงกัน ในด้านการให้ความรู้ในชุมชนให้ตระหนักรู้รับมือปัญหาด้านต่างๆ ผู้นำชุมชนจะมีบทบาทในการสานสัมพันธ์กับคนกลุ่มต่างๆและรุ่นต่างๆ เพื่อให้การดำเนินงานของกลุ่มผลัดใบเป็นไปอย่างราบรื่น รวมทั้งบทบาทในการพัฒนาชุมชนที่สร้างสันติภาพและการกิจกรรมเพื่อเยาวชนห่างไกลกับยาเสพติด ปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานในชุมชนดึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมาร่วมกันพัฒนา และด้านการจัดการด้านผลกระทบกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน ผู้นำชุมชนจะมีบทบาทในการประสานกับหน่วยงานต่างๆและคนในชุมชน บริหารจัดการให้คณะกรรมการชุมชนร่วมเข้าฟังความคิดเห็นของชาวชุมชน รวมทั้งประสานหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องเพื่อเสนอแนวทางการจัดการพื้นที่ร่วมกัน

อภิปรายผล

ชุมชนบึงพระรามเก้ามีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางกายภาพ และวิถีชีวิตมาโดยตลอดเวลาตั้งแต่อดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน บริบทของชุมชนมีการเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของโครงสร้างและหน้าที่ของความสัมพันธ์ทางสังคมหนึ่ง (Judson R. Landis, 1974) ทั้งนี้ ในทุกๆ การเปลี่ยนแปลงหรือปัญหาที่เข้ามา ล้วนมีผลกระทบกับชาวชุมชนไม่ส่วนใดก็ส่วนหนึ่ง หรือบางปัญหาอาจได้รับผลกระทบกันทั้งชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ “ชาติชาย คงเพชรดิษฐ์, 2559 ได้ทำการศึกษาการบริหารการเปลี่ยนแปลง: บทบาทของภาวะผู้นำและการสื่อสารในองค์กร พบว่า ในทุก ๆ การเปลี่ยนแปลงย่อมส่งผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบกับองค์กร ในภาวะการเปลี่ยนแปลงนั้น ภาวะผู้นำ การสื่อสารกันในองค์กร และการจัดการการเปลี่ยนแปลงจะมีส่วนสัมพันธ์กันและส่งผลซึ่งกันและกัน

ผู้นำชุมชนนั้นมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งการประสานงานการมีส่วนร่วม การสานสัมพันธ์ รวมทั้งการบริหารจัดการชุมชนในทุกๆ ด้าน สัมพันธภาพของผู้นำกับผู้ตามที่มีอิทธิพลต่อกัน นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงและทำให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ร่วมกัน (Daft, 1999) รวมทั้งผู้นำชุมชนมีความเสียสละในการทำหน้าที่เพื่อชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศุภวัช มั่นป้อม, 2554 ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของผู้นำในการเสริมสร้างความ

เข้มแข็งของชุมชนกองขยะหนองแขม เขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้นำชุมชนมีบทบาทที่เด่นชัดหลายประการ บทบาทที่สำคัญได้แก่ บทบาทผู้ประสานความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน การสานสัมพันธ์ของคนในชุมชนร่วมมือกัน การประสานงานกับองค์กรภายนอก บทบาทผู้นำทางความคิดกระตุ้นจิตใจโน้มน้าวให้สมาชิกชุมชน จนนำมาซึ่งความร่วมมือกันแก้ไขปัญหาดังกล่าว

การเปลี่ยนแปลงในชุมชนทำให้คนในชุมชนมีการรับรู้ และเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับปัญหาโดยไม่กระทบกับวิถีชีวิต เกิดการตระหนักรู้และเรียนรู้ปัญหาที่เกิดขึ้น และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ หอมหวล บัวระภา และคณะ, 2550 ได้ทำการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและครอบครัว ที่มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นวัย: กรณีศึกษาหมู่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัดขอนแก่น พบว่า แม้ว่าสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและครอบครัวจะมีการเปลี่ยนแปลงไป แต่ไม่มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวในชนบทของผู้สูงอายุที่มีช่วงอายุที่ต่างกัน ยังคงรักษาสัมพันธ์ภาพของสมาชิกครอบครัวไว้ได้อย่างเหนียวแน่น

ข้อค้นพบ

1. วัฒนธรรมดั้งเดิมที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนบึงพระรามเก้า

จากการศึกษาในวัฒนธรรมชุมชนนั้น ผู้ศึกษาได้พบว่า มีวัฒนธรรมบางอย่างที่เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนคือ “วัฒนธรรมเครือญาติ” จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกท่านนั้นได้พูดถึงเรื่องนี้เป็นแบบเดียวกันทั้งหมดคือ โดยปกติคนชุมชนนั้นจะมีลักษณะต่างคนต่างอยู่ ทำมาหากินและกลับเข้าบ้าน ไม่ค่อยยุ่งเกี่ยวกันสักเท่าใดนัก จนคนภายนอกมองว่าคนชุมชนนี้ต่างคนต่างอยู่ แต่เมื่อใดที่มีกิจกรรมทางศาสนาเช่น งานบุญ งานแต่ง งานศพ งานการกุศล เมื่อนั้นจะเห็นชาวชุมชนมาช่วยเหลือช่วยงานกันเป็นอย่างดีที่ ช่วยโดยที่เจ้าภาพไม่ต้องเอ่ยปาก ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ตรงกันข้ามกับสภาวะปกติโดยสิ้นเชิง โดยที่วัฒนธรรมนี้ไม่ได้มีเฉพาะที่ชุมชนบึงพระรามเก๋าบ่อสามเท่านั้น แต่ยังรวมถึงชุมชนต่างๆ ภายใต้มัสยิดยามีอัลอิสลามคลองตันทั้งหมดวัฒนธรรมแบบเดียวกัน โดยวัฒนธรรมนี้มีมาตั้งแต่อดีตสมัยรุ่นปู่ย่าตายาย และยังคงสืบต่อเนื่องมาตลอดจนถึงปัจจุบัน

“ผมคิดว่าวิถีดั้งเดิมที่ยังคงอยู่ก็คงจะเป็นในทางชุมชนบึงพระรามเก้าและชุมชนคลองตัน จะเห็นชัดในเรื่องวัฒนธรรมเครือญาติ การช่วยเหลือ อย่างการทำบุญ งานแต่ง งานศพ เราเห็นการช่วยเหลืองานกันเป็นอย่างดี ในช่วงช่วงปกติก็ต่างคนต่างทำมาหากินกันไป พอมีงานก็มารวมตัวกันเหมือนเดิมตั้งแต่อดีตเรื่อยมาจนปัจจุบันไม่เปลี่ยนแปลง” (อิหม่าม ดร.นริศ อามีนเซ็นต์, มัสยิดยามีอุลอิสลามคลองตัน)

2. ผู้นำชุมชนมิใช่ผู้นำจิตวิญญาณ

จากการศึกษาและพูดคุยกับผู้นำชุมชนปัจจุบันและอดีตผู้นำชุมชนรวมถึงชุมชนอื่นๆในคลองตันพบว่า ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการจะมีหน้าที่บริหารจัดการสิ่งต่างๆในชุมชนตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ แต่ผู้นำชุมชนทุกคนล้วนไปขอคำปรึกษากับท่านอิหม่ามก่อนการลงมือกระทำสิ่งต่างๆทั้งสิ้น ทั้งในเรื่องที่เป็นปัญหาที่แก้ไขยาก ผู้นำชุมชนไม่สามารถแก้ไขได้ก็จะมาขอให้ท่านอิหม่ามมาช่วยพูด และเมื่อท่านอิหม่ามเรียกเข้าไปพูดคุยก็จะสามารถแก้ไขปัญหาก็คลี่คลายได้ แม้จะไม่ใช่ว่าทั้งหมดแต่โดยส่วนใหญ่จะประสบความสำเร็จ ซึ่งในความเป็นจริงนั้นท่านอิหม่ามเป็นเพียงผู้นำทางจิตวิญญาณ แต่ด้วยวัฒนธรรมของชุมชนที่มีรากฐานมาทางศาสนาที่เข้มแข็ง ทำให้ผู้นำทุกคนและคนสมาชิกทุกคนของทุกชุมชนให้ความนับถือยกย่องท่านอิหม่ามให้เป็นผู้นำแห่งผู้นำอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

1. ชุมชนควรพิจารณาการร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ ในการบริหารจัดการปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติด แม้ว่าชุมชนมีกระบวนการจัดการกับปัญหายาเสพติดในชุมชนในแบบของชุมชนเอง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่ชุมชนสามารถทำได้ผลดีในระดับหนึ่ง แต่เจ้าหน้าที่รัฐมีความชำนาญในด้านจิตวิทยาและด้านอื่นๆที่สามารถโน้มน้าวใจคนให้เลิกการเสพยาเสพติดหรือเลิกขายยาเสพติดได้โดยผสมผสานกับแนวทางการบริหารจัดการตามแบบของชุมชนควบคู่กันไปผ่านแนวทางชุมชนสัมพันธ์หรือเป็นการให้คำปรึกษาบำบัด (Counselling Therapy)
2. ชุมชนควรนำจุดแข็งในการเป็นชุมชนเมืองแบบพหุวัฒนธรรม และเครือข่ายของชุมชนที่เข้มแข็งต่อยอดการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนต้นแบบการอยู่ร่วมกันด้วยพหุวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน สร้างการมีส่วนร่วมของภาครัฐและชาวชุมชนให้เอื้อต่อการพัฒนาชุมชนเมืองให้น่าอยู่ และจัดระเบียบชุมชนไม่ให้กลายเป็นชุมชนแออัดในอนาคต
3. ผู้นำชุมชนควรพิจารณาต่อยอดอาชีพของคนในชุมชนให้เป็น “วิสาหกิจชุมชน” ในอนาคต ดึงการสนับสนุนจากภาครัฐให้ความรู้และบริหารจัดการในด้านต่างๆ อาทิ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการจัดการทรัพยากรในชุมชนให้มีความเหมาะสมกับการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน จะสามารถสร้างผลิตภัณฑ์ของชุมชนได้ อาทิ เนื้อแพะ นำนมแพะ โยเกิร์ตนมแพะ รวมทั้งกระเป๋ผ้า ผ้าควิลท์ และผลิตผลการเกษตรอื่นๆพัฒนาต่อยอดให้เป็น “สินค้า OTOP” ได้ในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- จิระพงศ์ เรืองกุล. 2556. การเปลี่ยนแปลงองค์กร: แนวคิด กระบวนการ และบทบาทของนักบริหารทรัพยากรมนุษย์. วารสารปัญญาวิวัฒน์. 5. (กรกฎาคม-ธันวาคม): 194-203.
- ชัยพร บุญศรีทุม. 2557. ผลกระทบของการจัดการการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของธุรกิจ SMEs ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. 33. (มกราคม-กุมภาพันธ์): 56-64.
- ชาญชัย อาจินสมาจาร. 2548. ศิลปะการเป็นผู้นำ. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ.
- ชาติชาย คงเพชรดิษฐ์. 2559. การบริหารการเปลี่ยนแปลง: บทบาทของภาวะผู้นำและการสื่อสารในองค์กร. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล. 2541. กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธงชัย ทองมา. 2558. การบริหารจัดการความเสี่ยงกับการบริหารการเปลี่ยนแปลง: องค์การในยุคโลกาภิวัตน์. วารสารสาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ. 8. (กันยายน-ธันวาคม): 596-621.
- นิเทศ ดินณะกุล. 2544. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- บรรจบ ภูโสตา. 2556. รูปแบบการบริหารการเปลี่ยนแปลง การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในโรงเรียนประถมศึกษา. วารสารศึกษาศาสตร์. 15. (พิเศษ): 91-102.
- ประภัสสร ทิพย์รัตน์. 2559. พืชัญชา: ความรู้ทั่วไปและการตรวจสอบสารสำคัญ. ศูนย์วิทยาศาสตร์ การแพทย์ที่ 1 เชียงใหม่. สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. วันที่สืบค้น: 31 พฤษภาคม 2560. จาก <https://www.oncb.go.th/ncsmi/cannabis4/>
- ประสิทธิ์ อินทโชติ. 2554. บทบาทของผู้ใหญ่บ้านในการดำเนินงานตามนโยบายรัฐบาลด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในจังหวัดชลบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ปัญญา สวัสดิ์เสรี. 2538. ความเห็นของประชาชนในเขตจอมทองที่มีต่อบทบาทผู้นำชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรนัชชา พุทธหนู. 2559. การเปลี่ยนแปลงองค์การ: ศึกษากรณีมหาวิทยาลัยรามคำแหง. วารสารพรเพ็ญ จรณมฤต. 2542. บทบาทผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ศึกษาเฉพาะกรณีอุทยานแห่งชาติศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พระมหาวิรัชศักดิ์ สุรเมธี. 2557. แนวทางการบริหารการเปลี่ยนแปลงของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยในศตวรรษหน้า. วารสารวิชาการ. 8. (มิถุนายน-พฤศจิกายน): 143-153.
- พิชาภ พันธ์แพ. 2554. ผู้นำกับการจัดการการเปลี่ยนแปลง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พืชัญชา%20ความรู้ทั่วไปและการตรวจสอบ.pdf.
- ภาละวี ศุขโรจน์. 2556. รูปแบบการบริหารการเปลี่ยนแปลงสถานศึกษาเอกชนสู่ความเป็นเลิศ.
- ยุวดี พ่วงรอด. 2557. บทบาทผู้นำท้องถิ่น ต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของประชาชนในชุมชน กรณีศึกษานายกององค์การบริหารส่วนตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.
- ราชกิจจานุเบกษา. 2556. ระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยชุมชนและกรรมการชุมชน พ.ศ. 2555. กรุงเทพมหานคร. วันที่สืบค้น: 15 เมษายน 2560. จาก <https://docs.google.com/file>
- เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ. 2556. การพัฒนาองค์การ. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์. วารสารศึกษาศาสตร์. 15. (ตุลาคม-ธันวาคม): 76-84.
- วรางคณา วงศ์มหาชัย. 2535. บทบาทของผู้นำในการพัฒนาองค์กรประชาชน: ศึกษาเฉพาะกรณีการพัฒนาองค์กรประชาชนระหว่างชุมชนของมูลนิธิพัฒนาภาคอีสาน. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิเชียร วิทยาอุดม. 2548. ภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร: วีระฟิล์มและโซเท็กซ์.
- ศุภวัช มั่นป้อม. 2554. บทบาทของผู้นำในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนกองขยะหนองแขม เขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- สร้อย เพชรรักษ์. 2542. บทบาทผู้นำชุมชนในกรุงเทพมหานคร: ศึกษากรณีชุมชนสุเหร่าบ้านดอน. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง.สังคมศาสตร์. 5. (มกราคม-มิถุนายน): 1-11.
- หอมหวล บัวระภา, และคณะ. 2550. การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและครอบครัว ที่มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นวัย: กรณีศึกษาหมู่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัดขอนแก่น. เอกสารวิจัยเสนอต่อคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อมรเทพ จันทะรตน. 2554. บทบาทการมีส่วนร่วมของผู้นำท้องถิ่นในการบริหารงานของเทศบาลตำบล อำเภอ กาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- โอวาท สุทธนารักษ์. 2531. บทบาทของผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการจัดการศึกษา เพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน โดยวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชน. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- W. Chan Kim & John P. Kotter. 2556. กลยุทธ์และการจัดการการเปลี่ยนแปลง. โดย (คมสัน ขจรชีพพันธุ์งาม). กรุงเทพมหานคร: เอ็กสเปอร์เน็ท.

ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์กับความสำเร็จในการบริหารจัดการธุรกิจของกลุ่มผู้ประกอบการร้านค้า
โทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา

Strategic Leadership and Success in Business Management of Mobile Phone
Shop Operators in a Department Store in Songkhla Province

อริชา จันทรแดง

Athicha Jhangaeng¹

อนิวัช แก้วจันงศ์

Aniwat Kaewjomnong²

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาลักษณะภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของกลุ่มผู้ประกอบการร้านค้าโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา และ 2) ศึกษาความสำเร็จของกลุ่มผู้ประกอบการในการจัดการธุรกิจร้านค้าโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา ด้วยวิธีเชิงคุณภาพ โดยใช้แนวทางการวิจัยแบบกรณีศึกษา เป็นการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง จำนวน 20 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยเทคนิคการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการศึกษาพบว่า 1) ลักษณะภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของกลุ่มผู้ประกอบการร้านค้าโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา ได้แก่ (1) มีการพัฒนาและสื่อสารวิสัยทัศน์อย่างสร้างสรรค์ (2) มีการปรับเปลี่ยนความสามารถหลักให้เกิดความเหมาะสม และโดดเด่น (3) เน้นการใช้ทุนมนุษย์ให้มีประสิทธิภาพ (4) ลงทุนกับการพัฒนาด้านเทคโนโลยีให้ทันสมัย (5) ใช้กลยุทธ์ที่หลากหลายและใช้ต้นทุนต่ำ (6) สร้าง และรักษาวัฒนธรรมองค์กร (7) พัฒนาและใช้การควบคุมเชิงสมดุล (8) ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตนอย่างมีคุณธรรมและจริยธรรม และ 2) ความสำเร็จของกลุ่มผู้ประกอบการในการจัดการธุรกิจร้านค้าโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา ได้แก่ (1) ยอดขาย (2) รายได้ตามเป้าหมาย (3) ส่วนแบ่งตลาด (4) กำไร (5) ผลตอบแทนจากการลงทุน และ (6) ความคาดหวังของลูกค้า

คำสำคัญ: ลักษณะภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ความสำเร็จของผู้ประกอบการ ธุรกิจร้านค้าโทรศัพท์มือถือ

¹นักศึกษาปริญญาโท, หลักสูตรการจัดการธุรกิจ คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยทักษิณ

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., หลักสูตรการจัดการธุรกิจ คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยทักษิณ

Abstract

The objectives of this study were 1) to study the characteristics of strategic leadership of a group of mobile phone shop operators in a shopping mall in Songkhla Province and 2) to study the success of entrepreneurs in store business management. Mobile phone in a department store in Songkhla Province by using a qualitative approach using a case study research study from related documents. and 20 key informants. Data were collected by participant observation technique. participation observation) and in-depth interview The results of the study found that 1) Strategic leadership characteristics of a group of mobile phone shop operators in a shopping mall in Songkhla Province were (1) developing and communicating creative visions; (2) having adjusted Change core competencies to be appropriate and outstanding. (3) Emphasize the efficient use of human capital. (4) Invest in technological modernization (5) Use a variety of strategies. (6) Build and maintain an organizational culture; (7) Develop and implement balanced controls; (8) place importance on ethical and ethical behavior, and 2) the success of entrepreneurs in business management. Mobile phone shops in a department store in Songkhla province are (1) sales volume (2) target revenue (3) market share (4) profit (5) return on investment and (6) profit customer expectations

Keywords: Strategic Leadership business administration Banana Lotus Songkhla

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถานการณ์โลกยุคปัจจุบัน เป็นยุคข้อมูลข่าวสารที่มนุษย์สามารถรับรู้ และเข้าถึงชุดข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็วก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและส่งผลกระทบต่อองค์การและบุคลากรในองค์กรอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ องค์การต่างๆจึงต้องมีการปรับตัวและพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการบริหารเชิงกลยุทธ์ขององค์การให้สามารถดำเนินต่อไปได้และท้ายที่สุดเกิดความได้เปรียบในการแข่งขันเพื่อความเป็นผู้นำที่ก้าวหน้าการรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและสามารถปรับตัวให้สามารถก้าวไปข้างหน้าได้อย่างมั่นคงจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งท่ามกลางสภาวะการณ์เช่นนี้ผู้บริหารองค์การที่ชาญฉลาดและมีภาวะผู้นำจะต้องหันมาให้ความสำคัญกับการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อที่จะเป็นพลังขับเคลื่อนองค์การให้ก้าวไปข้างหน้าอย่างไม่หยุดนิ่ง (ทวีศักดิ์อินต๊ะรัตน์ และ บุญทวรรณ วิงวอน, 2559)

ภาวะผู้นำและการบริหารเชิงกลยุทธ์เป็นกระบวนการบริหารงานรูปแบบของผู้นำยุคใหม่นับว่าสอดคล้องกับการจัดการการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันโดยเป็นผู้นำที่มีมุมมองระยะยาวและสร้างความยืดหยุ่นในองค์การบรรลุเป้าหมายโดยใช้ความคิดเชิงกลยุทธ์เพื่อสร้างความแตกต่างในการวางแผนกลยุทธ์เพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายปลายทางที่กำหนดไว้ผู้บริหารองค์การที่มีภาวะผู้นำการโน้มน้าวชักจูงใจทีมงานการประสานงานการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพรวมทั้งมีการเจรจาต่อรองเพื่อให้ประสบผลสำเร็จที่ตลอดจนมีการแก้ปัญหาและตัดสินใจอย่างชาญฉลาด (พูลศักดิ์ โกสียวัฒน์, 2555)

ผู้นำเป็นบุคคลสำคัญในองค์กรมีบทบาทในการบริหารงานภายใต้เงื่อนไขปัจจัยของสภาวะที่อยู่รอบด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์จึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ผู้นำจำเป็นจะต้องมีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความสามารถและมีประสบการณ์ เพื่อนำพาองค์กรไปสู่ความได้เปรียบในการแข่งขัน (John Adair, 2010) สอดคล้องกับแนวคิดภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา มีหลักธรรมที่นำมาประยุกต์และบูรณาการเพื่อส่งเสริมให้เกิดคุณลักษณะที่ดีของผู้บริหาร ตามหลักทศุติยาปณิกสูตร ประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่ จักขุมา เป็นผู้วิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีความสามารถในการวางแผนและฉลาดในการใช้คน วิจิโร เป็นผู้ชำนาญในงาน รู้จักวิธีการ ไม่บกพร่องในหน้าที่ที่ตนได้รับผิดชอบ และ นิสสยสัมปันโน เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่น (สมฤทธิ์ กางเพ็ง, 2562)

จังหวัดสงขลาเป็นจังหวัดหนึ่งของภาคใต้ เป็นศูนย์กลางการค้าทางเศรษฐกิจหลักของภาคใต้ รวมถึงศูนย์กลางของการศึกษา ซึ่งจังหวัดสงขลา มีห้างร้าน และกลุ่มผู้ประกอบการที่หลากหลาย โดยในช่วงเวลาที่ผ่านมา นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2562 เป็นต้นมา ได้เกิดวิกฤตทางการเมือง การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโควิด 19 ทำให้ระบบเศรษฐกิจอยู่ในสถานการณ์ถดถอย ทั้งนี้ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าวกลับพบว่ากลุ่มผู้ประกอบการร้านค้าหลายประเภทประสบความสำเร็จในการจัดการค้าขายโดยเฉพาะผู้ประกอบการร้านจัดจำหน่ายโทรศัพท์มือถือ และจากข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์กับความสำเร็จในการบริหารจัดการธุรกิจของกลุ่มผู้ประกอบการร้านค้าโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของกลุ่มผู้ประกอบการร้านค้าโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา
2. เพื่อศึกษาความสำเร็จของกลุ่มผู้ประกอบการในการจัดการธุรกิจร้านค้าโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา

ระเบียบวิธีการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative approach) โดยใช้แนวทางการวิจัยแบบกรณีศึกษา (case study approach) ซึ่งมีรากฐานทางความคิดมาจากกระบวนทัศน์สร้างสรรค์นิยม (constructivism) (Tashakkori; Abbas and Ted-die; Charles, 1998) เป็นการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (documents study) และการศึกษาจากกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง (Creswell; John, 2003) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ผู้ให้ข้อมูล key informant

สำหรับการได้มาซึ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญนั้น ผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (ชาย โพธิ์สิตา, 2550) เป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ และความสำเร็จของผู้ประกอบการในการจัดการธุรกิจร้านค้าโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา โดยการคัดเลือกด้วยความสมัครใจเป็นคนที่ให้ข้อมูล ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 ประกอบด้วย ผู้ประกอบการ ผู้จัดการร้าน และพนักงาน จำนวน 10 คน และกลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มลูกค้าผู้มารับบริการ จำนวน 10 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบไปด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยการใช้แนวคำถามเชิงแนวคิดทฤษฎีเป็นกรอบในการศึกษาชุดความรู้และประสบการณ์จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการรวบรวมข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบผสมผสานทั้งการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีขั้นตอนคือ 1) ตั้งประเด็นคำถามการวิจัย 2) ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง 3) ลงพื้นที่สำรวจข้อมูลและการสร้างความสัมพันธ์เบื้องต้น 4) ออกแบบกระบวนการวิจัย และ 5) ลงพื้นที่ศึกษาข้อมูล

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ ใช้รูปแบบการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (สฤงค์ จันทวานิช, 2553; Moser & Korstjens, 2017; Hubbard & Power, 1999) โดยมีขั้นตอนหลังจากการได้มาซึ่งข้อมูลคือ 1) ตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์ของชุดข้อมูล ด้วยหลักการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า 2) จำแนกข้อมูลด้วยตาราง 3) วิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบแนวคิดทฤษฎี 4) ตีความข้อมูล และ 5) สรุปเรียบเรียงด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

1. ลักษณะภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของกลุ่มผู้ประกอบการร้านค้าโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา พบว่า กลุ่มผู้ประกอบการร้านค้าโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา มีลักษณะภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ที่สำคัญสามารถสรุปจำแนกออกเป็น 8 ลักษณะ ดังนี้

1.1 มีการพัฒนาและสื่อสารวิสัยทัศน์อย่างสร้างสรรค์ พบว่า กลุ่มผู้ประกอบการร้านค้าโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา มีการพัฒนา ปรับปรุง รูปแบบการสื่อสารวิสัยทัศน์อย่างสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นการสนับสนุนให้บุคลากรในองค์กรมีความคิด ความรู้สึกรัก และตระหนักถึงเป้าหมายสำคัญขององค์กร โดยยึดหลักการตอบสนองความต้องการของลูกค้าและนโยบายหลักขององค์กรเป็นสำคัญเพื่อนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตของพนักงานและองค์กร

1.2 มีการปรับเปลี่ยนความสามารถหลักให้เกิดความเหมาะสม และโดดเด่น พบว่า กลุ่มผู้ประกอบการร้านค้าโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา มีการปรับเปลี่ยนความสามารถหลักให้เกิดความเหมาะสมและโดดเด่น โดยเฉพาะทักษะการจัดการสื่อสารเพื่อสร้างการรับรู้การเข้าถึงชุดข้อมูลข่าวสารในการให้บริการกลุ่มลูกค้าที่มีความหลากหลายช่องทาง ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนในช่วงสถานการณ์โควิดที่ผ่านมา องค์กรได้มีการปรับกลยุทธ์การให้บริการจากเดิมที่มีการตั้งรับการจัดจำหน่ายสินค้าผ่านตัวแทนและร้านค้าในห้างเพียงอย่างเดียวปัจจุบันได้มีการเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายผ่านเว็บไซต์ออนไลน์

1.3 เน้นการใช้ทุนมนุษย์ให้มีประสิทธิภาพ พบว่า กลุ่มผู้ประกอบการร้านค้าโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา เน้นการใช้ทุนมนุษย์ให้มีประสิทธิภาพโดยการดึงเอาศักยภาพของบุคลากรในองค์กรออกมาบริหารจัดการยกระดับการดำเนินงานขององค์กรตามความสามารถ และใช้ความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคลออกมาจัดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อเสริมสร้างสมรรถให้แก่บุคลากรขององค์กรอย่างรอบด้าน และสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา

1.4 ลงทุนกับการพัฒนาด้านเทคโนโลยีให้ทันสมัย พบว่า กลุ่มผู้ประกอบการร้านค้าโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา มีการลงทุนกับการพัฒนาปรับปรุงระบบการบริหารจัดการโดยการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาปรับใช้กับองค์กรอยู่ตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการจัดการสื่อสารผ่านแอปพลิเคชันต่างๆ ช่องทางการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร เว็บไซต์ เพจ โฟน ไลน์ ดิจิตอล รวมถึงการพัฒนาระบบการจัดการบัญชีของร้าน การกำกับติดตามและการประเมินผลการดำเนินงานขององค์กร

1.5 ใช้กลยุทธ์ที่หลากหลาย และใช้ต้นทุนต่ำ พบว่า กลุ่มผู้ประกอบการร้านค้าโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา มีการใช้กลยุทธ์ในการบริหารจัดการธุรกิจที่มีความหลากหลายรูปแบบทั้งนี้ เป็นไปเพื่อการดำเนินงานที่ทำให้องค์กรสามารถสร้างผลกำไรได้และใช้ต้นทุนในการดำเนินงานที่ต่ำ แต่ไม่กระทบต่อคุณภาพของสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าเป็นที่ตั้ง

1.6 สร้าง และรักษาวัฒนธรรมองค์กร พบว่า กลุ่มผู้ประกอบการร้านค้าโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา มีการสร้างและรักษาวัฒนธรรมองค์กร โดยเน้นการให้เกียรติ การแสดงความเคารพ ต่อสิทธิส่วนบุคคลของสมาชิกในองค์กร การสร้างมาตรฐานการให้บริการที่มุ่งเน้นให้ลูกค้าเกิดความพึงพอใจต่อการรับบริการ ทั้งนี้สมาชิกขององค์กรจะต้องให้บริการลูกค้าแบบไม่เลือกปฏิบัติ กล่าวได้ว่าเป็นการบริการลูกค้าอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรมไม่เกิดความเหลื่อมล้ำในการเข้ารับบริการจากองค์กร

1.7 พัฒนาและใช้การควบคุมเชิงสมดุล พบว่า กลุ่มผู้ประกอบการร้านค้าโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา มีการพัฒนาและใช้การควบคุมเชิงสมดุล ซึ่งเป็นลักษณะของการบริหารจัดการ เพื่อป้องกันความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทั้งนี้ผู้ประกอบการจะมีการควบคุมเชิงสมดุลไม่ว่าจะเป็น การควบคุมใน 1) มิติของการเงิน โดยมีเป้าหมายหลักสำคัญ 2 คือ ด้านการเพิ่มขึ้นของรายได้ และด้านการลดลงของ ต้นทุน หรือการเพิ่มขึ้นของผลผลิต โดยการใช้สินทรัพย์ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด 2) มิติลูกค้า ลูกค้าเป็นแหล่งรายได้ที่จะทำให้บริษัทหรือองค์กรมีกำไร องค์กรมีการจัดการข้อมูลจากลูกค้าเพื่อช่วยในการปรับกลยุทธ์ในการทำงาน ให้เท่าทันคู่แข่ง และสามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้อย่างถูกต้องและตรงต่อความต้องการ 3) มิติ กระบวนการภายใน เป็นการควบคุมการบริหารจัดการภายในองค์กรวิธีในการรักษาลูกค้า พร้อมทั้ง ดึงดูด หรือ แสวงหาลูกค้าใหม่ ๆ ซึ่งต้องมีกระบวนการที่ดีในการสร้างความพึงพอใจ ให้แก่ลูกค้าและบุคลากรในองค์กร และ 4) มิติการเรียนรู้และการพัฒนา เป็นการควบคุมโดยการสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการพัฒนาบุคลากรและยกระดับ การดำเนินงานขององค์กรอยู่ตลอดเวลาซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาบุคลากร ปรับฐานคิด ทักษะ และส่งเสริมให้บุคลากร ประสบความสำเร็จในหน้าที่การเงินและรายได้

1.8 ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตนอย่างมีคุณธรรมและจริยธรรม พบว่า กลุ่มผู้ประกอบการร้านค้า โทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา ปฏิบัติตนอย่างมีคุณภาพและจริยธรรม ซึ่งจากการสังเกต และสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่าผู้ประกอบการโดยส่วนใหญ่มีการนำหลักธรรมพรหมวิหาร 4 มาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการและการปฏิบัติตน ได้แก่ การมีความเมตตา ทั้งเป็นการเมตตาต่อพนักงานในองค์กรและกลุ่มลูกค้าที่เข้ามา รับบริการ กล่าวได้ว่าเป็นดำรงตนที่ไม่เป็นการเอาเปรียบกลุ่มผู้บริโภคจนเกินไป ช่วยเหลือพนักงานและลูกค้าตลอดการ รับบริการ แสดงความชื่นชมพนักงานและลูกค้าอยู่เสมอ ตลอดจนการวางใจเป็นกลางไม่เอนเอียง

2. ความสำเร็จของกลุ่มผู้ประกอบการในการจัดการธุรกิจร้านค้าโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา พบว่า การจัดการธุรกิจร้านค้าโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งในจังหวัดสงขลา ของกลุ่มผู้ประกอบการร้านค้าที่ ประสบความสำเร็จ สามารถจำแนกความสำเร็จที่เกิดจากการบริหารจัดการที่ดีออกเป็น 6 ด้าน ดังนี้

2.1 ยอดขาย พบว่า ความสำเร็จของกลุ่มผู้ประกอบการในการจัดการธุรกิจร้านค้าโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลาด้านยอดขายของผู้ประกอบการโดยส่วนใหญ่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ซึ่งถือได้ว่าในช่วงเวลาที่ผ่านมากกว่า 3 ปีที่ได้มีโรคระบาดโควิด 19 นั้นทำให้หลายธุรกิจต้องปิดกิจการลง แต่ในทางกลับกันธุรกิจร้านค้าโทรศัพท์กลับมียอดขายที่เพิ่มขึ้นกว่าช่วงสถานการณ์ที่เป็นปกติ เพราะรูปแบบการดำเนิน

ชีวิตของผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไปไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษาที่ต้องมีการเรียนการสอนผ่านระบบออนไลน์ การทำงานออนไลน์ การขายออนไลน์ และอื่นๆอีกมากมายส่งผลให้องค์กรมีรายได้และยอดขายที่เกินความคาดหมาย

2.2 รายได้ตามเป้าหมาย พบว่า ความสำเร็จของกลุ่มผู้ประกอบการในการจัดการธุรกิจร้านค้าโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลาตามรายได้ตามเป้าหมายนั้น ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ประสบความสำเร็จด้านรายได้เนื่องด้วยช่วงสถานการณ์โควิด 19 ที่ผ่านมานั้นได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้บริโภคและการทำกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นการทำธุรกรรมทางการเงิน การติดต่อสื่อสาร การค้าขาย และอื่นๆ ส่วนใหญ่จะต้องดำเนินการผ่านแอปพลิเคชันโทรศัพท์มือถือทำให้ห้างสรรพสินค้ามีรายได้ตามเป้าหมายอย่างเห็นได้ชัดจากการเข้ามาติดต่อขอรับบริการคำแนะนำและเลือกซื้อสินค้าโทรศัพท์มือถือ

2.3 ส่วนแบ่งตลาด พบว่า ความสำเร็จของกลุ่มผู้ประกอบการในการจัดการธุรกิจร้านค้าโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลาตามส่วนแบ่งตลาดนั้น ผู้ประกอบการได้มีการจัดกลุ่มลูกค้าซึ่งกลุ่มลูกค้าที่มีสถานภาพส่วนบุคคลแตกต่างกันย่อมมีความต้องการที่แตกต่างกัน ซึ่งองค์กรจะมีการสำรวจสินค้ามาตอกที่มีความหลากหลายตามความต้องการของลูกค้า และที่ผ่านมามีการดำเนินการในลักษณะดังกล่าวประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี

2.4 กำไร พบว่า ความสำเร็จของกลุ่มผู้ประกอบการในการจัดการธุรกิจร้านค้าโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลาตามกำไรสุทธิผู้ประกอบการจะคิดกำไรการขายหักค่าใช้จ่ายเหลือกำไรสุทธิ 30 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งก็เป็นตัวชี้วัดให้เห็นว่าธุรกิจดังกล่าวประสบความสำเร็จและสามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มบุคคลได้หลากหลาย ทั้งนี้จากการสังเกตกลุ่มลูกค้าที่เข้ามาใช้บริการบางกรณีมีโทรศัพท์มือถือกว่า 2 เครื่อง ซึ่งใช้ประโยชน์ในทางการทำงาน และการดำเนินชีวิตส่วนบุคคล

2.5 ผลตอบแทนจากการลงทุน พบว่า ความสำเร็จของกลุ่มผู้ประกอบการในการจัดการธุรกิจร้านค้าโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลาตามผลตอบแทนการลงทุนประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีเนื่องด้วยสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ช่องทางในการจัดจำหน่ายเพิ่มมากขึ้น และค่าเช่าสถานที่ลดลงเนื่องจากมาตรการช่วยเหลือเยียวยาจากสถานการณ์โควิด 19 ทำให้ผู้ประกอบการสามารถลดต้นทุนในการดำเนินงานได้ ทั้งนี้ในการจัดจำหน่ายผ่านระบบออนไลน์ก็มีส่วนการลดต้นทุนสำหรับการจ้างพนักงานขายได้ถึง 2-3 เท่า เมื่อเทียบราคาค่าใช้จ่ายในอดีตที่ผ่านมา

2.6 ความคาดหวังของลูกค้า พบว่า ความสำเร็จของกลุ่มผู้ประกอบการในการจัดการธุรกิจร้านค้าโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลาตามความคาดหวังของลูกค้าเป็นไปตามความคาดหวังขององค์กร ซึ่งจากการให้บริการที่มุ่งเน้นความทั่วถึง เป็นกันเองและไม่เลือกปฏิบัติต่อกลุ่มลูกค้าทำให้ลูกค้าเกิดความประทับใจต่อการบริการ จนทำให้ห้างสรรพสินค้ามีฐานลูกค้าเดิมที่กลับเข้ามาใช้บริการและเลือกซื้ออุปกรณ์จากร้านเป็นประจำและมีการแนะนำข้อมูลต่อ

การอภิปรายผล

1. ลักษณะภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของกลุ่มผู้ประกอบการร้านค้าโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา จำแนกออกเป็น 8 ลักษณะ ได้แก่ (1) มีการพัฒนาและสื่อสารวิสัยทัศน์อย่างสร้างสรรค์ โดยการพัฒนา ปรับปรุง รูปแบบการสื่อสารวิสัยทัศน์อย่างสร้างสรรค์ อยู่ตลอดเวลา (2) มีการปรับเปลี่ยนความสามารถหลักให้เกิดความเหมาะสม และโดดเด่น โดยเฉพาะทักษะการจัดการสื่อสารเพื่อสร้างการรับรู้การเข้าถึงชุดข้อมูลข่าวสารในการให้บริการกลุ่มลูกค้าที่มีความหลากหลายช่องทาง (3) เน้นการใช้ทุนมนุษย์ให้มีประสิทธิภาพ โดยการดึงเอาศักยภาพของบุคลากรในองค์กรออกมาบริหารจัดการยกระดับการดำเนินงานขององค์กรตามความสามารถ และใช้ความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคลออกมาจัดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะให้แก่บุคลากรขององค์กรอย่างรอบด้าน และสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา (4) ลงทุนกับการพัฒนาด้านเทคโนโลยีให้ทันสมัย โดยการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาปรับใช้กับองค์กรอยู่ตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการจัดการสื่อสารผ่านแอปพลิเคชันต่างๆ ช่องทางการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร เว็บไซต์ เฟซบุ๊ก ไลน์ ติ๊กต็อก รวมถึงการพัฒนาระบบการจัดการบัญชีของร้าน การกำกับติดตามและการประเมินผลการดำเนินงานขององค์กร (5) ใช้กลยุทธ์ที่หลากหลาย และใช้ต้นทุนต่ำ หลากหลายรูปแบบทั้งนี้ไปเพื่อการดำเนินงานที่ทำให้องค์กรสามารถสร้างผลกำไรได้และใช้ต้นทุนในการดำเนินงานที่ต่ำ แต่ไม่กระทบต่อคุณภาพของสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าเป็นที่ตั้ง (6) สร้าง และรักษาวินัยธรรมองค์กร โดยเฉพาะการให้เกียรติ การแสดงความเคารพต่อสิทธิส่วนบุคคลของสมาชิกในองค์กรการสร้างมาตรฐานการให้บริการที่มุ่งเน้นให้ลูกค้าเกิดความพึงพอใจต่อการรับบริการ ทั้งนี้สมาชิกขององค์กรจะต้องให้บริการลูกค้าแบบไม่เลือกปฏิบัติ กล่าวได้ว่าเป็นการบริการลูกค้าอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรมไม่เกิดความเหลื่อมล้ำในการเข้ารับบริการจากองค์กร (7) พัฒนาและใช้การควบคุมเชิงสมดุล ได้แก่ 1) มิติของการเงิน 2) มิติลูกค้า 3) มิติกระบวนการภายใน และ 4) มิติการเรียนรู้และการพัฒนา (8) ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตนอย่างมีคุณธรรมและจริยธรรม โดยส่วนใหญ่มีการนำหลักธรรมพรหมวิหาร 4 มาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการและการปฏิบัติตน ได้แก่ การมีความเมตตา ทั้งเป็นการเมตตาต่อพนักงานในองค์กรและกลุ่มลูกค้าที่เข้ามาใช้บริการ กล่าวได้ว่าเป็นดำรงตนที่ไม่เป็นการเอาเปรียบกลุ่มผู้บริโภคจนเกินไป ช่วยเหลือพนักงานและลูกค้าตลอดการรับบริการ แสดงความชื่นชมพนักงานและลูกค้าอยู่เสมอ ตลอดจนการวางใจเป็นกลางไม่เอนเอียง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของ DuBrin (1998) กล่าวว่า องค์ประกอบของผู้คนที่ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์จะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะเฉพาะพฤติกรรมและแนวทางการปฏิบัติโดยรวมคุณลักษณะทั้งของภาวะผู้นำที่มีความสามารถพิเศษและภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเข้าด้วยกัน สรุปได้เป็นองค์ประกอบ 5 ประการ 1. ผู้นำที่มีความคิดความเข้าใจระดับสูง (High-level Cognitive Activity) 2. ความสามารถในการนำปัจจัยนำเข้าต่าง ๆ มากำหนดกลยุทธ์ (Gathering Multiple Inputs to Formulate Strategy) 3. การมีความคาดหวังและการสร้างโอกาสสำหรับอนาคต (Anticipating and Creating a Future) 4. วิธีการคิดเชิงปฏิวัติ (Revolutionary Thinking) 5. การกำหนดวิสัยทัศน์ (Creating a Vision) นอกจากนี้ Hitt Haynes and Serpa (2010) กล่าวว่า ผู้นำเชิงกลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพในศตวรรษที่ 21 ต้องมี 8 ประการ คือ 1) พัฒนาและสื่อสารวิสัยทัศน์ 2) ปรับเปลี่ยนความสามารถหลักให้เหมาะสมและโดดเด่น 3) เน้นการใช้ทุนมนุษย์ให้มีประสิทธิภาพ 4) ลงทุนกับการพัฒนาด้านเทคโนโลยีให้ทันสมัย 5) ใช้กลยุทธ์ที่หลากหลายและใช้ต้นทุนต่ำ 6) สร้างและรักษาวินัยธรรมองค์กร 7) พัฒนาและใช้การควบคุมเชิงสมดุล 8) ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตนอย่างมีคุณธรรมและจริยธรรม เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ดาวันภา เพชรจันทร์ จิรวัฒน์ เมธาสุทธิรัตน์ (2564) พบว่า ลักษณะภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ที่โดดเด่น 8 ประการ คือ เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลเป็นผู้บริหารที่เป็นต้นแบบให้กับบุคลากร เป็นผู้มีความเข้าใจบริบทของเมืองและการบริหารงานท้องถิ่น เป็นผู้ที่มีองค์ความรู้และ

ทักษะในการสื่อสาร เป็นนักพัฒนาและใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารจัดการ เป็นผู้ที่มีความสามารถในการจัดการแบบมีส่วนร่วม เป็นผู้มีความสามารถในการประสานความขัดแย้ง เป็นผู้บริหารที่เข้าถึงและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ทั้งนี้ อนันท์ แก้วจำนง (2561) ได้ทำการศึกษาภาวะผู้นำกับความสำเร็จในการจัดการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมเพื่อการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน: กรณีศึกษาจังหวัดสงขลาพบว่า ผู้ประกอบการธุรกิจใช้ภาวะผู้นำระดับมากในการจัดการธุรกิจ โดยภาวะผู้นำเรื่องแรกที่ใช้ระดับมากคือภาวะผู้นำแบบสนับสนุน ภาวะผู้นำของผู้ประกอบการธุรกิจมีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการจัดการธุรกิจ และผู้ประกอบการธุรกิจส่วนใหญ่มีความพร้อมในการจัดการธุรกิจเมื่อเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนโดยมีความพร้อมมากในเรื่องการผลิตและพัฒนาคุณภาพมาตรฐานสินค้า

2. ความสำเร็จของกลุ่มผู้ประกอบการในการจัดการธุรกิจร้านค้าโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา จำแนกได้ 6 ด้าน คือ (1) **ยอดขาย** ในช่วงเวลาที่ผ่านมากกว่า 3 ปีที่ได้มีโรคระบาดโควิด 19 นั้นทำให้หลายธุรกิจต้องปิดกิจการลง แต่ในทางกลับกันธุรกิจร้านค้าโทรศัพท์มือถือกลับมียอดขายที่เพิ่มขึ้นกว่าช่วงสถานการณ์ที่เป็นปกติ เพราะรูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไปไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษาที่ต้องมีการเรียนการสอนผ่านระบบออนไลน์ การทำงานออนไลน์ การขายออนไลน์ และอื่นๆอีกมากมายส่งผลให้องค์กรมีรายได้และยอดขายที่เกินความคาดหมาย (2) **รายได้ตามเป้าหมาย** ช่วงสถานการณ์โควิด 19 ที่ผ่านมานั้นได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้บริโภคและการทำกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นการทำธุรกรรมทางการเงิน การติดต่อสื่อสาร การค้าขาย และอื่นๆ ส่วนใหญ่จะต้องดำเนินการผ่านแอปในโทรศัพท์มือถือทำให้องค์กรมีรายได้ตามเป้าหมายอย่างเห็นได้ชัดจากการเข้ามาติดต่อขอรับบริการคำแนะนำและเลือกซื้อสินค้าโทรศัพท์มือถือ (3) **ส่วนแบ่งตลาด** มีการจัดกลุ่มลูกค้าซึ่งกลุ่มลูกค้าที่มีสถานภาพส่วนบุคคลแตกต่างกันย่อมมีความต้องการที่แตกต่างกัน ซึ่งองค์กรจะมีการสำรองสินค้ามาต็อกที่มีความหลากหลายตามความต้องการของลูกค้า และที่ผ่านมามีการดำเนินการในลักษณะดังกล่าวประสบความสำเร็จ (4) **กำไร** การขายหักค่าใช้จ่ายเหลือกำไรสุทธิ 30 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งก็เป็นตัวชี้วัดให้เห็นว่าธุรกิจดังกล่าวประสบความสำเร็จและสามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มบุคคลได้หลากหลาย ทั้งนี้จากการสังเกตกลุ่มลูกค้าที่เข้ามารับบริการบางกรณีมีโทรศัพท์มือถือกว่า 2 เครื่อง ซึ่งใช้ประโยชน์ในการทำงาน และการดำเนินชีวิตส่วนบุคคล (5) **ผลตอบแทนจากการลงทุน** ด้วยสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ช่องทางในการจัดจำหน่ายเพิ่มมากขึ้น และค่าเช่าสถานที่ลดลงเนื่องจากมาตรการช่วยเหลือเยียวยาจากสถานการณ์โควิด 19 ทำให้ผู้ประกอบการสามารถลดต้นทุนในการดำเนินงานได้ ทั้งนี้ในการจัดจำหน่ายผ่านระบบออนไลน์ก็มีส่วนการลดต้นทุนสำหรับการจ้างพนักงานขายได้ถึง 2-3 เท่า เมื่อเทียบราคาค่าใช้จ่ายในอดีตที่ผ่านมา และ (6) **ความคาดหวังของลูกค้า** เป็นไปได้ตามความคาดหมายขององค์กร ซึ่งจากการให้บริการที่มุ่งเน้นความทั่วถึง เป็นกันเองและไม่เลือกปฏิบัติต่อกลุ่มลูกค้าทำให้ลูกค้าเกิดความประทับใจต่อการบริการ จนทำให้องค์กรมีฐานลูกค้าเดิมที่กลับเข้ามาใช้บริการและเลือกซื้ออุปกรณ์จากร้านเป็นประจำ และมีการแนะนำข้อมูลต่อซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดความสำเร็จของการดำเนินธุรกิจของ Siriwan (2013) กล่าวว่าการวัดความสำเร็จของการดำเนินธุรกิจสามารถจัดได้จาก 4 มุมมอง ได้แก่ มุมมองด้านการเงิน มุมมองด้านลูกค้า มุมมองด้านกระบวนการภายใน และมุมมองด้านการเรียนรู้และการเจริญเติบโต นอกจากนี้ ธัมมะทินนา ศรีสุพรรณ สุจินดา เจียมศรีพงษ์ และชาติรี ปรีดาอนันท์สุข (2557) กล่าวว่า การวัดความสำเร็จของการดำเนินงานจากอัตราการเติบโตของกำไร อัตราผลตอบแทนของสินทรัพย์ส่วนแบ่งทางการตลาด และคุณภาพของสินค้าและบริการ ส่วน พรณา เปี่ยมไชย สุภาพร คูพิมาย และ สุภิญญา อนุภานนท์ (2558) กล่าวว่า การวัดความสำเร็จของผู้ประกอบการจาก ความเจริญเติบโตของกิจการ และความพึงพอใจ เช่นเดียวกับงานวิจัยของ สุพาคา สิริกุดตา (2556) พบว่า ธุรกิจประสบความสำเร็จได้จากความสำเร็จของรายได้จากการดำเนินธุรกิจ ผลกำไร ความมั่นคงในการประกอบ ธุรกิจ ความพึงพอใจของลูกค้าต่อสินค้า จำนวนลูกค้าในปัจจุบันเมื่อเปรียบเทียบกับปีที่ผ่านมา และ อัตราร้อยละของความสำเร็จในการทำธุรกิจ และ Akgun, Lynn & Yilmaz (2006) ได้ทำวิจัยเรื่องการวัดความสำเร็จในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่

ขององค์การทางธุรกิจ จากการสำรวจข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลทำให้ได้ข้อสรุปปัจจัยที่นำมาใช้ในการวัดความสำเร็จขององค์การทางธุรกิจ ได้แก่ ยอดขาย รายได้ตามเป้าหมาย ส่วนแบ่งตลาด กำไร ผลตอบแทนจากการลงทุน ความคาดหวังของลูกค้า การควบคุมต้นทุนและยอดการซื้อซ้ำ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากผลการวิจัยสามารถนำข้อมูลดังกล่าวมาพัฒนาหลักสูตรการจัดการศึกษาของสถานศึกษา หรือ กลุ่มองค์กร สถาบันพัฒนาทุนมนุษย์ เพื่อใช้เป็นกรอบโครงสร้างของหลักสูตรการจัดการเรียนรู้สำหรับการพัฒนาลักษณะภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ในการบริหารจัดการธุรกิจ นอกจากนี้สามารถนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้เป็นแนวทางสำหรับการวางนโยบายการดำเนินงานขององค์กรภาคธุรกิจ และหน่วยงานที่มีความสนใจ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการวิจัยการพัฒนาโมเดลองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ในการบริหารจัดการธุรกิจร้านจำหน่ายโทรศัพท์มือถือในสถานการณ์เศรษฐกิจถดถอย เพื่อใช้ในการพัฒนาคู่มือสำหรับการวางแผนการดำเนินงานธุรกิจในช่วงสถานการณ์ทางสังคมไม่ปกติ และพัฒนารูปแบบการให้บริการที่สามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้อย่างหลากหลายและเหมาะสมในสถานการณ์ที่ไม่ปกติ

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณ บิดา มารดา คณาจารย์สาขาวิชาการจัดการธุรกิจ บุคลากร อาจารย์ที่ปรึกษา และผู้ให้ข้อมูล โดยเฉพาะกลุ่มผู้ประกอบการในห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งของจังหวัดสงขลา ซึ่งถือได้ว่ากระบวนการดังกล่าวเป็นขั้นตอนที่สำคัญต่อการวิจัยเป็นอย่างยิ่ง และทำให้การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

บรรณานุกรม

- ชาย โพธิ์สิตา. (2550). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่3). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- ดาวานา เพชรจันทร์ จิรวัดน์ เมธาสุทธิรัตน์. (2564). ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของนายกเทศมนตรีนครยะลา. วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น. 5(1)101-114.
- ทวีศักดิ์ อินตะรัตน์ และ บุญทรรณ วิงวอน. (2559). การรับรู้ภาวะผู้นำและการบริหารเชิงกลยุทธ์ที่มีต่อ ผลการดำเนินงานของธนาคารออมสินภาค 9. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง. 5(1)113-123.
- ธัมมะทินนา ศรีสุพรรณ สุจินดา เจียมศรีพงษ์ และชาติรี ปรีดานันทสุข. (2557). องค์ประกอบของตัวแบบธุรกิจที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของธุรกิจซอฟต์แวร์ในประเทศไทย วารสารวิทยาการจัดการสมัยใหม่ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, 7(1), 65-75.
- พลศักดิ์ โกสิยวัฒน์. (2555). ความสัมพันธ์ของภาวะผู้นำตามสถานการณ์ของหัวหน้าพนักงานขายและผลการปฏิบัติงานของพนักงานขาย. ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

- พรนภา เปี่ยมไชย, สุภาพร คูพิมาย และสุภิญญา อนุภานนท์. (2558). กลยุทธ์และความสำเร็จของผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. รายงานวิจัยคณะบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- สัมฤทธิ์ กางเพ็ง. (2562). ภาวะผู้นำเชิงพุทธ. (พิมพ์ครั้งที่ 3). มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์.
- สุพาคา สิริกุดตา. (2556). กลยุทธ์เศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มีผลต่อความสำเร็จขององค์กรธุรกิจ: กรณีศึกษาผู้ประกอบการอุตสาหกรรมภาคกลางตอนบน. วารสารเกษตรศาสตร์ (สังคม). 3(4)428-439.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2553). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์. แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนิวัช แก้วจันท. (2561). ภาวะผู้นำกับความสำเร็จในการจัดการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมเพื่อการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน: กรณีศึกษาจังหวัดสงขลา. วารสารวิชาการบริหารธุรกิจ. 7(2)39-57
- Akgun., A., Lynn, G., & Yilmaz, C. (2006). Learning Process in New Product Development Teams and Effects on product Success: A Socio-cognitive Perspective. Journal of Humanities and Social Science, 35(2), 210-224.
- Creswell; John W. 2003. 2nd. Ed., Research design: Qualitative, quantitative, and Mixed Methods approach. Thousand Oaks: SAGE, pp. 190-195.
- Dubrin .J. (1998). Leadership research finding : Practice and skills. Boston Houghton : Mifflin Company
- John, Adair. (2010). Strategic leadership : How to think and plan strategically and provide direction. London: and Organization. Boston: Houghton Mifflin Co.
- Hitt A Michael, Haynes T. Katalin, Serpa Roy. (2010). Strategic leadership for the 21st century. Business Horizons, 53(5)437-444.
- Moser, A., & Korstjens, I. (2017). Series: practical guidance to qualitative research. Part 1: Introduction. European Journal of General Practice. 23(1), 271-273
- Power, B., & Hubbard, R. (1999). Becoming teacher researchers one moment at a time. Language Arts. 77(1), 34-39.
- Siriwan, U. et al. (2013). The management of the small and medium enterprises to achievement competitive advantage in northern Thailand. Conference of the International Journal of Arts & Sciences, 6(1), 147-157.
- Tashakkori, A., & Teddlie, C. (1998). Mixed methodology: Combining qualitative and quantitative approaches. Thousand Oak, London: SAGE.

ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ในวิสาหกิจชุมชนเขาบายศรี
กรณีศึกษา คุณนงลักษณ์ มณีรัตน์ และ คุณวรรณิ บุญสวัสดิ์

Creative Leadership in Khao Baisri Community Enterprise
Case study: Ms. Nonglak Maneerat and Ms. Wannee Bunsawat

คณศ นามนัย

Kanet Namnai¹

ธิดา กุลรัตน์

Thida Kulrat²

ปณฐวิชัย สุขศิริพานรชต์

Panthawit Suksiripanrat³

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ในวิสาหกิจชุมชนเขาบายศรี กรณีศึกษา คุณนงลักษณ์ มณีรัตน์ และ คุณวรรณิ บุญสวัสดิ์ เป็นการนำเสนอถึงภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ เป็นความสามารถของผู้นำหรือผู้บริหารสถานศึกษาในการกระตุ้น จูงใจ ด้วยวิสัยทัศน์และมีจินตนาการ ตอบสนองความต้องการด้านความคิดของคนในองค์กร ให้คนในองค์กรดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้ความรู้ เชี่ยวชาญ บุคลิกภาพและพฤติกรรมที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้ร่วมงานมีความคิดสร้างสรรค์ หาแนวทางใหม่ๆในการดำเนินงาน มีความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน โดยยึดถือความถูกต้อง รับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง มีความยืดหยุ่น สร้างทีมงาน อารมณ์ขัน บุคลิกภาพ และมีไหวพริบในการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาด้วยความสร้างสรรค์ ซึ่งในการบริหารงานในวิสาหกิจชุมชนเขาบายศรี ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนและเป็นที่รู้จักของคนภายนอก แต่การประสบความสำเร็จนั้นเป็นเพียงยอดของภูเขาน้ำแข็งที่พินขึ้นมาให้มองเห็นได้ หากมองให้ลึกซึ้งลงไปถึงภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์จะพบว่าปัจจัยที่ส่งเสริมให้วิสาหกิจชุมชนเขาบายศรีประสบความสำเร็จ ประกอบด้วย 6 ปัจจัย ดังนี้ 1) การเป็นต้นแบบ ผู้นำของวิสาหกิจชุมชนสามารถเป็นแบบอย่างในการดำเนินการต่าง ๆ ของวิสาหกิจชุมชน แสดงให้สมาชิกได้เห็นว่าสิ่งนั้นเป็นไปได้และสามารถเกิดขึ้นจริงได้ด้วยการบริหารทรัพยากรที่มีอยู่ 2) การให้ข้อมูลป้อนกลับ รับฟังซึ่งกันและกันอยู่เสมอ ให้กำลังใจกันและกัน พูดคุยเกี่ยวกับปัญหาที่พบรับฟังและให้ข้อมูลเพิ่มเติมให้มากที่สุด 3) การเผชิญหน้า มีความจริงใจในการปรับปรุงข้อผิดพลาด ไม่หลีกเลี่ยงปัญหา ผู้นำกล้าที่จะพูดถึงปัญหาและร่วมกันค้นหาแนวทางการแก้ไขอย่างรับฟังและรอบคอบ 4) การเห็นค่าของผู้อื่น ให้ความสำคัญในศักดิ์ศรีและความแตกต่างของกันและกัน และส่งเสริมความยุติธรรมและความเท่าเทียมในการทำกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชน 5) การสร้างความมุ่งมั่น กำหนดเป้าหมายร่วมกันและสร้างบรรยากาศในการดำเนินงานที่เป็นมิตรต่อกันเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนองค์กรอย่างมีความสุขและเดินหน้าได้อย่างมั่นคง ยั่งยืน และ 6) การเคาะจุดบวก มอบหมายงานให้เหมาะกับคนเพื่อดึงศักยภาพของสมาชิกใน

¹คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

¹Faculty of Education, Rambhai Barni Rajabhat University, Mueang, Chanthaburi, Thailand

¹Corresponding author E-mail: mong_rnk@hotmail.co.th

องค์กรออกมาให้เต็มประสิทธิภาพและให้เกิดประสิทธิผลอย่างสูงสุด มอบหมายงานและกระจายงานตามความเหมาะสม ทั้งในแง่ของสมรรถภาพและประสิทธิภาพเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ, ผู้นำเชิงสร้างสรรค์, วิสาหกิจชุมชน

Abstract

An academic article on Creative Leadership in Khao Baisri Community Enterprise, a case study of Ms. Nonglak Maneerat and Ms. Wannee Bunsawat presents creative leadership. It is the ability of school leaders or administrators to motivate and motivate them with vision and imagination. Meet the needs of people in the organization enable people in the organization to achieve their goals efficiently. By using knowledge, intelligence, personality and behavior that support and encourage colleagues to be creative. find new ways to operate Be creative at work by adhering to accuracy listen to different opinions Flexibility, team building, personnel retention and resourceful in making decisions and solving problems with creativity. In the management of the Khao Baisri Community Enterprise, it has been sustainably successful and known to outsiders. But that success is only the tip of the iceberg that is visible. Looking deeper into creative leadership, it was found that the factors that promoted the success of Khao Baisri Community Enterprise consisted of 6 factors as follows: 1) Prototype Leaders of community enterprises can be role models for various community enterprises. Demonstrate to members that it is possible and achievable by managing existing resources, 2) Providing feedback. always listening to each other encourage each other Talk about the problems you encounter, listen and provide as much additional information as you can, 3) Confrontation. Be sincere in improving your mistakes, do not avoid problems Leaders dare to talk about problems and find solutions together listen carefully and carefully, 4) Appreciation of others. Respect each other's dignity and differences. and promote justice and equality in the activities of community enterprises, 5) Building expectations set common goals and create a friendly operating atmosphere to drive the organization happily and move forward with stability and sustainability. And 6) tapping positive points. Assign the right tasks to people to bring out the battles of the members of the organization to the fullest and most effective. Assign tasks and distribute tasks as appropriate. Both in terms of performance and efficiency in order to maximize the benefits in the operation of community enterprises.

Keywords: Leadership, Creative Leadership, Community Enterprise

บทนำ

ในทุกสังคม เมื่อเกิดการรวมกลุ่มกันของสมาชิกตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ซึ่งมีจุดประสงค์และจุดมุ่งหมายในสิ่งใดสิ่งหนึ่งสอดคล้องไปในทิศทางเดียว ย่อมจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจ เพื่อขับเคลื่อนให้กลุ่มหรือองค์กรนั้นเดินหน้าไปยังปณิธานที่ตั้งไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อมีองค์กรเกิดขึ้นย่อมต้องมีผู้นำและผู้ตาม ทั้งสองหน้าที่นั้น ล้วนมีความสำคัญแตกต่างกันออกไปในบริบทของการเป็นส่วนประกอบหนึ่งของการนำพาองค์กรเคลื่อนที่ไปสู่เป้าหมาย คำว่า “ผู้นำ” หมายถึง ผู้ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อสถานภาพของผู้ใต้บังคับบัญชา และต่อผลงานขององค์กรที่สังกัด ทั้งนี้เพราะผู้นำเป็นผู้ที่มีอิทธิพลเหนือผู้ใต้บังคับบัญชาหรือคนในองค์กรและอิทธิพลซึ่งสามารถทำให้ผลการปฏิบัติงานบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ความสามารถและลักษณะของผู้นำมีส่วนสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคุณภาพและคุณค่าขององค์กรที่จะสะท้อนให้เห็นประสิทธิภาพของการปฏิบัติงานขององค์กรนั้น ๆ ซึ่งลักษณะสำคัญที่จะช่วยให้การดำเนินงานของผู้นำในองค์กรดำเนินการได้อย่างประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ จำเป็นต้องพึ่งพา Soft skill ที่เรียกว่า “ภาวะผู้นำ” (พัชรา วาณิชชิติน, 2560). ซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายความหมายของคำนี้ไว้ว่า ภาวะผู้นำเป็นความสามารถในการนำ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งสำหรับความสำเร็จ ภาวะผู้นำได้รับความสนใจ และมีการศึกษามาเป็นเวลายาวนานแล้ว เพื่อให้รู้ว่าอะไรเป็นองค์ประกอบที่จะช่วยให้ผู้นำ มีความสามารถในการนำ หรือมีภาวะผู้นำที่มีประสิทธิผล (สัมฤทธิ์ กางเพ็ง และประยุทธ ชูสอน, 2557)

การมีภาวะผู้นำเป็นการที่ผู้นำที่ใช้ศักยภาพที่ตนมีในการสร้างวิสัยทัศน์ และกล้าที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองให้หลุดพ้นไปจากกรอบแนวคิดเดิม ๆ รวมถึงการแสวงหาวิธีการหรือเครื่องมือในการทำงานที่มีประสิทธิภาพ เพื่อช่วยสนับสนุนกระตุ้นและจูงใจให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถทำงานให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร (ภรณ์ทิพย์ ปั่นก้อง, 2559) นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการให้คำนิยามไว้ว่า ภาวะผู้นำเป็นความสามารถของผู้บริหารสถานศึกษา ที่ส่งผลให้เกิดกิจกรรมหรือการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของสถานศึกษา โดยกระบวนการชักชวน กระตุ้น จูงใจ ให้บุคคลปฏิบัติตามความคิดหรือตามความต้องการของผู้บริหารสถานศึกษาโดยให้ความร่วมมือด้วยความยินดี ซึ่งผู้นำต้องมีอิทธิพลต่อบุคคลหรือสถานที่ก่อให้เกิดการทำให้เกิดกิจกรรมหรือการเปลี่ยนแปลง เป็นผู้นำที่สร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ และเป็นผู้สร้างวัฒนธรรมที่ดีให้แก่สถานศึกษา (สุรรัตน์ โตเขียว, 2560)

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำเป็นศักยภาพและความสามารถของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีอิทธิพลเหนือคนกลุ่มอื่น เป็นการใช้ศักยภาพที่ตนมีในการสร้างวิสัยทัศน์ กระตุ้นการทำงาน โดยใช้กระบวนการชักชวน โน้มน้าว จูงใจให้บุคคลอื่นคล้อยตามหรือปฏิบัติตามเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์สำเร็จผลตามเป้าหมายที่วางไว้ด้วยความยินดีและเต็มใจ อีกทั้งยังต้องใช้กระบวนการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ มองสิ่งต่าง ๆ อย่างสร้างสรรค์ มองปัญหาอย่างลึกซึ้ง รวมถึงต้องมีทักษะในการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์

ภรณ์ทิพย์ ปั่นก้อง (2559) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้บริหารสถานศึกษาการแสดงออกเพื่อตอบสนองความต้องการของบุคลากรเป็นด้านความสามารถในการสร้างสรรค์และกระตุ้นความสร้างสรรค์ ซึ่งสามารถวัดได้จากจินตนาการ ความยืดหยุ่น และวิสัยทัศน์

บงกช วิจบ (2560) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถในการจูงใจหรือนำบุคคลอื่น ๆ ด้วยวิสัยทัศน์และมีจินตนาการ มีความยืดหยุ่น เพื่อตอบสนองความต้องการในด้านความคิด ความสนใจความต้องการ

หรือพฤติกรรมของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลในองค์กรให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันอย่างด้วยวาทีศิลป์ และมีการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี การทำงานที่เป็นทีม การสื่อสาร การบริหารเวลาการสร้างมนุษยสัมพันธ์ โดยใช้กระบวนการใหม่ ๆ เพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น (รุ่งรัตน์ พลชัย, 2563)

คณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ร่วมสมัย สำนักงานราชบัณฑิตยสภา (2561) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง คุณลักษณะของผู้นำที่มีความรู้ มีบุคลิกภาพและมีพฤติกรรมทางสังคม มีความสามารถส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้ร่วมงานมีความคิดสร้างสรรค์ ใช้ความคิดใหม่ ๆ ในการแก้ปัญหา และตอบสนองความต้องการของบุคลากร สร้างสภาพแวดล้อมที่ดี คิดสร้างสรรค์เพื่อให้องค์กรมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล โดยการพัฒนาตนเองให้มีคุณลักษณะของความเป็นผู้นำเชิงสร้างสรรค์ ทางด้านความรู้ ไหวพริบ และมีข้อมูลในเรื่องที่เป็นประเด็นปัญหา เนื่องจากการแก้ปัญหาของผู้นำต้องอาศัยความรู้ที่จะกำหนดแนวความคิดการมีเขวอนปัญญจะช่วยให้มีความคิดสร้างสรรค์ มีความคล่องแคล่ว สามารถในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าและสามารถรับมือกับความขัดแย้งหรือความวุ่นวายได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ต้องยึดถือความถูกต้อง มีพลังที่จะฟันฝ่าอุปสรรค และเป็นคนที่เปิดเผยตรงไปตรงมา ปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ผู้นำมีคุณลักษณะของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ประกอบด้วย 4 คุณลักษณะ คือ การสร้างทีมงาน การฟัง การตัดสินใจอย่างมีอิสระ และความรู้ในการธำรงรักษาบุคลากร

ดาสุวรรณ วงศ์มีชัย (2562) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถของผู้นำในการกระตุ้น จูงใจให้ผู้ร่วมงานหรือบุคคลอื่น ๆ ดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายด้วยแนวคิดที่ริเริ่มและสร้างสรรค์ ผ่านกระบวนการหรือวิธีการใหม่ ๆ บนความคิดเห็นที่แตกต่างหรือสอดคล้องกัน เพื่อให้เกิดความสร้างสรรค์ในกระบวนการทำงาน

พุทธชาติ ภูจอมจิต (2562) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถในการจูงใจหรือนำบุคคลอื่น ๆ ด้วยบุคลิกภาพ จินตนาการและความยืดหยุ่น โดยวิธีการหรือแนวทางใหม่ ๆ อย่างท้าทายและสร้างสรรค์

วิสาห์กิจชุมชน คำว่า วิสาห์กิจ เป็นการประสมคำของคำว่า วิสาห์ + กิจ = วิสาห์กิจ (วิ-สา-หะ-กิจ) แปลตามศัพท์ว่า “งานที่ทำด้วยความกล้าเสี่ยง”

พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548 และกองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร (2565) “วิสาหกิจชุมชน” หมายถึง กิจกรรมของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่นๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันในชุมชนและรวมตัวกันเพื่อประกอบกิจกรรมดังกล่าว ทั้งแบบนิติบุคคลหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาของครอบครัว ชุมชน

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถของผู้นำหรือผู้บริหารสถานศึกษาในการกระตุ้น จูงใจ ด้วยวิสัยทัศน์และมีจินตนาการ ตอบสนองความต้องการด้านความคิดของคนในองค์กร ให้คนในองค์กรดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้ความรู้ เชี่ยวชาญ บุคลิกภาพและพฤติกรรมที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้ร่วมงานมีความคิดสร้างสรรค์ หาแนวทางใหม่ๆ ในการดำเนินงาน มีความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน โดยยึดถือความถูกต้อง รับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง มีความยืดหยุ่น สร้างทีมงาน ธำรงรักษาบุคลากร และมีไหวพริบในการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาด้วยความสร้างสรรค์

กรณีศึกษา คุณนงลักษณ์ มณีรัตน์ วิสาหกิจชุมชนรักษะเขายาศรี

คุณนงลักษณ์ มณีรัตน์ ปราชญ์ชาวบ้านแห่ง ตำบลเขายาศรี อำเภอนาทม จังหวัดจันทบุรี เป็นผู้ริเริ่มแนวคิดการทำโฮมสเตย์และเปิดสวนท่องเที่ยว เพื่อแก้ปัญหาวิกฤตผลไม้ในสวนมีราคาตกต่ำ ขายไม่ออก จึงได้หันมาทำวิสาหกิจชุมชนรักษะเขายาศรีโดยจุดเด่นสวนทุเรียน 100 ปี , สวนมังคุด 100 ปี ซึ่งเป็นแนวคิดการทำโฮมสเตย์ที่แรกของ จ.จันทบุรี โดยได้แนวคิดจาก ท่านอาจารย์ไพโรจน์ แสงจันทร์ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ปัจจุบันเป็นประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชนรักษะเขายาศรี

การทำวิสาหกิจชุมชนนั้น จะสำเร็จได้ผู้นำต้องอาศัยความรู้และภูมิปัญญาขององค์กรในชุมชน ซึ่งต้องเริ่มจากการสร้างเครือข่ายขององค์กรในชุมชน การร่วมมือของสมาชิกในชุมชน ซึ่งจะสมารถเห็นภาพผู้นำเชิงสร้างสรรค์ได้จากองค์ประกอบ ดังนี้

1. การมีวิสัยทัศน์ Vision

ผลกระทบจากราคาผลไม้ตกต่ำ คุณนงลักษณ์จึงได้มีแนวคิดที่จะทำวิสาหกิจชุมชนรักษะเขายาศรีขึ้นมา ด้วยความกล้าที่จะปรับเปลี่ยน เรียนรู้และเปิดรับสิ่งใหม่ๆ ใช้ความคิดใหม่ ๆ ในการแก้ปัญหา กล้าที่จะนำพาองค์กรผ่านช่วงวิกฤตด้วยการวางแผนอย่างมีเป้าหมายที่ต้องการพัฒนาคุณภาพของชุมชนอย่างยั่งยืน ให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวให้ความรู้ และรักษาภูมิปัญญาของชุมชน อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีรายได้ และเกิดความภาคภูมิใจ ทั้งนี้ การดำเนินการด้านกลยุทธ์ขององค์กรต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น มีการวางทิศทางในการทำงานให้เกิดประโยชน์อย่างรอบด้าน ทั้งนี้ วิสัยทัศน์ เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการทำงาน ผู้นำจึงต้องหมั่นพัฒนาตนทางด้านความรู้และความสามารถอยู่ตลอดเวลา เพื่อจะนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ร่วมกันได้ ซึ่งสังเกตจากการมีวิสัยทัศน์ได้จากการตั้งเป้าหมายที่ต้องการพัฒนาองค์กรให้ประสบความสำเร็จทางด้านคุณภาพชีวิต ชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นการมองกาลไกล มองกว้างและวางรากฐานไปถึงอนาคต ปัจจุบันคุณนงลักษณ์ได้ปลูกฝังให้ลูกหลานที่อยู่ในชุมชนคิดต่อยอดกลุ่มวิสาหกิจชุมชนรักษะเขายาศรีด้วยการเป็นตัวอย่งที่ดีถ่ายทอดความรู้ให้กับคนรุ่นหลังอันเป็นวิสัยทัศน์ที่น่าชื่นชมอย่างมาก

2. การขับเคลื่อนองค์กรด้วยภาวะผู้นำ Leadership

ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ ด้านการขับเคลื่อนองค์กรนั้น จำเป็นต้องใช้หลากหลายทักษะนอกเหนือจากการมีสติปัญญาและไหวพริบแล้ว แต่จะต้องมีความรอบรู้อย่างกว้างขวาง คิดและมองปัญหาพร้อมทั้งเห็นทางออกของปัญหาอย่างหลากหลาย มีความสามารถในการสื่อสาร สามารถโน้มน้าวใจ เพื่อให้ทีมงานหรือคนในชุมชนเห็นความสำคัญของการดำเนินงานร่วมกัน มีวุฒิภาวะทางจิตใจและอารมณ์ ไม่อ่อนไหวต่อสิ่งใดง่ายๆ สังเกตได้จากการเริ่มต้นในการตั้งวิสาหกิจชุมชน ที่ไม่ได้รับความสนใจและยอมรับจากคนในชุมชน เนื่องจากคนในชุมชนไม่เชื่อว่าจะสำเร็จ แต่คุณนงลักษณ์ได้ทำให้เห็น ค่อยๆ สร้างความเชื่อ ความศรัทธาจากชาวบ้านผ่านการทำ คำพูดที่มีวาทศิลป์และความมุ่งมั่น ยึดมั่นในสิ่งที่ตั้งใจและทำให้สำเร็จอย่างสม่ำเสมอ ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคด้วยแรงผลักดันหรือแรงกระตุ้น ดำเนินงานด้วยใจ ไม่เอารัดเอาเปรียบ ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ให้ความสำคัญกับทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดโดยการรักษาและพัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์สูงสุด ไม่ว่าจะเป็นบุคคล สถานที่ แหล่งเรียนรู้ธรรมชาติ ภูมิปัญญา และผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งเป็นกลวิธีสำคัญในการสร้างรายได้เข้าชุมชน อีกทั้งยังมีทักษะทางสังคมที่คอยประสานความร่วมมือในการดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพจากหน่วยงานภาครัฐ การประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนรักษะเขายาศรีเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง การพัฒนาการท่องเที่ยวผ่านผู้นำชุมชน รับการสนับสนุนงบประมาณเพื่อการพัฒนาชุมชนจากหน่วยงานต่างๆ การจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างต่อเนื่องตามปฏิทินฤดูกาล

3. การคิดอย่างมีวิจารณญาณ Think Critically

ในสถานการณ์ที่พบกับปัญหา สิ่งที่เป็นจุดเด่นที่สามารถนำทางความสำเร็จให้เกิดขึ้นกับชุมชนรักษ์เขาบายศรีคือการมีความคิดอันชาญฉลาด คิดอย่างมีวิจารณญาณ การมีสายตาที่เฉียบคมของผู้นำ ที่แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างสร้างสรรค์ สังเกตได้จากการเก็บเมล็ดทุเรียนมาขาย การนำผลไม้ตามฤดูกาลมาสร้างเป็นกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้ชิมและฝึกทำ การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ใช้เอง การผลิตน้ำหวานจากกระทือที่เป็นผลไม้ขึ้นชื่อและมีจำนวนมากในชุมชน ซึ่งทำให้เห็นได้ชัดเจนว่าเป็นการแก้ปัญหาโดยการดึงจุดเด่นของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาและประสบการณ์ผ่านกระบวนการคิดที่ใช้เหตุผลในการพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ในการตัดสินใจทำสิ่งใดคุณนงลักษณ์จะเก็บข้อมูลด้วยการลงพื้นที่เพื่อให้มีข้อมูลหลักฐานที่เพียงพอประกอบ นอกจากนี้ แนวทางการแก้ไขปัญหาโดยใช้ความคิดอย่างมีวิจารณญาณในเรื่องการจัดการกับปัญหาขยะในชุมชน ก็ทำให้เห็นว่า ผู้นำไม่เพียงแต่สนใจผลตอบแทนหรือกำไร แต่สนใจสิ่งแวดล้อมอันช่วยพัฒนาคุณภาพของคนในชุมชน

4. การดำเนินงานอย่างสร้างสรรค์ Creativity

การพัฒนาสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน ให้มีมูลค่าขึ้นมานั้น เป็นสิ่งหนึ่งที่คุณนงลักษณ์ สร้างให้เกิดขึ้นจากสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนเป็นการนำเสนอวิถีชีวิตแบบเก่าและแบบใหม่เข้าด้วยกัน เป็นการดึงจุดเด่นของชุมชนเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ซึ่งถือเป็นการดำเนินงานอย่างสร้างสรรค์ เช่น การดึงภูมิปัญญาของคนในชุมชนเรื่องการชูดบ่น้ำ การหาน้ำซัปปัดดินโดยใช้กะละมัง การปลูกและดูแลต้นทุเรียนที่มีอายุกว่า 100 ปี มีกิจกรรมสาธิตวิธีการเก็บผลไม้ นอกจากนี้ ยังมีการแปรรูปผลไม้ และกิจกรรมปั่นจักรยานท่องเที่ยวในชุมชน ชมวิถีชีวิตของชาวสวน ซึ่งการบูรณาการวิถีชีวิตและภูมิปัญญาเข้ามาแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ เป็นการริเริ่มพัฒนาที่เป็นการต่อยอดจากสิ่งที่มีอยู่เพื่อสิ่งที่ดีกว่าและยั่งยืน ทั้งนี้ การดำเนินงานอย่างสร้างสรรค์เน้นการกระตุ้นให้เกิดสิ่งใหม่ด้วยวิธีแบบใหม่ จึงต้องมีการศึกษาและพัฒนาอย่างไม่หยุดยั้ง

กรณีศึกษา คุณวรรณิ บุญสวัสดิ์ ประธานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเขาบายศรี

จันทบุรีมีการปลูกทุเรียนกันมากในช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยวระหว่างเดือนเมษายน-มิถุนายน ชาวสวนมักจะประสบปัญหาผลผลิตออกสู่ตลาดพร้อมกัน โดยเฉพาะทุเรียนหมอนทองที่มีน้ำหนักตั้งแต่ 4 กิโลกรัม ขึ้นไป จะถูกพ่อค้ากดราคา ดังนั้นคุณวรรณิ บุญสวัสดิ์ หรือป้าแกลบ ประธานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเขาบายศรี อ.ท่าใหม่ จ.จันทบุรี จึงมีแนวคิดในการแก้ปัญหานี้โดยการแปรรูปผลิตภัณฑ์ทุเรียนทอดกรอบ โดยการแนะนำของท่านอาจารย์ภลทิพย์ พยัฆวิเชียร โดยวิสาหกิจชุมชนที่จะสามารถขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายได้นั้น จะต้องอาศัยผู้นำที่มีความคิดริเริ่มสิ่งใหม่ สนับสนุนให้ผู้อื่นได้มีความสร้างสรรค์ จนสามารถพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาสได้โดยผู้นำเชิงสร้างสรรค์จะต้องมีคุณสมบัติตามองค์ประกอบ ดังนี้

1. การมีวิสัยทัศน์ Vision

คุณวรรณิ บุญสวัสดิ์ หรือป้าแกลบ ประธานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเขาบายศรี อ.ท่าใหม่ จ.จันทบุรี มีความขยัน ตั้งใจ ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค มีความอดทนในการสร้างวิสาหกิจชุมชนนี้ขึ้น เพื่อช่วยคนในชุมชน และนำพาคนในชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดี โดยเริ่มจากการมุ่งพัฒนาสถานประกอบการให้สมาชิกทำงานอย่างมีความสุขในสภาพแวดล้อมที่ดี สร้างวัฒนธรรมในองค์กรในการบริหารในแนวคิดที่ว่า “ไม่มีลูกจ้าง ไม่มีนายจ้าง ทุกคนคือครอบครัว” และมีแนวคิดในการทำงานที่ว่า “การทำงานอย่างมีความสุข สนุกกับการทำงาน ผลงานก็จะออกมาดี” ซึ่งตรงกับสินค้าที่ผลิตออกมาที่จะต้องมีความปลอดภัย เหมาะสมกับราคา ไม่ค้ากำไรเกินควร หากทำได้อย่างที่กล่าวมานี้แล้วจะทำให้ลูกค้ามีความมั่นใจในคุณภาพของสินค้าและเป็นการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน

2. การขับเคลื่อนองค์กรด้วยภาวะผู้นำ Leadership

ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของคุณวราณี บุญสวัสดิ์ หรือป้าแกลบ เป็นการบริหารองค์กรแบบแนวราบโดยให้ความสำคัญกับสมาชิกในองค์กรเป็นอันดับแรก โดยบริหารงานด้วยใจ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ให้ความไว้วางใจ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการพัฒนากระบวนการทำงาน เพราะมีความเชื่อว่างานจะสำเร็จได้ ทุกคนต้องร่วมมือ ร่วมใจช่วยเหลือกัน โดยการทำงานต้องฟังพาอาศัยรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน การทำงานเป็นทีมด้วยความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และมีการบริหารด้วยหลักธรรมาภิบาล มีคุณธรรม ไม่เอารัดเอาเปรียบสร้างมาตรฐานการปฏิบัติงานให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันในองค์กร

3. การคิดอย่างมีวิจารณญาณ Think critically

การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การมีสายตาที่เฉียบคมของผู้นำที่แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างสร้างสรรค์เป็นสิ่งที่สำคัญ ดังที่คุณวราณี บุญสวัสดิ์ หรือป้าแกลบได้คิดริเริ่มการแปรรูปผลิตภัณฑ์ทุเรียนทอดกรอบ เพื่อแก้ปัญหาทุเรียนล้นตลาด ซึ่งทำให้เห็นได้ชัดเจนว่าเป็นการแก้ปัญหาโดยการพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาส ดึงจุดด้อยให้กลายมาเป็นจุดเด่นผ่านประสบการณ์และกระบวนการคิดที่ใช้เหตุผลในการพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ซึ่งนำมาสู่การพัฒนาองค์กรให้เข้ากับสถานการณ์ของโลกทั้งในปัจจุบัน และในอนาคต

4. การดำเนินงานนอกกรอบ Creativity

ในอดีตคุณวราณี บุญสวัสดิ์ หรือป้าแกลบ มีอาชีพขายกล้วยทอด แต่สามารถเชื่อมโยงประสบการณ์จากการขายกล้วยทอดมาปรับประยุกต์ พัฒนาและต่อยอดมาแปรรูปเป็นทุเรียนทอดกรอบ เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้า มีการนำเทคโนโลยีมาพัฒนากระบวนการผลิตให้สินค้ามีมาตรฐานและคุณภาพที่ดียิ่งขึ้น โดยได้รับแรงสนับสนุนจากสมาชิกในครอบครัว โดยสามีเป็นผู้พัฒนาเครื่องจักรในการผลิตสินค้า และการปันผล ให้สมาชิกได้มีผลตอบแทน อีกทั้งยังได้โบนัสในการทำงาน ซึ่งจะก่อให้เกิดองค์กรแห่งความสุข ดังที่ ท่านพระมหาจุฬชัย วชิรเมธี ได้กล่าวไว้ว่า “คนสำราญงานสำเร็จ” นอกจากจะพัฒนาคุณภาพชีวิตแล้ว ยังส่งผลถึงครอบครัวด้วย ช่วยให้คนในชุมชนมีอาชีพ และช่วยพัฒนาคุณภาพของคนในชุมชนให้มีความกินดี อยู่ดี สร้างความสามัคคี และความภาคภูมิใจให้กับชุมชนอีกด้วย

สรุป

การบริหารงานในวิสาหกิจชุมชนเขายายศรีประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนและเป็นที่รู้จักของคนภายนอก แต่การประสบความสำเร็จนั้นเป็นเพียงยอดของภูเขาน้ำแข็งที่พ้นขึ้นมาให้มองเห็นได้ หากมองให้ลึกซึ้งลงไปถึงภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์จะพบว่าปัจจัยที่ส่งเสริมให้วิสาหกิจชุมชนเขายายศรีประสบความสำเร็จ ประกอบด้วย 6 ปัจจัยดังนี้

1. การเป็นต้นแบบ ผู้นำของวิสาหกิจชุมชนสามารถเป็นแบบอย่างในการดำเนินการต่าง ๆ ของวิสาหกิจชุมชน แสดงให้สมาชิกได้เห็นว่าสิ่งนั้น ๆ เป็นไปได้และสามารถเกิดขึ้นจริงได้ด้วยการบริหารทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเต็มประสิทธิภาพ ผู้นำวิสาหกิจสามารถแสดงออกถึงภาวะผู้นำในสถานการณ์ต่าง ๆ ด้วยความตั้งใจและความมุ่งมั่นท้ายที่สุดแล้วก็จะสามารถสร้างความเชื่อมั่นให้แก่สมาชิกได้
2. การให้ข้อมูลป้อนกลับ รับฟังซึ่งกันและกันอยู่เสมอ ให้กำลังใจกันและกัน พุดคุยเกี่ยวกับปัญหาที่พบรับฟังและให้ข้อมูลเพิ่มเติมให้มากที่สุด นอกจากนี้ต้องแบ่งปันข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินการที่ประสบความสำเร็จ เพื่อส่งต่อความสำเร็จให้กับทุกคนในองค์กร

3. การเผชิญหน้า มีความจริงใจในการปรับปรุงข้อผิดพลาด ไม่หลีกเลี่ยงปัญหา ผู้นำกล้าที่จะพูดถึงปัญหา และร่วมกันค้นหาแนวทางการแก้ไขอย่างรับฟังและรอบคอบ
4. การเห็นค่าของผู้อื่น ให้ความเคารพในศักดิ์ศรีและความแตกต่างของกันและกัน ไม่มองว่าใครเด่นหรือสำคัญกว่าใคร ส่งเสริมความยุติธรรมและความเท่าเทียมในการทำกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชน
5. การสร้างความมุ่งมั่น กำหนดเป้าหมายร่วมกันและสร้างบรรยากาศในการดำเนินงานที่เป็นมิตรต่อกัน เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนองค์กรอย่างมีความสุขและเดินหน้าได้อย่างมั่นคง ยั่งยืน
6. การเคาะจุดบวก มอบหมายงานให้เหมาะกับคนเพื่อดึงศักยภาพของสมาชิกในองค์กรออกมาให้เต็ม ประสิทธิภาพและให้เกิดประสิทธิผลอย่างสูงสุด มอบหมายงานและกระจายงานตามความเหมาะสม ทั้งในแง่ของสมรรถภาพและประสิทธิภาพเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 : สรุปแนวคิดความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน

บรรณานุกรม

- พัชรา วาณิชวสิน. (2560). การพัฒนาภาวะผู้นำ: จากทฤษฎีสู่แนวปฏิบัติที่ดีและกรณีศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปัญญาชน.
- รุ่งรัตน์ พลชัย. (2563). ภาวะผู้นำกับการบริหารในยุคดิจิทัล. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มมร. วิทยาเขตอีสาน. 1(3), 53-62.
- สัมพันธ์ กางเพ็ง และประยุทธ์ ชูสอน. (2557). ภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์: แนวคิดและการวิจัย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: คลังนาโนวิทยา.
- สุรรัตน์ โตเขียว. (2560). รูปแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในศตวรรษที่ 21. ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- ภรณ์ทิพย์ ปั่นอ้ง. (2559). ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาชลบุรี เขต 3. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา.
- พุทธชาติ ภูจอมจิต. (2562). การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของครู โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น. 17(1), 109-117.
- ดาสุวรรณค์ วงศ์มีชัย. (2562). ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรมองค์การที่ส่งผลต่อองค์การแห่งการเรียนรู้ของวิทยาลัยเทคนิคในเขตภาคใต้สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2561). องค์ความรู้ภาษาวัฒนธรรม. ผู้นำเชิงสร้างสรรค์ เดลินิวส์.
- บงกช วิจบ. (2560). ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตอำเภอเมืองจังหวัดปราจีนบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 7. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2565). พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548. ออนไลน์: จาก <https://www.moac.go.th/download/pos%207608.pdf>. สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2565

เขามฟ้าทลายโจร : ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรฟ้าทลายโจรในชุมชน หมู่บ้านเขาม ตำบลเปลี่ยน จังหวัดนครศรีธรรมราช¹

Khao Aom Fah Thay Thieves: Local Wisdom in Utilizing the Herbs in the
Community Khao Om village, Tambon Pleen Nakhon Si Thammarat Province

โชติกา สุทธิมุสิก² , เกษรา สักมาส³ , ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เชษฐา มุหะหมัด⁴ ,
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เดโช แชน้ำแก้ว⁵ , ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พงศ์ประสิทธิ์ อ่อนจันทร์⁶

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรฟ้าทลายโจร ในหมู่บ้านเขาม ตำบลเปลี่ยน จังหวัดนครศรีธรรมราช และเพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมสมุนไพรฟ้าทลายโจร ในหมู่บ้านเขาม ตำบลเปลี่ยน จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้ให้ข้อมูล 4 กลุ่มประกอบด้วย กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 2 คน กลุ่มเจ้าหน้าที่สาธารณสุข จำนวน 2 คน กลุ่มเจ้าหน้าที่ภาครัฐและองค์กรเอกชน จำนวน 3 คน กลุ่มประชาชนผู้ใช้ประโยชน์จากฟ้าทลายโจร จำนวน 5 คน รวมทั้งสิ้น 12 คน เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพโดยเครื่องมือแบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้าง นำเสนอโดยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่าข้อมูลเกี่ยวกับอาการก่อนใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรฟ้าทลายโจร: ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้สมุนไพรฟ้าทลายโจรในชุมชน หมู่บ้านเขาม ตำบลเปลี่ยนจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่าสมุนไพรฟ้าทลายโจรมีประโยชน์อย่างมากแก่คนในชุมชน สามารถบรรเทาอาการต่าง ๆ ได้ดี และเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บอกต่อกันจากรุ่นสู่รุ่น การใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรฟ้าทลายโจร : ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้สมุนไพรฟ้าทลายโจรในชุมชน หมู่บ้านเขาม ตำบลเปลี่ยน จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่ามีการปลูกสมุนไพรฟ้าทลายโจรเป็นจำนวนหลายครัวเรือน เพื่อใช้ประโยชน์ในการบรรเทาอาการต่างๆ แนวทางการส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรฟ้าทลายโจร : ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้สมุนไพรฟ้าทลายโจรในชุมชน หมู่บ้านเขาม ตำบลเปลี่ยน จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า การส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรฟ้าทลายโจรที่เป็นพืชสมุนไพรในท้องถิ่น คนในท้องถิ่นสามารถนำสมุนไพรมาใช้ได้ถูกวิธี และสามารถรักษาอาการเบื้องต้นได้

คำสำคัญ : การใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรฟ้าทลายโจร , แนวทางการส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรฟ้าทลายโจร

¹บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายวิชาการนิพนธ์ 2 สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน

²นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

³นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

⁴อาจารย์ที่ปรึกษาหลักสารนิพนธ์

⁵อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมสารนิพนธ์

⁶อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมสารนิพนธ์

Abstract

The purpose of this research was to study the wisdom of utilization of Fa Talai Joon herbs. in the village of Khao Om, Pleung Subdistrict, Nakhon Si Thammarat Province and to study ways to promote the herbs of Fa Thalai Thieves in the village of Khao Om, Pleung Subdistrict, Nakhon Si Thammarat Province Four groups of informants consisted of A group of village philosophers, 2 people, a group of public health officials, 2 people, a group of government officials and private organizations, 3 people, and a group of people who take advantage of Andrographis thieves, 5 people, totaling 12 people. proposed by descriptive analysis

The results showed that the information about the symptoms before utilizing the local wisdom of the Fah Talai Jone herb: the local wisdom on the use of the Fah Talai Jone herb in the community. Khao Om Village, Pleang Subdistrict, Nakhon Si Thammarat Province It was found that Fa Talai Chon herb is very useful to the people in the community. Able to relieve various symptoms well and is a local wisdom that has been passed down from generation to generation. Utilization of Local Wisdom of Fa Talai Chon Herbs: Local Wisdom in Use of Fa Talai Chon Herbs in the Community of Khao Om Village, Pleung Sub-district, Nakhon Si Thammarat Province It was found that there were many households growing the herb Fah Talai Thieves. Guidelines for Promotion of Use of Local Wisdom Herb Fah Talai Bandit: Local Wisdom in Use of Fah Talai Bandit Herbs in the Community, Khao Om Village, Pleung Subdistrict, Nakhon Si Thammarat Province It was found that the promotion of the utilization of Fa Talai Chon herbs which are local medicinal plants Local people can use herbs in the right way. and can be used to treat initial symptoms

Keywords : utilization of local wisdom, Fa Talai Chon herbs, guidelines for promoting the use of local wisdom, Fa Talai Chon herbs

บทนำ

พืชสมุนไพร เป็นผลผลิตจากธรรมชาติที่มนุษย์รู้จักนำมาใช้ประโยชน์เพื่อการรักษาโรคภัยไข้เจ็บตั้งแต่โบราณ จนกลายเป็นวัฒนธรรมด้านสุขภาพถือเป็นปัจจัยสี่ที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์โดยมีหลักฐานที่แสดงว่ามนุษย์รู้จักใช้พืชสมุนไพรมานานกว่า 6,000 ปี แต่หลังจากที่ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์มีการพัฒนาตามลำดับ ก็มีการสังเคราะห์และผลิตยาจากสารเคมีในรูปแบบที่ใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่อง (วรรณภา อ่างทอง, ทรงคุณ จันทวร, ระพีพันธ์ ศิริสัมพันธ์, 2564 : 237) จึงทำให้การใช้สมุนไพรลดลงจึงจำเป็นต้องรักษาภูมิปัญญาเหล่านี้ให้คงอยู่ในสังคมไทย ซึ่งในความเป็นจริงภูมิปัญญาจากสมุนไพรมีสรรพคุณต่างกันไป บางชนิดมีรสชาติขม บางชนิดมีฤทธิ์ช่วยในเรื่องของการลดไข้ นิยมนำส่วนของใบและลำต้นใต้ดินมาทำยารักษาโรค แก้อ่อนเพลียลดอาการคออักเสบ และรักษาโรคไข้หวัดใหญ่ ปัจจุบันมีการใช้ยานี้อย่างกว้างขวางทั้งเป็น ยาสามัญประจำบ้านและใช้ในโรงพยาบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งฟ้าทะลายโจร ถือได้ว่าอยู่ในบัญชียาหลักแห่งชาติ (บัญชียาสมุนไพร) ของกระทรวงสาธารณสุขในหมวดหมู่ยารักษาภูมิแพ้และระบบทางเดินหายใจ นอกจากนี้รัฐบาลยังส่งเสริมการใช้ยาสมุนไพร

ทดแทนยาแผนปัจจุบันตามแผน ยุทธศาสตร์ 20 ปี (เมทินี หลิมศิริวงศ์, อมร สหเมธาพัฒน์, ปิตักกาญจน์ กาญจนพฤษ, 2562)

เมื่อกล่าวถึงสมุนไพรฟ้าทลายโจร เป็นสมุนไพรแก้ไอ แก้เจ็บคอ แก้ไข้ แก้ ท้องเสีย นอกจากนี้นี้ยังใช้ฟ้าทลายโจรในการป้องกันรักษาและรักษาไข้หวัด ส่วนตำราเภสัชกรรมไทย ได้จัดให้ฟ้าทลายโจรมีสรรพคุณรักษาไข้ ไข้ หนอง แก้อักเสบ และอื่น ๆ อีกมาก ฟ้าทลายโจรยังได้รับ การคัดเลือกจากกรมพัฒนาการแพทย์และการแพทย์แผนทางเลือกให้เป็นสมุนไพรแห่งปี พ.ศ. 2548 โดยส่งเสริมให้ใช้ทดแทนยาแผนปัจจุบัน ซึ่งในบัญชียาหลักได้ระบุให้ใช้ฟ้าทลายโจรในการรักษา อาการไข้ เจ็บคอ และท้องเสีย (ชนิดไม่ติดเชื้อ) (สมฤทธิ์ หงส์ทิพย์ฉัตร, 2549) ทั้งนี้พื้นที่ชุมชนบ้าน เขาม ตำบลเปลี่ยน จังหวัดนครศรีธรรมราช อาชีพของประชาชน ส่วนใหญ่เป็นการประกอบอาชีพ เกี่ยวกับการเกษตร โดยเฉพาะการปลูกผลไม้ตามฤดูกาลและปลูกพืชผักสวนครัว ทั้งนี้ในชุมชนบ้าน เขาม ตำบลเปลี่ยน จังหวัดนครศรีธรรมราช ในทางภูมิศาสตร์ของชุมชนเหมาะแก่การปลูกพืช สมุนไพรและบางชนิดเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งฟ้าทลายโจรประกอบกับ ช่วงนี้ได้ เกิดสถานการณ์ที่มีโรคระบาดโควิด 19 คนในชุมชนจึงหันมาสนใจใช้สมุนไพรฟ้าทลายโจรเพื่อทำ หน้าที่ต้านทานโรคต่าง ๆ เช่น รักษาอาการมีอาการเจ็บคอ เป็นต้น (องค์การบริหารส่วนตำบล เปลี่ยน, 2560)

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง เขามฟ้าทลายโจร : ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรฟ้าทลายโจร หมู่บ้านเขาม ตำบลเปลี่ยน จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อรักษาไว้ ซึ่งภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์ของคนในชุมชน และสามารถต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เกิดประโยชน์ในการสร้างมูลค่าของสมุนไพรฟ้าทลายโจร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรฟ้าทลายโจร ในหมู่บ้านเขาม ตำบลเปลี่ยน จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมสมุนไพรฟ้าทลายโจร ในหมู่บ้านเขาม ตำบลเปลี่ยน จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย

1.ประชากรเป้าหมาย

- 1.1) กลุ่มส่งเสริมและสนับสนุนการทำงานของปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 3 คน ได้แก่
 - 1.1.2) กลุ่มชาวบ้าน จำนวน 2 คน เลือกเจาะจงเนื่องจากเป็นผู้สูงอายุที่มีความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร เป็นผู้ที่มีความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับสมุนไพร และยินดีให้ข้อมูลเพื่อการวิจัย
 - 2.1.3) ปราชญ์ชาวบ้านชุมชนบ้านเขาม จำนวน 1 คน เลือกเจาะจงเนื่องจากมีความรู้ความสามารถในเรื่องสมุนไพรและยินดีให้ข้อมูลเพื่อการวิจัย
- 1.2) กลุ่มเจ้าหน้าที่สาธารณสุข จำนวน 2 คน เลือกแบบเจาะจง เนื่องจากเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการแพทย์และสาธารณสุขและถนัดแนวทางพัฒนาสมุนไพรฟ้าทลายโจรในตำบลเปลี่ยน อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 1.3) เจ้าหน้าที่ภาครัฐและองค์กรเอกชน จำนวน 4 คน โดยเลือกแบบเจาะจงเพื่อดู ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย และแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 1.4) ประชาชนผู้ใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาฟ้าทลายโจร จำนวน 5 คน เลือกแบบ เจาะจงผู้ใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาฟ้าทลายโจร ข้อดีและข้อจำกัดต่าง ๆ ของสมุนไพร

2.เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 ศึกษาเอกสารการสร้างแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการศึกษาเรื่อง เขามฟ้าทะเลจร : ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรฟ้าทะเลจรในชุมชน หมู่บ้านเขาม ตำบลเปลี่ยน จังหวัดนครศรีธรรมราช

2.2 สร้างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยอาศัยกรอบแนวคิดในการวิจัย และผลการ สังเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเป็นแนวทางตามประเด็นการศึกษา

2.2.1) แบบสัมภาษณ์ เป็นลักษณะคำถามปลายเปิดเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In- depth Interview) ทั้งนี้แบบสัมภาษณ์แบ่งเป็น 5 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับอาการก่อนใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น สมุนไพร ฟ้าทะเลจรในชุมชน หมู่บ้านเขาม ตำบลเปลี่ยน จังหวัดนครศรีธรรมราช

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพร ฟ้าทะเลจรในชุมชน หมู่บ้านเขาม ตำบลเปลี่ยน จังหวัดนครศรีธรรมราช

ตอนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรฟ้าทะเลจรในชุมชน หมู่บ้านเขาม ตำบลเปลี่ยน จังหวัดนครศรีธรรมราช

ตอนที่ 5 ข้อมูลเกี่ยวกับข้อเสนอแนะ

3. ผลการวิจัย

3.1 อาการก่อนใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรฟ้าทะเลจร ในหมู่บ้านเขาม ตำบลเปลี่ยน จังหวัดนครศรีธรรมราช

3.1.1) สมุนไพรฟ้าทะเลจรมีประโยชน์อย่างมากแก่คนในชุมชนสามารถใช้สมุนไพรฟ้าทะเลจรบรรเทาอาการท้องเสียได้ค่อนข้างมาก เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บอกต่อกันจากรุ่นสู่รุ่น สมุนไพรฟ้าทะเลจรมีฤทธิ์บรรเทาอาการต่าง ๆ มีตัวยาออกฤทธิ์หลายตัวฟ้าทะเลจรไม่เป็นพิษ สามารถกินเป็นยาบำรุงสุขภาพได้อีกทั้งฟ้าทะเลจรเป็นยาขมเจริญอาหาร

3.1.2) มีการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรฟ้าทะเลจรในการบรรเทาอาการอักเสบได้ค่อนข้างน้อย ไม่ค่อยมีการนำสมุนไพรฟ้าทะเลจรมาใช้ประโยชน์ในการบรรเทาอาการอักเสบ เพราะส่วนใหญ่ไม่ค่อยพบอาการอักเสบใด ๆ และก็ยังมีคนก็นำสมุนไพรฟ้าทะเลจรมาใช้ประโยชน์ได้เป็นจำนวนหนึ่ง เช่นช่วยบรรเทาอาการอักเสบได้ดี โดยเฉพาะต่อมทอนซิลอักเสบ หลอดลมอักเสบ แต่จะช่วยให้ผลดีในอาการอักเสบที่ไม่รุนแรง

3.1.3) การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรฟ้าทะเลจรในการบรรเทาอาการติดเชื้อได้ดีพอสมควร สามารถช่วยระงับการเจริญเติบโตของเชื้อโรคที่เป็นจุดเริ่มต้นของการติดเชื้อได้ดี และช่วยรักษาอาการของโรคติดเชื้อเฉียบพลันของระบบทางเดินหายใจ สามารถช่วยลดการติดเชื้อ ระงับการเจริญเติบโตของเชื้อโรคที่เป็นจุดเริ่มต้นของการติดเชื้อ โดยใช้ต้นฟ้าทะเลจรมาฝึงลมให้แห้งและหั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ และต้มกับน้ำดื่ม

3.1.4) การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรฟ้าทะเลจรในการบรรเทาอาการเจ็บคอได้ค่อนข้างมาก เพราะในช่วงสถานการณ์ Covid – 19 ระบาดหนัก ได้มีอาการไอและอาการเจ็บคอ ในการบรรเทาอาการเหล่านี้ได้ดี จึงทำให้ได้ใช้ประโยชน์จากสมุนไพรฟ้าทะเลจรได้ค่อนข้างเยอะ สมุนไพรฟ้าทะเลจรช่วยยับยั้งอาการติดเชื้อในคอ และทุเลาอาการเจ็บคอได้ในระดับหนึ่ง

3.1.5) การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรฟ้าทะเลจรในการบรรเทาอาการไอ สมุนไพรฟ้าทะเลจรสามารถบรรเทาอาการไอได้ดี เพราะฟ้าทะเลจรมีฤทธิ์บรรเทาอาการเจ็บคอ แก้ไข้หวัด และยังมีฤทธิ์ช่วย

ยั้งแบคทีเรียอย่างดี สามารถนำไปใส่น้ำร้อนเพื่อดื่มบรรเทาอาการไอตั้งแต่โบราณ และทั้งนี้ยังได้ใช้ประโยชน์ในช่วงการแพร่ระบาดในสถานการณ์โควิดได้เป็นอย่างดี

3.2 การใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรฟ้าลายโจร ในหมู่บ้านเขาม ตำบลเปลี่ยน จังหวัด นครศรีธรรมราช

3.2.1) การใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีผลดี ภายในท้องถิ่นบ้านเขาม มีการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรฟ้าลายโจรกันอย่างทั่วถึง แต่ละครัวเรือนมีการปลูกสมุนไพรฟ้าลายโจรไว้ใช้ประโยชน์ในการบรรเทาอาการป่วยต่าง ๆ เช่นอาการไอ อาการเจ็บคอ เป็นต้นสมุนไพรฟ้าลายโจรสามารถหาได้ง่ายภายในชุมชน

3.2.2) มีการปลูกสมุนไพรฟ้าลายโจรเป็นจำนวนมากหลายครัวเรือน ซึ่งคิดว่าในครัวเรือนมีการนำสมุนไพรฟ้าลายโจรมาใช้ประโยชน์ได้พอสมควรสมุนไพรฟ้าลายโจร ถือว่าเป็นสมุนไพรที่มีรสขม ที่มีคุณภาพและมีสรรพคุณในการบรรเทาอาการต่าง ๆ ได้หลายอาการ มีการปลูกสมุนไพรฟ้าลายโจรกันไว้บริเวณพื้นที่บ้าน เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการบรรเทาอาการต่าง ๆ ได้ดี

3.2.3) ในการโฆษณามีความสร้างสรรค์ และทันสมัยในระดับหนึ่ง เพราะมีการโฆษณาผ่านทางสื่อต่าง ๆ หลายช่องทาง เพื่อเป็นทางเลือกให้คนทุกกลุ่มได้เข้าถึง และสามารถรู้จักผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่ทำจากฟ้าลายโจร ในการใช้ประโยชน์ในการบรรเทาอาการป่วยต่าง ๆ และมีความทันสมัย เพราะการใช้สื่อออนไลน์ เป็นการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

3.2.4) มีบรรจุภัณฑ์มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะอย่างเห็นได้ชัด มีลักษณะเฉพาะอย่าง เช่นการมีรูปสมุนไพรฟ้าลายโจรอยู่บนบรรจุภัณฑ์อย่างเห็นได้ชัด และชัดเจน และมีทั้ง มีบรรจุภัณฑ์อย่างหลากหลายทั้งกระปุก และแบบซอง เหมาะแก่คนทุกกลุ่มไว้เป็นทางเลือกในการเลือกซื้อได้หลายรูปแบบตามความพึงพอใจ

ที่มา : (โชติกา สุทธิมุสิก, ถ่ายเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2564)

3.3 แนวทางการส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสมุนไพรฟ้าทลายโจร

3.3.1) โดยการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรฟ้าทลายโจรที่เป็นพืชสมุนไพรในท้องถิ่น คนในท้องถิ่นสามารถนำสมุนไพรมาใช้ได้ถูกวิธีและสามารถใช้รักษาอาการเบื้องต้นเพราะสามารถใช้ประโยชน์จากสมุนไพรฟ้าทลายโจรได้อย่างหลากหลาย และพื้นที่ในชุมชนก็สามารถปลูกขึ้นไว้ใช้เพื่อใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย

3.3.2) สามารถส่งเสริมด้านตลาดได้ดี เพราะผู้คนจะได้เลือกใช้สมุนไพรฟ้าทลายโจรที่มีคุณภาพ และมีประโยชน์ สามารถบำรุงร่างกายได้ โดยได้รู้แหล่งที่ค้าขายทำให้หาสมุนไพรได้ง่าย การขายมีการโฆษณาผ่านสื่อหลายสื่อ เพื่อเป็นช่องทางการซื้อให้ผู้บริโภคได้เลือกซื้อหลากหลายช่องทาง

3.3.3) การส่งเสริมผลิตภัณฑ์สมุนไพรฟ้าทลายโจรมีหลากหลายรูปแบบมีการส่งเสริมการนำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ในครัวเรือน ถือเป็นการพึ่งพาตนเองในการรักษา และบรรเทาอาการเบื้องต้นซึ่งทุกคนทำเองได้ที่บ้าน และมีการมีแนวทางด้านการส่งเสริมสมุนไพรฟ้าทลายโจรโดยการปลูกสมุนไพรฟ้าทลายโจรเพิ่ม เพื่อใช้ประโยชน์ในการบรรเทาอาการต่าง ๆ และยังมีมีแนวทางในด้านการส่งเสริมผลิตภัณฑ์สมุนไพรฟ้าทลายโจรโดยการใช้ประโยชน์จากฟ้าทลายโจรในการบรรเทาอาการป่วย เช่น อาการไอ อาการเจ็บคอ เป็นต้น

ที่มา : (โชติกา สุทธิมสิกล, ถ่ายเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2564)

อภิปรายผลการวิจัย

เขามฟ้าทลายโจร : ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรฟ้าทลายโจรในชุมชน หมู่บ้านเขาม ตำบลเปลี่ยน จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการศึกษาสอดคล้องกับสุนันท์ บริบูรณ์ (2565) มีแนวทางด้านการส่งเสริมผลิตภัณฑ์สมุนไพรฟ้าทลายโจรโดยการใช้สมุนไพรฟ้าทลายโจรในการบรรเทาอาการไข้ต่าง ๆ และมีแนวทางการส่งเสริมผลิตภัณฑ์สมุนไพรฟ้าทลายโจรมีหลากหลายรูปแบบ มีการส่งเสริมการนำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ในครัวเรือน ถือเป็นการพึ่งพาตนเองในการรักษา และบรรเทาอาการเบื้องต้นซึ่งทุกคนทำเองได้ที่บ้าน และมีการมีแนวทางด้านการส่งเสริมสมุนไพรฟ้าทลายโจรโดยการปลูกสมุนไพรฟ้าทลายโจรเพิ่มเพื่อใช้ประโยชน์ในการบรรเทาอาการต่าง ๆ

และยังมีแนวโน้มในการส่งเสริมผลิตภัณฑ์สมุนไพรฟ้าทลายโจรโดยใช้ประโยชน์จากฟ้าทลายโจรในการบรรเทาอาการป่วย เช่น อาการไอ อาการเจ็บคอ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

- 1) การใช้ไม่ถูกต้อง ส่งผลให้เกิดอันตราย และไม่มีความรู้ในการใช้ยาสมุนไพรฟ้าทลายโจรในการบรรเทาอาการ ต่าง ๆ
- 2) การใช้รับประทานเกินปริมาณและระยะเวลาที่เหมาะสม จึงทำให้เกิดผลข้างเคียง เช่น อาเจียน ผื่นขึ้น ปวดศีรษะ เป็นต้น และไม่ควรรับประทานติดต่อกันเกิน 3 เดือน เพราะส่งผลเสีย ต่อตับ

ข้อเสนอเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรศึกษาเรื่อง การขยายพันธุ์ของพืชสมุนไพรฟ้าทลายโจรของคนในชุมชน หมู่บ้านเขาวอม ตำบลเปลี่ยน อำเภอมะนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 2) ควรศึกษาเรื่อง การสำรวจความต้องการในการบริโภคพืชสมุนไพรฟ้าทลายโจรของคนในชุมชน หมู่บ้านเขาวอม ตำบลเปลี่ยน จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อให้ทราบว่าผู้บริโภคมีความต้องการพืชสมุนไพรฟ้าทลายโจรในรูปแบบหรือลักษณะแบบใด
- 3) ควรศึกษาเรื่อง การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ของพืชสมุนไพรฟ้าทลายโจร ในหมู่บ้านเขาวอม ตำบลเปลี่ยน จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อนำไปสู่การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ที่มีความทันสมัยมากขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยเรื่อง เขาวอมฟ้าทลายโจร : ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรฟ้าทลายโจรในชุมชน หมู่บ้านเขาวอม ตำบลเปลี่ยน จังหวัดนครศรีธรรมราช ต้องขอขอบคุณ ผศ. ดร.เชษฐา มุทะมัด, ผศ.ดร.เดช ไข่น้ำแก้ว, ผศ.พงศ์ประสิทธิ์ อ่อนจันทร์ และหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

เอกสารอ้างอิง

- วรรณภา อ่างทอง, ทรงคุณ จันทจร, ระพีพันธ์ ศิริสัมพันธ์. (2564). การสำรวจเพื่อสร้างพิกัดทาง ภูมิศาสตร์ การแปรรูปสารสกัดและพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร เครื่องยาทางการแพทย์ใน เขตป่าเขาจังหวัดร้อยเอ็ด : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- บัญชาหลักแห่งชาติ. (2556). บัญชียาหลักสมุนไพร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์แห่งประเทศไทย.
- เมทินี หลิมศิริวงษ์, อมร สหเมธาพัฒน์, ปิติกาญจน์ กาญจนพิกุล. (2563). การผลิตสารมาตรฐาน Andrographolide จากฟ้าทลายโจร. นนทบุรี : สำนักยาและวัตถุเสพติด กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์.
- สัมฤทธิ์ หงส์พิพัฒน์. (2549). ยาน้ำรู้ ฟ้าทลายโจร. จันทบุรี : สถาบันการแพทย์แผนไทย และการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข.
- องค์การบริหารส่วนตำบลเปลี่ยน. (2560). รายละเอียดของแผนยุทธศาสตร์พัฒนา. นครศรีธรรมราช : สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลเปลี่ยน.
- กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กลุ่มงานวิชาการและคลังความรู้. (2564). บทบาท ของสมุนไพร และยาแผนไทยในสถานการณ์โรคโควิด-19 ระบาด. นนทบุรี : กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก.

กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข. (2551). คู่มือการใช้ สมุนไพรไทย-จีน.

กรุงเทพมหานคร : กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข.

ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2536). ความหลากหลายทางชีวภาพ : ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาในสิทธิ ชุมชน

การกระจายอำนาจจัดการทรัพยากร. กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

ชลทิพย์ เอี่ยมอำวงศ์ และวิศนี สิลตะกุล. (2533). ภูมิปัญญาชาวบ้าน เทคโนโลยีพื้นบ้านและแหล่ง วิทยาการ

ชุมชน ใน เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยาการชุมชน หน่วยที่ 1-8. นนทบุรี :

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

ทงศักดิ์ ปัดสินธุ์. (2559). สมุนไพรกับวิถีชีวิตของชุมชนบ้านเชียงเหียนตำบลเขวา อำเภอมือง

จังหวัดมหาสารคาม.วารสารวิจัยเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาสารคาม, 2(6), 140-152.

ไทรพร วัฒนนาถ จันทนา พัฒนเกสัช และสุรชนี เสวตศิลา. (2562). การเปรียบเทียบวิธีทดสอบการ ผันแปรของ

น้ำหนักยาแคปซูลฟ้าทะลายโจรตามตำรายา 5 เล่ม. วารสารการแพทย์แผนไทย และแพทย์ทางเลือก.

17(3), 390-402.

นวิยา สุขเป้า. (2561). ผลของสมุนไพรฟ้าทะลายโจรต่อการขนส่งไอออนในเซลล์เยื่อบุผิวทางเดิน หายใจมนุษย์.

วารสารมหาวิทยาลัยทักษิณ. 21(3), 293-298.

นฤพงศ์ ภูมิคม, ภาควิชา เภยวละมาย, ศิริกุล มะโนจันทร์,ชัยรัตน์ ตัฒทรวัดน์พันธ์, ดวงรัตน์ ตันติกลยาภรณ์.

(2561) ผลของสารแอนโดรกราโฟไลด์ต่อการอยู่รอดและการแบ่งตัวของเซลล์ ต้นกำเนิดมีเซนไคม์ที่แยก

จากไขกระดูกของมนุษย์. ธรรมชาติศาสตร์เวชสาร, 18(1), 93-103.

ฉันทนา อารมณดี. (2557). การสกัดแยก andrographolide และ 14-deoxy-11} 12- didehydroandrogra

pholide จากฟ้าทะลายโจร : กรณีศึกษา คณะเภสัชศาสตร์. (รายงานการวิจัย). ขอนแก่น : คณะ

เภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

วริษฐา ศิลาอ่อน, อรณัฐ ธนเขตไพฑูเรศไพศาล, สุดารัตน์ หอมหวล, ณรงค์ชัย จักขุภา, บังอร ศรีพานิช

กุลชัย, และวันดี อิ่มเอมทรัพย์. (2545). การพัฒนาสูตรตำรับเจลฟ้าทะลายโจรในการออกฤทธิ์ ต้าเชื้อ

จุลินทรีย์ : กรณีศึกษา คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.(รายงานการวิจัย). อุบลราชธานี : คณะ

เภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

วีระพงษ์ อินทร์ทอง. (2541). การวิเคราะห์การเจริญเติบโตของฟ้าทะลายโจร ภายใต้สภาพแวดล้อม พืชโลก

กรณีศึกษา : มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม. (รายงานการวิจัย). พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูล

สงคราม.

รองเง็ง : วัฒนธรรมสู่ความสัมพันธ์ของชาวปัตตานี

Ronggeng: The relationship of Pattani

จิรัชยา เจียวก๊ก¹, สมฤดี สงวนแก้ว², โดม เกตุสง่า³, อาราฟัต บินดุลเล็ม³

Jirachaya Jeawkok, Somrudee Saguankaew, Dome Ketsanga, Arafat Bindulem

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ของศิลปะการแสดงรองเง็งกับคนในชุมชน โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสังเกตและการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลคือคุณครูผู้ฝึกสอนวงดนตรีรองเง็ง ผู้ที่กำลังเรียนรองเง็งที่มีความสนใจในศิลปะการแสดงรองเง็ง นักแสดงรองเง็งที่มีความรู้เกี่ยวกับศิลปะการแสดงรองเง็ง และประชาชนที่มีความรู้เกี่ยวกับการแสดงรองเง็ง รวมจำนวน 15 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการนำข้อมูลมาสรุป เรียบเรียง และอธิบายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า ศิลปะการแสดงรองเง็งได้มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน 3 ลักษณะได้แก่ (1) ปฏิสัมพันธ์แบบผิวเผินจากการที่คนในชุมชนได้รับชมการแต่งกาย การแสดง และรับฟังเสียงบรรเลง (2) ปฏิสัมพันธ์แบบแลกเปลี่ยนเป็นชนบทที่เป็นภูมิกษัตริย์ของโครงสร้างรองเง็งปัตตานีที่ปรากฏผ่านลักษณะการฝึกซ้อม บทเพลงและเนื้อร้อง และท่วงท่าการระบำของรองเง็ง (3) ปฏิสัมพันธ์แบบมีส่วนร่วมและตัดสินใจเป็นการผสมผสานดนตรีและการแสดงมาจากประเทศตะวันตกผสมผสานกับเครื่องดนตรีพื้นบ้านทำให้เกิดวัฒนธรรมร่วม อีกทั้งศิลปะการแสดงรองเง็งยังเป็นศิลปะที่มีความเฉพาะ สามารถสื่อสารออกมาทั้งในรูปแบบของดนตรี ท่าทาง และการแต่งกายที่มีกลิ่นอายของศิลปะการแสดงร่วมสมัยอย่างลงตัว

คำสำคัญ (Keyword) : รองเง็ง, ปฏิสัมพันธ์, คนในชุมชน, ปัตตานี

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

¹Assistant Professor, Ph.D. in Bachelor of Arts Program Department of Social Development, Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkhla University, Pattani Campus

²อาจารย์ หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

²Lecturer in Bachelor of Arts Program Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkhla University, Pattani Campus

³นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิตสาขาวิชาพัฒนาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

³Student in Bachelor of Arts Program Department of Social Development, Faculty of Humanities and Social Science, Prince of Songkhla University, Pattani Campus

Abstract

This research study aimed to study the relationship of Rong-ngeng performing arts with people in the community. The qualitative research method was based on observation and interviews with the informants. Teacher of the Rong-ngeng orchestra, Students who are interested in Rong-ngeng Performing, and Rongen performers with knowledge of the art of Rongen performing and people who have knowledge about Rong Neng performances, totaling 15 people. The data were analyzed by summarizing, compiling and descriptive explanations.

The results showed that Ronggeng performing arts have three types of interaction between people in the community as follows: (1) Superficial interaction; It's a place where people in the community get to watch the costumes, performances and listen to the music played. (2) Exchange interaction; It's a tradition that is a rule of the subordinate structure of Pattani that appears through the nature of training. Songs and Lyrics and chanted Ronggeng's dance. (3) Participatory and decision-making interaction; It's a combination of music and performances from the West, folk instruments, and a common culture. In addition, Rongengen is a unique art that can be communicated in the form of music, gestures, and costumes that perfectly blend with the scent of performing arts.

Keywords : Rong-geng, Relationship, People in Community, Pattani province

บทนำ

วัฒนธรรมแต่ละสังคมย่อมมีความแตกต่างกันตามความเชื่อ ความนิยม วิถีชีวิตของคนในสังคมอาจมี การนำ วัฒนธรรมของกลุ่มอื่นเข้ามาปรับปรุงบ้างเพราะสิ่งเหล่านี้ล้วนมีการเลียนแบบและนำมาปรับแต่งกับวัฒนธรรมของ ตนได้เสมอ โดยเฉพาะการแสดงพื้นบ้านมักคล้ายคลึงกับการแสดงในพื้นที่ใกล้เคียงกัน (ปิยวดี มากพา, 2555) และ ยังเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งมีวิวัฒนาการตลอดเวลา วัฒนธรรมมลายูในประเทศไทยคือวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่นับถือศาสนา อิสลาม มีภาษา ความเชื่อ การดำเนินวิถีชีวิตที่แตกต่างจากชาวไทยพุทธแม้จะอาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ถือเป็นชนก ลุ่มน้อยในดินแดนดั้งเดิมที่บรรพบุรุษของตนเองอาศัยอยู่ก่อน นั่นคือกลุ่มคนในบริเวณจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งเป็น เขตพื้นที่ที่ครอบคลุมในห้าจังหวัด โดยแบ่งศูนย์อำนาจที่สำคัญ 2 แห่งนับเป็นเมืองท่าสำคัญในบริเวณตอนกลางของ คาบสมุทรมลายูโดยแบ่งได้เป็นปัตตานีทางฝั่งตะวันออก คือ ปัตตานียะลา นราธิวาส และบางส่วนของจังหวัดสงขลา และไทรบุรีทางฝั่งตะวันตก (ยงยุทธ ชูแว่น, 2550)

ศิลปะการแสดงรื่องเงงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ แม้จะมีน้อยแต่รื่องเงงคือศิลปะการแสดงพื้นบ้านเป็น เอกลักษณะประจำท้องถิ่น สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต และความเชื่อทางวัฒนธรรมและเป็นสิ่งที่คนรุ่นหลังควรเรียนรู้ และอนุรักษ์ไว้ การใช้ลีลาของนิ้วมือที่พลิ้วไหวสอดคล้องกับท่วงทำนองเพลงช้า และเพลงเร็วที่บรรเลงประกอบการ แสดง นักแสดงมีความสง่างามด้วยท่วงท่าของการรำที่มีความนิ่งศิลปะการแสดงและดนตรีพื้นบ้าน เป็นมรดกทาง วัฒนธรรมที่สร้างสมจากบรรพบุรุษ และเป็นเครื่องหมายแสดงเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น ดนตรีพื้นบ้านสามารถ ใช้บรรเลงเพื่อความรื่นเริง คลายความเหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน โดยจะบรรเลงควบคู่ไปกับการแสดง และการละ เล่น ใช้บรรเลงเพื่อสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ การแสดงพื้นบ้านเป็นสิ่งที่ผูกพันกับวิถีชีวิตและจิตใจของคนในชุมชน

อย่างเหนียวสร้างความสามัคคีในชุมชนและยังเป็นศาสตร์ในการฟื้นฟูบำบัดจิตใจอีกด้วย (สุรศักดิ์ เพชรคงทอง, 2564) การเต้นรอนเงเริ่มได้รับความนิยมและมีการแสดงในวังเจ้าเมืองปัตตานี ต่อมาภายหลังได้แพร่หลายลงสู่ชาวบ้านและไปสู่ถิ่นอื่น ๆ จนถึงปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมาการเต้นรอนเงเริ่มถูกทอดทิ้งได้รับความนิยมน้อยลง เพราะ มีได้เน้นศิลปะมากนัก จนเหลือผู้ที่สอนรอนเงและคณะรอนเงในแถบจังหวัดชายแดน ภาคใต้เพียงไม่กี่คณะเมื่อศิลปะการเต้นรอนเงเริ่มมีบทบาทน้อยลงในสังคม ศิลปินรอนเง จึงมีการพัฒนาการเต้นรอนเงให้มีความน่าสนใจเข้ากับยุคและสมัยปัจจุบันมากขึ้น (จิระเดช นกุลโรจน์, 2562)

ทั้งนี้เพื่อที่จะศึกษาปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับศิลปะการแสดงรอนเงและคนในชุมชนจังหวัดปัตตานีที่สามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบได้ตามสังคม บริบท ของคนในชุมชน ผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญของศิลปะการแสดงรอนเงกับคนในชุมชนจึงได้สนใจที่จะทำการศึกษาเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ที่มีความเกี่ยวข้องของศิลปะการแสดงรอนเงและคนในชุมชน

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ของศิลปะการแสดงรอนเงกับคนในชุมชนของจังหวัดปัตตานี

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ของศิลปะการแสดงรอนเงกับคนในชุมชนจังหวัดปัตตานี โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากงานวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้อง รวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ผู้ให้ข้อมูล

ได้ทำการคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจง โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มผู้รู้ ได้แก่ คุณครูผู้สอนรอนเง จำนวน 3 คน 2) กลุ่มผู้ปฏิบัติ ได้แก่ นักแสดง ผู้ที่เรียนรอนเง นักดนตรีในคณะ จำนวน 8 คน และ 3) กลุ่มผู้มีความรู้เกี่ยวกับรอนเง ได้แก่ ประชาชนผู้ชมการแสดงรอนเงและมีความรู้เกี่ยวกับรอนเง 4 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 15 คน

เครื่องมือและการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

การศึกษาเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ของศิลปะการแสดงรอนเงกับคนในชุมชน ผู้ศึกษาได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ และแนวคิดการแสดงรอนเงสำหรับอธิบายถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างศิลปะการแสดงรอนเงกับคนในชุมชน ผ่านการตั้งคำถาม และสำหรับใช้ในการสร้างเครื่องมือมี 2 เครื่องมือ ได้แก่

- 1) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ของศิลปะการแสดงรอนเงกับคนในชุมชน
- 2) แบบสังเกตพฤติกรรมแบบไม่มีส่วนร่วม ใช้การพูดคุยแลกเปลี่ยนในประเด็นที่ต้องการศึกษา โดยเครื่องมือ ทั้ง 2 เครื่องมือ ได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน

การเก็บข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ใช้แนวคำถามที่เกี่ยวข้องวัตถุประสงค์ โดยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจงเพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบ ในการศึกษาจะมีการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในประเด็นของปฏิสัมพันธ์ของศิลปะการแสดงรอนเงและคนในชุมชน ผ่านแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยผู้วิจัยได้ทำการถอดเทปสัมภาษณ์

รวมไปถึงข้อมูลส่วนอื่น ๆ ทำการจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามข้อคำถามการวิจัย มีการตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูลก่อนนำข้อมูลไปวิเคราะห์

พื้นที่ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจอำเภอเมือง และอำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่มีการถ่ายทอดความรู้ของศิลปะการแสดงrongjeing ที่มีอัตลักษณ์เฉพาะและมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับศิลปะการแสดงrongjeing

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล มาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) และนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์หาตีความและสรุปผล สำหรับการวิเคราะห์ นั้นผู้วิจัยเลือกวิธีการแบบพรรณนาวิเคราะห์ ร่วมกับการวิพากษ์ ทั้งในส่วนของ การถ่ายทอดวัฒนธรรมและเพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของศิลปะการแสดงrongjeingซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อชุมชนโดยวิเคราะห์และตีความต้องนำความรู้จากทฤษฎี วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องตลอดจนงานวิจัย ที่ผ่านมาร่วมพิจารณา

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง รongjeing : วัฒนธรรมสู่ปฏิสัมพันธ์ของชาวปัตตานี สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

rongjeing : ปฏิสัมพันธ์แบบผิวเผิน

การแสดงrongjeingจังหวัดปัตตานีนั้น เป็นวัฒนธรรมด้านศิลปะการแสดงrongjeingภาคใต้ ครั้งเมื่ออดีตเกิดจากการนำหลักการแสดงศิลปะมาพัฒนาการแสดงrongjeing โดยมีลักษณะการแต่งกายตามรูปแบบดังนี้

ลักษณะการแต่งกายในรูปแบบที่ 1 ผู้ชายนุ่งกางเกงกรอมเท้า (ซูลูยา) สวมเสื้อคอกลม แขนยาวผ่าครึ่งอก (ตือ โละมลาอ) เสื้อและกางเกงสีเดียวกัน มีผ้าคาดทับด้านนอกช่วงเอวยาวลงมาเหนือเข่าเล็กน้อย (ซลีแน) สวมหมวกสีดำ (ซอเกาะ) ซึ่งผ้านุ่งทับด้านนอกเป็นตัวบ่งชี้ฐานะผู้แสดง เช่น ผู้มีฐานะดีจะนุ่งผ้าไหมยกด้นเงินด้นทองจากรัฐ กลิ่นตัน รองลงมาคือผ้าไหมอย่างดีลายใด ๆ ผ้าฝ่ายธรรมดา มีการสวนใส่ผ้าโสร่งปาเตะ ผู้หญิงสวมเสื้อบานงแขนยาวผ่าอก หรือเสื้อคอขาวแขนสามส่วน นุ่งผ้ากรอมเท้าลักษณะคล้ายผ้าซิ่นหรือผ้าถุงยาว อาจมีผ้าคลุมไหล่ปิดกั้นเงินด้นทองตามฐานะผู้แสดง และ

ลักษณะการแต่งกายในรูปแบบที่ 2 จะมีความนิยมในปัจจุบันมากกว่าการแต่งกายในรูปแบบแรกโดยผู้แสดงใช้ผ้าสอดด้นเงินด้นทองตัดเย็บเป็นกางเกง หมวก และเสื้อผ้าของผู้หญิง ให้เป็นคู่สีเดียวกัน หรือตามความชอบของการแสดงในแต่ละคณะ

ทางด้านเครื่องดนตรีประกอบได้แก่ ไวโอลิน แมนโดลิน แอคคอร์ดียน รำมะนา ห้อง มาราคัส เป็นต้น โดยการบรรเลง นักดนตรีจะนั่งหน้ากระดานเรียงจากไวโอลินไปตามลำดับ เครื่องดนตรีแต่ละชิ้นจะแบ่งหน้าที่ โดย 1) ไวโอลิน มีหน้าที่ในการดำเนินทำนองหลัก 2) แมนโดลิน มีหน้าที่สอดประสานทำนองหลัก 3) แอคคอร์ดียน มีหน้าที่ดำเนินทำนองและเสียงประสาน 4) รำมะนา (บานอ) รำมะนาใบใหญ่ มีหน้าที่ดำเนินจังหวะหลัก รำมะนาใบเล็ก มีหน้าที่สอดแทรกจังหวะเพื่อสร้างลีลาจังหวะ และ 5) ห้อง มีหน้าที่กำกับจังหวะหลักให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

แต่ปัจจุบันก็มีเครื่องดนตรีอื่นเข้ามาผสมผสานอีกด้วย คณะในการแสดงการแสดงrongjeingนั้นเป็นการแสดงที่มีความโดดเด่นในลักษณะของการแสดงหมู่ นิยมร่วมกันเป็นคู่ไม่น้อยกว่า 5 คู่ ยืนเป็นแถวตอน ผู้ชาย 1 แถว ผู้หญิง 1 แถว เว้นระยะระหว่างแถวเสมอกันเพื่อความสวยงาม ผู้แสดงมีความสูงที่ใกล้เคียงกัน ก่อนและหลังการแสดงในทุก ๆ เพลง ผู้แสดงจะต้องสละหมวกหรือการโค้งแบบชาวมุสลิม (ทักทาย) เมื่อจบเพลงก็ทำเช่นเดียวกัน ผู้แสดงต้องจดจำท่ารำและสามารถนับจังหวะเพลงได้ จุดเด่นของการแสดงrongjeingในแถบสามจังหวัดชายแดนภาคใต้คือการเปลี่ยน

จังหวะเพลงช้า - เร็ว ความพร้อมเพรียง ลีลาท่าทางในการสื่ออารมณ์ เพื่อความสวยงามของการแสดง

ดังนั้นปฏิสัมพันธ์แบบผิวเผินในการแสดงร้องเงี้ยวจังหวัดปัตตานีจะเป็นลักษณะของการรับชมการแต่งกาย และการระบำรำร้อ (การแสดง) ที่สวยงามงดงาม สำเนียงเสียงเพลงที่ไพเราะเสนาะหูทำให้ผู้ชมที่รับรู้ถึงความรู้สึกถึงความนุ่มนวลของเสียงดนตรี ทั้งไวโอลินที่เป็นเครื่องมือในการนำทำนอง แมนโดลิน และแอกคอร์ดเตียน สลับเสียงผสมผสาน กลองรำมะนา ฆ้อง หรือมาราคัสเองก็ช่วยเป็นส่วนผสมให้กลมกลืนเพิ่มอรรถรสให้เป็นบทเพลงที่น่าสนใจ จึงทำให้ผู้ที่ได้รับฟังปลื้มปิติไม่น้อย อีกทั้งยังทำให้ผู้ฟังเข้าใจและมีปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมร้องเงี้ยวมากขึ้น จึงเกิดการปฏิสัมพันธ์แบบผิวเผินระหว่างผู้ฟังและคณะแสดง

ร้องเงี้ยว : ปฏิสัมพันธ์แบบแลกเปลี่ยน

กลุ่มผู้ที่สนใจในการแสดงร้องเงี้ยวเข้ามาเรียนรู้ฝึกการแสดงและการเล่นดนตรี จึงเกิดเป็นการเรียนรู้ระหว่างผู้เรียนและผู้สอน โดยมีกฎเกณฑ์ประกอบการเรียนรู้ในการแสดงร้องเงี้ยว เพื่อสร้างความสามัคคีและการคงไว้ซึ่งทำร่าตามแบบฉบับ 7 ประการ คือ 1) ต้องทำตัวตลอดร่างให้อ่อนไหวพลิ้วเหมือนดอกไม้ไหวในยามสายลมโชย 2) ต้องพยายามทำตัวให้เบา และเดินให้นุ่มนวล ละเอียดอ่อน ให้สมกับเราเป็นศิษย์มีครู 3) ต้องก้าวเท้าและแกว่งมือให้ตรงจังหวะดนตรี 4) ต้องมีใจสงบปราศจากอารมณ์ตื่นเต้น ขณะแสดงหน้ายิ้มแย้ม แจ่มใส เปรียบเสมือนแสงอรุณจะขึ้นสู่ท้องฟ้า 5) สายตาต้องว่องไวอย่าให้ล้าหน้าหรือล้าหลังในยามที่แสดงกันเป็นหมู่ 6) อย่าให้เกิดความริษยาเกิดขึ้นในหมู่คณะ เพราะความอิจฉา ริษยา เป็นลักษณะกาลกิณีที่คนดีพึงจะหลีกเลี่ยง อย่าให้แผ่วพานในดวงกลม 7) อย่าแสดงกิริยาหยิ่งผยองอันอาจเป็นที่มาแห่งความรังเกียจของบรรดาผู้ทัศนารอบ ๆ ตัวเรา โดยลืมหูลืมตาเหมือนแก้วเหลืงลืมหูลืมตา เพราะผู้ที่เริ่มฝึกใหม่ๆ นั้นย่อมเหมือนผลไม้ที่ยังไม่สุกหรือเหมือนเพชรน้ำดีที่ยังไม่เจียรระโน อีกทั้งการแสดงร้องเงี้ยวของชาวมุสลิมนั้นเป็นการรำแบบสุภาพ ไม่แตะเนื้อต้องตัวกัน และมีการแบ่งระดับการแสดงร้องเงี้ยวปัตตานี ดังนี้ แบบชนชั้นสูง เน้นความสุภาพ เรียบร้อย แบบชนชั้นกลาง ไม่หยาบโลน และไม่สุภาพจนเกินไป รักษาไว้ซึ่งความเป็นศิลปะแบบร้องเงี้ยวปัตตานีแบบชนชั้นต่ำ มีความหยาบโลน ไม่เน้นศิลปะ เน้นความสนุกสนาน

“...การส่งต่อวัฒนธรรมร้องเงี้ยวปัจจุบันจะมีเพียงแต่ในสถานศึกษาเป็นส่วนมาก ซึ่งเมื่อก่อนการเล่นร้องเงี้ยวในชุมชนจะมีให้เห็นอยู่บ่อยครั้ง ปัจจุบันก็ยังคงมีอยู่ตามสถานศึกษาบางแห่งโดยคุณครูผู้สอนจะถ่ายทอดผ่านรายวิชานาฏศิลป์และดนตรีให้นักเรียนจนกลายเป็นวงเด็กเล็กเล่นดนตรีโดยใช้ชื่อว่า อาเนาะบุหลัน...” (นายวรวิทย์ ภูพงษ์, สัมภาษณ์เมื่อ 2 ตุลาคม 2565)

โดยผู้ฝึกฝนต้องฝึกเครื่องดนตรีทุกชนิดตั้งแต่ไวโอลิน แมนโดลิน แอคคอร์ดเตียน รำมะนา ฆ้องและ มาราคัส เพื่อหาเครื่องดนตรีที่ตนถนัด พร้อมทั้งเข้าใจถึงบทบาทสำคัญของแต่ละเครื่องดนตรี ประกอบกับการแสดงด้วยกัน โดยเริ่มฝึกตั้งแต่บทเพลงที่ง่าย ๆ อย่างลาซูดอ จนไปถึงบทเพลงที่ผู้ฝึกไม่ถนัด รวมถึงการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ผู้ฝึกต้องพึงปฏิบัติจนเกิดการการปฏิสัมพันธ์แบบแลกเปลี่ยนระหว่างผู้สอนและผู้เรียน

ดังนั้น ปฏิสัมพันธ์แบบแลกเปลี่ยนในการแสดงร้องเงี้ยวจังหวัดปัตตานีจะมีลักษณะ 2 ลักษณะให้เห็นคือการแต่งกาย และการระบำรำร้อ (การแสดง) ขนบที่เป็นกฎเกณฑ์ของโครงสร้างร้องเงี้ยวปัตตานีที่ปรากฏผ่านลักษณะการฝึกซ้อม บทเพลงและเนื้อร้อง และท่วงท่าการระบำ (การแสดง) เป็นลักษณะโครงสร้าง ขนบชั้นในความเชื่อและยึดถือกฎเกณฑ์ของกลุ่มผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ร้องเงี้ยวและผู้บริหารถ่ายทอด

ร้องเงี้ยว : ปฏิสัมพันธ์แบบมีส่วนร่วมและตัดสินใจ

ปัจจุบันร้องเงี้ยวเริ่มมีการอบรมผ่านองค์กรอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น รวมถึงการเข้ามามีบทบาทของภาครัฐ

ในการออกนโยบายส่งเสริมวัฒนธรรมที่ต้องการยกระดับวัฒนธรรมให้มีความเป็นโดดเด่น งดงาม ไม่แพ้ชาติอื่น ขณะทีนโยบายภาครัฐได้ออกนโยบายผ่านกระทรวงวัฒนธรรมและสภาวัฒนธรรมในการให้ความสำคัญกับวัฒนธรรม รัฐบาลยังได้สนับสนุนวัฒนธรรมบันเทิงที่ได้รับความนิยมของชาวบ้านมาแต่เดิม โดยแต่เดิมที่รัฐบาลไม่ได้สนับสนุน และมีการสั่งห้ามแสดงศิลปะการแสดงท้องถิ่นบางชนิด ก่อนที่รัฐบาลจะกลับมาสนับสนุนและเชิดชูความเป็นเอกลักษณ์ ของตนเองเพื่อสร้างความเข้มแข็งของคนในชาติ

“...เมื่อก่อนรัฐบาลไม่ได้สนับสนุนแถมยังมีการสั่งห้ามแสดงศิลปะการแสดงท้องถิ่นหลายอย่าง พอต่อมา รัฐบาลก็มาสนับสนุน ทำให้การแสดงพื้นบ้านมีเอกลักษณ์มากขึ้นผ่านกระทรวงวัฒนธรรม...”
บุญเจริญ บำรุงชู, สัมภาษณ์เมื่อ 15 กันยายน 2565; ประสิทธิ์ รัตนมณี, สัมภาษณ์เมื่อ 19 ตุลาคม 2565)

การแทรกแซงนโยบายทางศิลปวัฒนธรรมของรัฐบาลส่งผลให้นาฏศิลป์ไทยบางส่วนถูกกำหนดเป็นมาตรฐาน ของกรมศิลปากร และกลายเป็นมาตรฐานขึ้นานาฏศิลป์พื้นบ้านอื่น ๆ ภายในเวลาต่อมา ซึ่งการสถาปนาความเป็นก ะแสหลักของโรงเจ้ปตตานีทั้งที่มาจากราชสำนักและนโยบายของภาครัฐนั้นจึงเป็นไปเพื่อการนำมาซึ่งผลประโยชน์ ของชนชั้นปกครองที่นำมาใช้กับการสถาปนาอำนาจของผู้ปกครองในขณะนั้นการฟื้นฟูโรงเจ้การกลับมาเชิดชูโรง เจ้ปตตานีแบบราชสำนักเพื่อสนับสนุนและเชิดชูความเป็นเอกลักษณ์ของตนเองเพื่อสร้างความเข้มแข็งของคนในชาติ ซึ่งนำมาสู่การกำหนดอนุรักษ์โรงเจ้ปตตานี จึงเกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างภาครัฐและชุมชนและได้เป็นการ ปฏิสัมพันธ์แบบมีส่วนร่วม

ขณะที่โรงเจ้ยังถูกควบคุมอยู่ภายใต้ศาสนาในปตตานี เพื่อแสดงถึงความเหมาะสมของวัฒนธรรมมุสลิม โดย การไม่อนุญาตให้ผู้หญิงร่ายโรงเจ้และการแต่งตัวกัน ดังนั้นโรงเจ้เป็นวัฒนธรรมที่ช่วยเสริมสร้างปฏิสัมพันธ์ ใน 3 รูปแบบ ทั้งด้านการปฏิสัมพันธ์แบบผิวเผิน ด้านปฏิสัมพันธ์แบบแลกเปลี่ยน และด้านปฏิสัมพันธ์แบบมีส่วนร่วม ทั้ง สิ้นล้นแล้วมาจากองค์ประกอบของการแสดงโรงเจ้ทั้งเครื่องดนตรี การแต่งกาย และการร่ายรำ ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ ข้อมูลที่มาของชื่อไว้ว่า

“...เมื่อก่อนมีกลองรำมะนา กับฆ้อง ซึ่งทำด้วยแผ่นเหล็กหนา ๆ เสียงกลองรำมะนาจะดัง ก้อง ก้อง และเสียงตีฆ้องเหล็กดังแจ้แจ้ ก็เลยมีการเรียกขานการเล่นนี้ตามเสียงของคนตรีที่ได้ยิน คือ ก้อง แจ้แจ้ แต่คำว่าก้อง ในภาษามลายูแปลว่าบ้าๆบอ ซึ่งไม่ได้ จึงแก้ออกเสียงเพี้ยนเป็นรอง และเพี้ยน แจ้ เป็น แจ้ เลยกลายเป็น รองเจ้...” (นายวิชรัตน์ ภูพงษ์, สัมภาษณ์เมื่อ 2 ตุลาคม 2565)

ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติม ที่เสริมอีกว่า

“...รองเจ้ในปัจจุบันทำให้รองเจ้มีความโดดเด่นในเรื่องของบทเพลงที่มาเป็นเสียงดนตรี เช่น ลาซุ ดูอ ลานัง บูโ๊ะปิซัง จินตาซายัง มะอีนังลามา มะอีนังชาว...” (ประกายทิพย์ ผ่องอำไพ, สัมภาษณ์ เมื่อ 21 กันยายน 2565)

โดยเมื่ออดีตคำว่ารองเจ้นั้นไม่ใช่ภาษามลายูพื้นถิ่นแต่อย่างใด แต่มีการสันนิษฐานว่าคงมาจากเสียงของ เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงนั่นเอง ซึ่งเมื่อก่อนมีกลองรำมะนา กับฆ้อง ซึ่งทำด้วยแผ่นเหล็กหนา ๆ เสียงกลองรำมะนาจะ ดังก้อง ก้อง และเสียงตีฆ้องเหล็กดังแจ้แจ้ ก็เลยมีการเรียกขานการเล่นนี้ตามเสียงของคนตรีที่ได้ยิน คือ ก้อง แจ้แจ้ แต่คำว่าก้อง ในภาษามลายูแปลว่าบ้าๆบอ ซึ่งเป็นความหมายที่ไม่เป็นมงคลนัก จึงแก้ออกเสียงเพี้ยนเป็น

รอง และลั่นขามลายูไม่สันทัดในการออกเสียงแอ จึงมีการออกเสียงแ่ง เป็น เ่ง เลยกกลายเป็นรองเง่งในปัจจุบัน ทำให้รองเง่งมีความโดดเด่นในเรื่องของบทเพลงที่มาเป็นเสียงดนตรี เช่น ลาฮูตูว ลานัง บูโจะปิซัง จินตาซาอัง มะอินังลามา มะอินังชาว อะเนาะดีดี เป็นต้น อีกทั้งยังมีการแต่งกายที่บ่งบอกถึงความเป็นชาววังเมื่อครั้งอดีต

จะเห็นได้ว่าปฏิสัมพันธ์แบบมีส่วนร่วมและตัดสินใจในการแสดงรองเง่งจังหวัดปัตตานีผ่านเครื่องดนตรีที่ได้รับอิทธิพลอย่างผสมผสานมาจากฝักใฝ่ของตะวันตกอย่างไวโอลิน ซ้องจากเอเชีย และเครื่องประกอบจังหวะ รำมะนา บานอ ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้าน ผสมกับการรำรำที่มีการผสมผสานเข้าจึงเกิดวัฒนธรรมสัมผัสระหว่างชาวตะวันตกและขามลายูจังหวัดปัตตานี ทำให้รองเง่งเป็นวัฒนธรรมที่มีเรื่องเล่าที่ยาวนาน ถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เกิดการผสมผสาน จึงเป็นวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าและมีความผูกพันระหว่างวัฒนธรรมและคนในชุมชนจังหวัดปัตตานี

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง รองเง่ง : วัฒนธรรมสู่ปฏิสัมพันธ์ของชาวปัตตานี ผู้ศึกษาได้นำมาอภิปรายดังนี้

รองเง่งและปฏิสัมพันธ์แบบผิวเผิน นั้นสะท้อนผ่านการแต่งกาย และการระบำรำร้องที่สวยงาม สำเนียงเสียงเพลงที่ไพเราะเสนาะหูทำให้ผู้ชมที่ได้รับฟังรู้สึกถึงความนุ่มนวลของเสียงดนตรี การแสดงรองเง่งปัตตานีมีความโดดเด่นในทุกกระบวนการของการแสดง ทั้งด้านของการแต่งกาย การรำรำ และเสียงดนตรี สอดคล้องกับการศึกษาของ รุ่งนภา สติธรรม (2564) ที่ได้กล่าวถึงการแต่งกาย คือผู้ชายนุ่งกางเกงกรอมเท้า (ชูลูยา) สวมเสื้อคอกลม แขนยาวผ่าครึ่งอก (ตือ โละมล้างอ) เสื้อและกางเกงสีเดียวกัน มีผ้าคาดทับด้านนอก ช่วงเอวยาวลงมาเหนือเข่าเล็กน้อย (ชลิแน) สวมหมวกสีดำ (ซอเกาะ) ซึ่งผ้าผูกทับด้านนอกเป็นตัวบ่งชี้ฐานะผู้แสดง เช่นผู้มีฐานะดีจะนุ่งไหมยกดินเงิน ดิ้นทองจากรัฐกลั่นตัน รองลงมาคือผ้าไหมอย่างดีลายโต ๆ ผ้าฝ้ายธรรมดา และผ้าโสร่งปาเตะ ผู้หญิงสวมเสื้อบานง แขนยาวผ่าอก หรือเสื้อคอขาวแขนสามส่วน นุ่งผ้ากรอมเท้าลักษณะคล้ายผ้าซิ่นหรือผ้าถุงยาว อาจมีผ้าคลุมไหล่ปักดินเงินดิ้นทอง ตามฐานะผู้แสดง ลักษณะการแต่งกายในรูปแบบที่ 2 จะมีความนิยมในปัจจุบันมากกว่าการแต่งกายในรูปแบบแรกโดยผู้แสดงใช้ผ้าสอดดิ้นเงินดิ้นทองตัดเย็บเป็นกางเกง หมวก และเสื้อผ้าของผู้หญิงให้เป็นคู่สีเดียวกัน หรือตามความชอบของการแสดงในแต่ละคณะ เครื่องดนตรี ได้แก่ ไวโอลิน แมนโดลิน แอคคอร์ดียน รำมะนา ซ้องมาราคัส โดยผ่านเพลงและความหมายดังนี้ เพลงลาฮูตูว เป็นเพลงเร็ว ชื่อเพลงหมายถึง “เพลงที่สอง” เพลงลานัง เป็นเพลงเร็วและช้าสลับกัน ชื่อเพลงหมายถึง น้ำใสที่ไหลหยด น้ำตาที่ไหลปิติ เพลงบูโจะปิซัง ชื่อเพลงหมายถึง “ยอดตอง” เปรียบเสมือนยอดแห่งความรักที่กำลังสดชื่น เพลงจินตาซาอัง ชื่อเพลงหมายถึง ความสำนึกในความรักอันดูดี เพลงอะเนาะดีดี ชื่อเพลงหมายถึง ลูกบุญธรรมหรือลูกสุดที่รัก เพลงมะอินังชาว เป็นเพลงช้าชื่อเพลงหมายถึง แม่นมหรือพี่เลี้ยงชาวชาว คำร้องเดิมมาจากชาวเพลงมะอินังลามา ชื่อเพลงหมายถึง แม่นมหรือพี่เลี้ยง เป็นเพลงเก่าแก่สอดคล้องกับสุภา วัชรสุขุม (2542) เรื่องรองเง่งนาฏศิลป์พื้นเมืองภาคใต้ พบว่าบทเพลงนี้เป็นที่นิยมแต่กันมาแต่โบราณ เช่นเพลงลาฮูตูว เป็นเพลงเอกของการแสดงรองเง่ง ถ้ามีการแสดงรองเง่งขึ้นเมื่อใด จะได้ยินเพลงลาฮูตูวเมื่อนั้น เพลงนี้เป็นเพลงพื้นฐานของเพลงรองเง่งทั้งหลาย มี 2 จังหวะ (ลาฮู แปลว่า เพลง ตูว แปลว่า สอง) คือจังหวะเต้นและจังหวะเล่นเท้าซึ่งจังหวะเต้นและจังหวะเล่นเท้านี้ไปใช้ในเพลงอื่นหรือพลิกเพลงใช้ในเพลงอื่นได้อีก เช่นเดียวกับเพลงงามแสงเดือนในร่วมาตฐานใช้ทำสอดสร้อยมาลา เมื่อมีราวไม่ว่าจะเป็นการราวชาวบ้านหรือราวในงานรื่นเริงใด เมื่อผู้รำได้ยินเพลงราวขึ้นก็จะลุกขึ้นมารำด้วยทำสอดสร้อยมาลาเสมอ ช่วงแรกของเพลงลาฮูตูวจะเป็นจังหวะช้า เมื่อเกือบจบเพลงดนตรีจะเปลี่ยนเป็นจังหวะเร็ว ผู้เต้นจะเปลี่ยนลีลาท่าเต้นเป็นเล่นเท้าเตะเท้าขา-ซ้ายสลับกันไป ความสวยงามน่าดูของเพลงนี้อยู่ตรงตอนจะจบจังหวะเร็วนี้เอง

รองเง่งและปฏิสัมพันธ์แบบแลกเปลี่ยนนั้นจะมีชนบทที่เป็นภูมิลำเนาของโครงสร้างรองเง่งปัตตานีที่ปรากฏผ่านลักษณะการฝึกซ้อม บทเพลงและเนื้อร้อง และท่วงท่าการระบำ (การแสดง) เป็นลักษณะโครงสร้างชนชั้นให้เชื่อ

และยึดถือกฎเกณฑ์ของกลุ่มผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้รื่องเง้งและผู้รับการถ่ายทอด เป็นความเชื่อที่ผูกติดกับการแสดง ผ่านการส่งต่อวัฒนธรรมก็ต้องมีผู้สานต่อ เช่นเดียวกับที่กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน (2551) ได้อธิบายถึง ลักษณะที่ถูกกำหนดจากกฎเกณฑ์ของโครงสร้างสังคมและการสร้างสรรค์หรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากมนุษย์ผู้ กระทำการ ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าผู้ฝึกฝนต้องฝึกเครื่องดนตรีทุกชนิดตั้งแต่ไวโอลิน แมนโดลิน แอคคอร์ดียน รำมะนา ข้อง และมาราคัส เพื่อหาเครื่องดนตรีที่ตนถนัด พร้อมทั้งเข้าใจถึงบทบาทสำคัญของแต่ละเครื่องดนตรี ประกอบกับการ แสดงด้วยเช่นกัน โดยเริ่มฝึกตั้งแต่บทเพลงที่ง่ายๆ อย่างลาซูลวอ จนไปบทเพลงที่ผู้ฝึกไม่ถนัด ซึ่งผู้ฝึกต้องเข้าใจถึง ความแตกต่างในเครื่องดนตรี และหน้าที่ของมัน เช่น ไวโอลิน มีหน้าที่ในการดำเนินทำนองหลักแมนโดลิน มีหน้าที่ สอดประสานทำนองหลัก แอคคอร์ดียน มีหน้าที่ดำเนินทำนองและเสียงประสานรำมะนา (บานอ) รำมะนาใบใหญ่ มีหน้าที่ดำเนินจังหวะหลัก รำมะนาใบเล็ก มีหน้าที่สอดแทรกจังหวะเพื่อสร้างลีลาจังหวะ ข้องมีหน้าที่กำกับจังหวะ หลักให้ชัดเจนยิ่งขึ้นแต่ทุกเครื่องดนตรีก็ย่อมมีความยากของการฝึกซ้อมที่แตกต่างกัน ขณะที่สุภา วัชรสุขุม (2542) ได้ อธิบายถึงรื่องเง้งนาฏศิลป์พื้นเมืองภาคใต้ พบว่าเครื่องดนตรีต่างมีความแตกต่างกัน ไวโอลินเป็นเครื่องดนตรีประเภท เครื่องสาย ใช้คันชักสีเป็นซอที่มีขนาดเล็กที่สุด ส่วนที่เป็นกะโหลกชอยาว 14 นิ้ว วิธีเล่นใช้นิ้วได้คางแล้วสี เป็น เครื่องดนตรีที่มีเสียงแหลมใส อ่อนหวาน สามารถถ่ายทอดอารมณ์ได้เป็นอย่างดีทั้งอารมณ์สนุกสนานและเศร้าสร้อย ผู้เล่นต้องใช้เวลาฝึก 10 ปีขึ้นไปจึงจะใช้การได้ ในการเดินรื่องเง้งไวโอลินจะเป็นตัวหลักของการบรรเลงท่วงทำนอง เพลง แต่ปัจจุบันบางคนเพิ่มแมนคูริน หรือกีตาร์เข้าไปผสมโดยให้เหตุผลว่าเพื่อให้จังหวะไพเราะชวนฟังมากขึ้น

รื่องเง้งและปฏิสัมพันธ์แบบมีส่วนร่วมและตัดสินใจ ปฏิสัมพันธ์แบบมีส่วนร่วมและตัดสินใจในการแสดงรื่องเง้ง จังหวัดปัตตานี ผ่านเครื่องดนตรีที่ได้รับอิทธิพลอย่างผสมผสานมาจากผาผึ้งของตะวันตกอย่าง ไวโอลิน ข้อง จาก เอเชีย และเครื่องประกอบจังหวะ รำมะนา บานอ ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้าน ผสมกับการร่ายรำที่มีการผสมผสาน เข้าจึงเกิดวัฒนธรรมสัมพันธ์ระหว่างชาวตะวันตกและชาวมลายูจังหวัดปัตตานี ได้รับความนิยมของชาวบ้านมาแต่เดิม สอดคล้องกับณรงค์ชัย ปิฎกรัตต์ (2544) ที่ได้กล่าวในหนังสือมานุษยดนตรีวิทยาดนตรีพื้นบ้านไทยภาคใต้ว่า การฝึก รื่องเง้งในราชสำนักดังกล่าวนี้เป็นที่นิยมกันในวังของเจ้าเมืองหลายแห่งในบริเวณนั้น ซึ่งหมายความว่ารื่องเง้งในยุค นั้นเป็นที่นิยมของชนชั้นสูงในวังคล้ายกับการนิยมอุปลักษณ์นักดนตรีไทยในวังเจ้านาย ขณะที่รื่องเง้งยังถูกควบคุมอยู่ ภายใต้ศาสนาในปัตตานี เพื่อแสดงถึงความเหมาะสมของวัฒนธรรมมุสลิม โดยการไม่อนุญาตให้ผู้หญิงรื่องเง้งและ การตะตัวกัน สอดคล้องกับ ประพนธ์ เรืองณรงค์ (2554) ที่ได้กล่าวว่ารื่องเง้งยังถูกควบคุมอยู่ภายใต้ศาสนาของ ชนชั้นนำในปัตตานี เพื่อแสดงถึงความเหมาะสมของวัฒนธรรมมุสลิมชนชั้นสูง โดยการไม่อนุญาตให้หญิงผู้ตีฟิร่า รื่องเง้งรวมไปถึงเครื่องแต่งกายและท่ารำที่ห้ามมีการตะเนื้อต้องตัวกัน

อย่างไรก็ตามเมื่อรัฐบาลไม่ได้สนับสนุนและมีการสั่งห้ามแสดงศิลปะการแสดงท้องถิ่นบางชนิด ก่อนที่รัฐบาล จะกลับมาสนับสนุนและเชิดชูความเป็นเอกลักษณ์ของตนเองเพื่อสร้างความเข้มแข็งของคนในชาติ การแทรกแซง นโยบายทางศิลปวัฒนธรรมของรัฐบาลส่งผลให้นาฏศิลป์ไทยบางส่วนถูกกำหนดเป็นมาตรฐานของกรมศิลปากร และ กลายเป็นมาตรฐานชั้นนำนาฏศิลป์พื้นบ้านอื่น ๆ ภายในเวลาต่อมา ซึ่งการสถาปนาความเป็นกระแสหลักของรื่องเง้ง ปัตตานีทั้งที่มาจากราชสำนักและนโยบายของภาครัฐนั้นจึงเป็นไปเพื่อการนำมาซึ่งผลประโยชน์ของชนชั้นปกครองที่ นำมาใช้กับการสถาปนาอำนาจของผู้ปกครองในขณะนั้นการฟื้นฟูรื่องเง้ง การกลับมาเชิดชูรื่องเง้งปัตตานีแบบราช สำนักเพื่อสนับสนุนและเชิดชูความเป็นเอกลักษณ์ของตนเองเพื่อสร้างความเข้มแข็งของคนในชาติ ซึ่งนำมาสู่การ กำหนดอนุรักษ์รื่องเง้งปัตตานี จึงเกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างภาครัฐและชุมชนทำให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ แบบมีส่วนร่วมขึ้นระหว่างรัฐและประชาชน เพราะในอดีตสี่สิบปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันโอกาสการแสดงรื่องเง้งได้มี การปรับเปลี่ยนจากการละเล่นมาเป็นการแสดงพื้นบ้านที่สอดรับและสนับสนุนกับนโยบายของภาครัฐทั้งในการอนุรักษ์ และส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

ควรสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปะการแสดงรณรงค์ ในลักษณะของท่ารำ ดนตรี และเครื่องแต่งกาย รวมถึงแสดงปฏิสัมพันธ์ของศิลปะการแสดงรณรงค์ที่มีความเฉพาะกับคนในชุมชนจังหวัดปัตตานี

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งถัดไป

ควรมีการศึกษาถึงองค์ประกอบของศิลปะการแสดงรณรงค์ที่มีส่วนในการเกิดปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ในพื้นที่ใกล้เคียงที่มีการถ่ายทอดศิลปะการแสดงรณรงค์

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน. (2551). สายธารแห่งนักคิดทฤษฎี เศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา. กรุงเทพฯ: ภาพการพิมพ์.
- จิระเดช นุกุลโรจน์. (2562). กระบวนการสร้างสรรค์ระดับพื้นที่บ้านมลายูภาคใต้คณะอัสลีมาลา. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา, 7(2); 156-179.
- ณรงค์ชัย ปิฎกฤษต์. (2544). มานุษยดนตรีวิทยา ดนตรีพื้นบ้านไทยภาคใต้. นครปฐม: วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ประพนธ์ เรืองณรงค์. (2554). บุหงาปัตตานี คติชนไทยมุสลิมชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ: บริษัทวี. พรินท์ (1991) จำกัด.
- ปิยวดี มากพา. (2555). การสังเคราะห์งานวิจัยทางนาฏศิลป์ไทย. วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ, 14(1); 112-117.
- ยงยุทธ ชูแว่น. (2550). คาบสมุทรไทยในราชอาณาจักรสยาม. กรุงเทพฯ : นาคร.
- รุ่งนภา สติธัยธรรม. (2564). การสถาปนาร่องแจ้งกระแสหลักในพื้นที่ปัตตานีในช่วงเวลา พ.ศ. 2439-2494 และอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ระดับพื้นที่บ้านภาคใต้. ในการประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาแห่งชาติ ครั้งที่ 22 วันที่ 25 มีนาคม 2564. หน้า 249-259. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุภา วัชรสุขุม. (2542). ร่องแจ้ง : นาฏศิลป์พื้นเมืองภาคใต้. ยะลา: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูยะลา.
- สุรศักดิ์ เพชรคงทอง. (2564). การแสดงดนตรีพื้นบ้านไทยที่แสดงออกถึงการสืบทอดทางศิลปวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น. วารสารมหาจุฬานาครธรรม, 8(2); 254-265.

บุคลากร

- ขวัญเรือน บุญกอบแก้ว.(ผู้ให้สัมภาษณ์). อาราฟัต บินดุห์ลีและโดม เกตุสง่า. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2565.
- จิรัชยา สิงห์พล.(ผู้ให้สัมภาษณ์). จิรัชยา เจียวกั๊ก และโดม เกตุสง่า. โรงเรียนวัดสุวรรณการ อำเภอนงจิก จังหวัดปัตตานี. เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2565.
- ณัฐกมล แดงละอุน.(ผู้ให้สัมภาษณ์). อาราฟัต บินดุห์ลีและโดม เกตุสง่า. โรงเรียนวัดสุวรรณการ อำเภอนงจิก จังหวัดปัตตานี. เมื่อวันที่ 15 กันยายน 2565.

บุญเจริญ บำรุงชู.(ผู้ให้สัมภาษณ์). อาราฟัต บินดุห์เล็มและโดม เกตุสง่า. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. เมื่อวันที่ 15 กันยายน 2565.

ประกายทิพย์ ผ่องอำไพ.(ผู้ให้สัมภาษณ์). โดม เกตุสง่า และจิรัชยา เจียวก๊ก. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. เมื่อวันที่ 21 กันยายน 2565.

ประสิทธิ์ รัตนมณี.(ผู้ให้สัมภาษณ์). อาราฟัต บินดุห์เล็มและโดม เกตุสง่า. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2565.

บุญยวีร์ ฝอยทอง.(ผู้ให้สัมภาษณ์). อาราฟัต บินดุห์เล็ม และโดม เกตุสง่า. โรงเรียนวัดสุวรรณกร อำเภอนงจิก จังหวัดปัตตานี. เมื่อวันที่ 21 กันยายน 2565.

พิรวัตร โทบุรี.(ผู้ให้สัมภาษณ์). อาราฟัต บินดุห์เล็ม และจิรัชยา เจียวก๊ก. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน 2565.

มูฮำหมัดอิลฮัม โต๊ะวี.(ผู้ให้สัมภาษณ์). อาราฟัต บินดุห์เล็ม และโดม เกตุสง่า. โรงเรียนวัดสุวรรณกร อำเภอนงจิก จังหวัดปัตตานี. เมื่อวันที่ 21 กันยายน 2565.

ละออง ภูพงษ์.(ผู้ให้สัมภาษณ์). โดม เกตุสง่า และจิรัชยา เจียวก๊ก. โรงเรียนวัดสุวรรณกร อำเภอนงจิก จังหวัดปัตตานี. เมื่อวันที่ 21 สิงหาคม 2565.

วชิรพันธ์ ภูพงษ์.(ผู้ให้สัมภาษณ์). โดม เกตุสง่า และจิรัชยา เจียวก๊ก. โรงเรียนวัดสุวรรณกร อำเภอนงจิก จังหวัดปัตตานี. เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2565.

แวนอลิซ กาเดร์.(ผู้ให้สัมภาษณ์). อาราฟัต บินดุห์เล็ม และจิรัชยา เจียวก๊ก. โรงเรียนวัดสุวรรณกร อำเภอนงจิก จังหวัดปัตตานี. เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2565.

สุภารันต์ สระบัว.(ผู้ให้สัมภาษณ์). อาราฟัต บินดุห์เล็ม และโดม เกตุสง่า. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. เมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน 2565.

อัสรี แวสามะ.(ผู้ให้สัมภาษณ์). อาราฟัต บินดุห์เล็มและโดม เกตุสง่า. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2565.

วิถีชีวิตคนในชุมชนบ้านประชากรธรรม
ตำบลบ้านเสด็จ อำเภอกะเนียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

The Lifestyles of Villagers in Ban Prachathom Community,
Ban Sadet Sub-district, Khiansa District, Surat Thani Province

ไมตรี อินทรีย์ , จิรสดา ปลายยอด , วิชาญ เครือรัตน์ , ชนิภา ช่วยชูหนู , วิจาริณี ชนะทัฬ

Mitree Intria , jirasuda Plaiyod , Vichan Kraurat , Chanipa Chuychunu , Wijarinee Chanatup

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาวิถีชีวิตคนในชุมชนบ้านประชากรธรรม ตำบลบ้านเสด็จ อำเภอกะเนียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้านเศรษฐกิจและสังคม และศึกษาความสอดคล้องของวิถีชีวิตคนในชุมชนบ้านประชากรธรรม ตำบลบ้านเสด็จ อำเภอกะเนียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี กับแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประชากรเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านประชากรธรรม หมู่ 18 ตำบลบ้านเสด็จ อำเภอกะเนียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี และกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา เป็นผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรและอาศัยในชุมชนบ้านประชากรธรรม หมู่ 18 ตำบลบ้านเสด็จ อำเภอกะเนียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 226 ครอบครัว เป็นผู้มีสถานะเป็นหัวหน้าครัวเรือนหรือผู้แทนครัวเรือนละ 1 คน โดยศึกษา ข้อมูลภูมิหลังของแต่ละครัวเรือนจากกิจวัตรประจำวันและแนวทางในการดำเนินชีวิต ที่มีการนำหลักแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ ทางด้านเศรษฐกิจที่เกี่ยวกับอาชีพ รายได้ รายจ่าย เงินออม ทรัพย์สิน หนี้สิน ความสมดุลด้านเศรษฐกิจภายในครัวเรือน ทางด้านสังคม การอยู่ร่วมกันและการรวมกลุ่ม ความสามัคคี การแบ่งปัน และความเข้มแข็งของผู้นำ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ ผลการศึกษาพบว่า (1) วิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านประชากรธรรม ตำบลบ้านเสด็จ อำเภอกะเนียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีวิถีชีวิตด้านเศรษฐกิจ อยู่ในระดับดี (2) คนในชุมชนประกอบอาชีพเกษตรเป็นอาชีพหลัก (3) วิถีชีวิตด้านสังคมที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และต้องการที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว (4) ความสอดคล้องของวิถีชีวิตคนในชุมชนบ้านประชากรธรรม ตำบลบ้านเสด็จ อำเภอกะเนียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี กับแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านเศรษฐกิจและสังคมโดยรวม ในระดับปานกลาง

คำสำคัญ วิถีชีวิต, ชุมชนบ้านประชากรธรรม, แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

This research article aimed to study the lifestyles of villagers in Ban Prachathom Community, Ban Sadet Sub-district, Khiansa District, Surat Thani Province about economy and society, to study the relations between the lifestyles of villagers in Ban Prachathom Community, Ban Sadet Sub-district, Khiansa District, Surat Thani Province and Sufficiency Economy Philosophy of villagers who live in Ban Prachathom Community, Ban Sadet Sub-district, Moo 8, Khiansa District, Surat Thani Province. The samples are the householders from 226 houses who are agriculturists and live in Ban Prachathom Community, Ban Sadet Sub-district, Moo 8, Khiansa District, Surat Thani Province by studying family backgrounds from dairy routines routines and lifestyles which are related to Sufficiency Economy Philosophy and how they adapt this concept into their economy in terms of careers, earnings, expenses, savings, properties, debt, and the balances of intra-household economy, society, coexistence, association, unity, sharing and the strength of leadership. Data are collected from the questionnaires, interview. The important research findings are as follows: (1) the lifestyles and economy of villagers in Ban Prachathom Community, Ban Sadet Sub-district, Khiansa District, Surat Thani Province are in the good level, (2) most of the villagers are agriculturists, (3) their society lives in a sharing style and they want to develop their tourist attractions, (4) the villagers' lifestyles in Ban Prachathom Community, Ban Sadet Sub-district, Khiansa District, Surat Thani Province are related to moderate level of Sufficiency Economy Philosophy.

Keywords : Lifestyle, BanPrachathom Community, Sufficiency Economy Philosophy

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ทั้งยังมีความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ ลักษณะการประกอบอาชีพดั้งเดิมของคนไทยคือการเกษตรกรรม ที่ต้องอาศัยดินและน้ำเป็นปัจจัยหลัก ต้องพึ่งพิงป่าไม้ เพื่อสนองความต้องการในการดำรงชีวิตตามปัจจัย 4 คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ซึ่งมีอย่างอุดมสมบูรณ์ทั่วทุกภาคของประเทศไทย การตั้งถิ่นฐานของคนไทยมักจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เป็นชุมชนและสังคม ซึ่งลักษณะชุมชนในอดีต จะตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ทำการเกษตร จากการรวมกลุ่มกัน จึงเกิดเป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเดียวกัน เป็นชุมชนขนาดเล็ก ขนาดกลางและขนาดใหญ่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางทรัพยากรธรรมชาติ สภาพภูมิศาสตร์เดิม ถูกเปลี่ยนไปตามลักษณะการอยู่อาศัย เพื่อการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ชุมชนและสังคม มีการพัฒนาการอันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง ศาสนา ความเชื่อ ซึ่งเป็นเรื่องที่ละเอียดลึกซึ้ง เนื่องจากมีปัจจัยหลายด้านที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามพื้นที่ของกลุ่มคนที่อยู่อาศัยที่เรียกว่า ชุมชน โดยเฉพาะชุมชนที่ตั้งในพื้นที่ห่างไกลจากเมือง มีความทุรกันดาร จะมีลักษณะวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ผูกพันกับป่าเขามาตั้งแต่อดีต ดังเช่น ชุมชนบ้านประชารธรรม ตำบลบ้านเสด็จ อำเภอกะเนียน จ.สุราษฎร์ธานี เป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นสถานที่ในการหลบซ่อนตัวของพรรคคอมมิวนิสต์ในอดีต จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ คนในชุมชนได้ก่อตัวจนเริ่มหนาแน่น เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยย้ายออกจากป่าสู่เมือง จึงเกิดเป็นชุมชนที่ผู้คนจากต่างถิ่นหลั่งไหลเข้ามาจับจองที่ดินเป็นถิ่นที่อยู่เพื่อการทำกิน ด้วยพื้นที่บริเวณนี้เป็นที่ราบ

มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งเกษตรกรรมของประเทศไทย โดยเฉพาะการทำสวนเกษตร เช่น ยางพารา ปาล์ม น้ำมัน ทูเรียน มังคุด ฯลฯ ซึ่งในอดีตเป็นที่รู้จักกันดีในการทำสวนยางพาราแบบเชิงเดี่ยว (วิโชติ จรุงรุ่งโรจน์. 2558)

ปัจจุบันชุมชนบ้านประชารธรรม มีวิวัฒนาการแบบค่อยเป็นค่อยไป มีถนนสายหลักหลายสายเชื่อมโยงสัมพันธ์ ภายในชุมชน จนเป็นเครือข่ายการคมนาคมที่สำคัญต่อวิถีชีวิตการอยู่อาศัยและการดำรงชีพ เป็นแบบพึ่งพาธรรมชาติ และยังเป็นพื้นที่ทำการเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชน ลักษณะวิถีชีวิตดังกล่าว เป็นความสุขของคนในชุมชนที่มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ท่ามกลางกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นรอบๆ ชุมชน

ลักษณะดังกล่าวยังมีให้เห็นในชุมชนบ้านประชารธรรม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เมื่อศึกษาถึงชุมชนอื่นๆ ตามหมู่บ้านรอบๆ ชุมชนบ้านประชารธรรม มีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน จากการที่ผู้วิจัยได้สังเกตการดำเนินชีวิตภายใต้การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมท้องถิ่นของคนในชุมชนใกล้เคียง เห็นว่า ด้วยการแข่งขันทางการค้า เช่น อาชีพเกษตรกรต้องเร่งทำการผลิตสินค้าด้านการเกษตร เพื่อให้ได้ผลผลิตในปริมาณที่มาก ก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเกินกำลัง มีการบุกรุกทำลายต้นไม้ใหญ่ เพื่อขยายพื้นที่ทำกิน ดินเริ่มเสื่อมจากการใช้ยาฆ่าแมลง และสารเคมี ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมมากมาย ไม่ว่าจะเป็นความแห้งแล้ง มลพิษในน้ำและอากาศ การใช้ทรัพยากรอย่างไม่จำกัดในยุคนิโบริกนิยม มีเกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาแรงงานที่เคยทำการเกษตรในครัวเรือน หรือการลงแขก เอามื้อเอาร่างกัน กลายเป็นการจ้างแรงงาน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เอื้ออาทรต่อกัน กลายเป็นความเห็นแก่ตัว แข่งขันเพื่อต้องการเงินมาใช้หนี้และซื้อหาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ความเป็นเอกลักษณ์ของผลผลิตตามฤดูกาล กำลังจะสูญหายไป การแข่งขันเพื่อธุรกิจการค้าและรายได้ ทำให้ขาดความสามัคคี ชุมชนอ่อนแอในที่สุด การเตรียมความพร้อมให้แก่ชุมชนบ้านประชารธรรม ในการรับมือกับกระแสต่างๆ ที่ถาโถมเข้ามา ถือเป็นเรื่องสำคัญและในเวลาที่เหมาะสมชาติเกิดวิกฤตการณ์ต่างๆ ทางแก้ไขปัญหาก็ดีและเหมาะสมที่สุด คือ การพึ่งพาตนเอง โดยการน้อมนำแนวพระราชดำริ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และแนวทางการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระภัทรมหาราช ที่พระราชทานให้แก่ปวงชนชาวไทย เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้รองรับกระแสเศรษฐกิจที่เน้นการบริโภคและวัตถุนิยมเป็นหลัก โดยเน้นย้ำให้ปวงชนชาวไทยสามารถเอาตัวรอดจากวิกฤติและสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและมีคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืน ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นพระราชปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระภัทรมหาราช ทรงชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตให้แก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 30 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้การเปลี่ยนแปลงต่างๆ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้ให้เห็นถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐบาล ทั้งการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปใน “ทางสายกลาง” โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบและระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีจิตสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้ความรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้อย่างดี (สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน. 2564)

การปลูกฝังจิตสำนึกของคนไทยให้รู้จักพอเพียงในสิ่งที่ตนมีอยู่ ไม่ฟุ้งเฟ้อเกินความจำเป็นนั้น ต้องให้ความรู้และให้การศึกษาแก่ประชาชนเพื่อที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาชุมชนของตน โดยคนในชุมชนทุกคนต้องมีส่วนร่วมกัน วิเคราะห์ความต้องการ และปัญหาของตนเองก่อนแล้วจึงวางแผนแก้ไข ปัญหาโดยมีผู้รู้ นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้แนะแนวทางและให้ความรู้แก่ทุกฝ่ายให้เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่เหมาะสมของชุมชนแต่ละแห่ง โดยเฉพาะคนในชุมชนบ้านประชารธรรมที่มีวิถีชีวิตประจำวันที่ยเรียบง่าย ความเป็นเอกลักษณ์ในรูปแบบการดำเนินชีวิตที่น่าศึกษาถึงภูมิหลัง การสืบทอดและแนวคิดภายใต้ปัจจัยแห่งการยึดถือและปฏิบัติ โดยเฉพาะการดำเนินชีวิตที่ยึดหลักปฏิบัติตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องและเชื่อมโยงก่อให้เกิดความเข้มแข็งและความสุขในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าชุมชนบ้านประชารธรรม ตำบลบ้านเสด็จ อำเภอกะเนียน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นชุมชนที่ยังคงมีเสน่ห์อยู่มาได้จนถึงทุกวันนี้ แต่จากการเติบโตของชุมชนเมือง ในช่วงที่ผ่านมาทำให้พื้นที่ที่มีการเจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วประกอบกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยที่มีการพัฒนาทุกด้าน สร้างความเจริญสู่ท้องถิ่น ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลง ทั้งด้านวัตถุและจิตใจ ความเจริญทางด้านการคมนาคม ก่อให้เกิดการเก็งกำไรที่ดิน พื้นที่การเกษตรลดลง ขาดความรับผิดชอบที่ส่งผลต่อระบบนิเวศวิทยา จากประเด็นปัญหาดังกล่าวทำให้ชุมชนบ้านประชารธรรม ตำบลบ้านเสด็จ อำเภอกะเนียน จังหวัดสุราษฎร์ธานี อยู่ในภาวะเสี่ยงที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางลดคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ลง อันเป็นผลมาจากการพัฒนาเมืองที่ไร้การควบคุม ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาวิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านประชารธรรม ตำบลบ้านเสด็จ อำเภอกะเนียน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่สอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งข้อมูลส่วนหนึ่งจะสามารถรู้ถึงความเข้มแข็งในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนปัจจุบัน โดยมีหลักการปฏิบัติที่สอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นข้อเสนอแนะในการพัฒนาชุมชนและสร้างองค์ความรู้ทางสังคมให้กับชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ของคนในชุมชนบ้านประชารธรรม ตำบลบ้านเสด็จอำเภอกะเนียน จังหวัดสุราษฎร์ธานี
2. เพื่อศึกษาความสอดคล้องของวิถีชีวิตคนในชุมชนบ้านประชารธรรม ตำบลบ้านเสด็จ อำเภอกะเนียน จังหวัดสุราษฎร์ธานี กับแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และความสอดคล้องของวิถีชีวิตกับแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของคนในชุมชนบ้านประชารธรรม ตำบลบ้านเสด็จ อำเภอกะเนียน จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนที่ประกอบอาชีพการเกษตรและเป็นคนที่อาศัยในชุมชนบ้านประชารธรรม หมู่ 18 ตำบลบ้านเสด็จ อำเภอกะเนียน จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 226 ครัวเรือน กลุ่มตัวอย่าง เป็นบุคคลในครัวเรือนของชุมชนบ้านประชารธรรมหมู่ที่ 18 ตำบลบ้านเสด็จ อำเภอกะเนียน จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 226 คน โดยมีสถานะเป็นหัวหน้าครัวเรือนหรือผู้แทน ครัวเรือนละ 1 คน (กัญญ์สิริ จันท์เจริญ, 2552)

2. เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล คือแบบสอบถาม (Questionnaire) ใช้กับผู้มีสถานะเป็นหัวหน้าครัวเรือนหรือผู้แทน และแบบสัมภาษณ์ (Interview) ใช้กับกลุ่มบุคคลทั่วไป พิจารณาจากเป็นคนดั้งเดิมโดยบรรพบุรุษเป็นคนดั้งเดิมในชุมชนสืบทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมมาสู่ลูกหลานในปัจจุบัน และเป็นผู้อาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลานาน ตลอดจนเป็นผู้ที่มีอิทธิพลด้านความคิด มีบทบาทและหน้าที่ ที่มีความสำคัญต่อชุมชน ซึ่ง ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยยึดวัตถุประสงค์ในการวิจัย แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จำนวน 2 ชุด ได้แก่

ชุดที่ 1 แบบสอบถามสำหรับผู้มีสถานะเป็นหัวหน้าครัวเรือนหรือผู้แทน ประกอบด้วย 3 ตอน ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป เกี่ยวกับเพศ อายุ การศึกษา สถานภาพ พื้นที่อยู่อาศัยอาชีพ รายได้ รายจ่าย เงินออม หนี้สิน ลักษณะที่อยู่อาศัย และการถือครองและใช้ประโยชน์ที่ดิน ตอนที่ 2 สอบถามวิถีชีวิตด้านเศรษฐกิจและด้านสังคม และตอนที่ 3 เป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open Ended Question) ข้อเสนอแนะ

ชุดที่ 2 แบบสัมภาษณ์ผู้ที่เป็นคนดั้งเดิมในชุมชน ประกอบด้วย 4 ตอน ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อและประเพณี ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการปกครองในชุมชน ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับสาธารณสุขชุมชน และตอนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามแนวของเศรษฐกิจพอเพียง

3. การสร้างและตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัย ศึกษาจากเอกสาร หนังสือ ตำรา และงานที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย รวมทั้งการสืบค้นข้อมูลจากสื่อในระบบออนไลน์ แพลตฟอร์ม วิเคราะห์ สังเคราะห์แล้วกำหนดขอบเขตประเด็น (ปาริชาติ สถาปิตานนท์. 2546) เพื่อสร้างแบบสอบถามการวิจัย ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้เชี่ยวชาญ (Specialist) ผู้เชี่ยวชาญ ด้านการวัดและประเมินผล จิตวิทยา พฤติกรรมศาสตร์ จำนวน 3 คน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสมด้านเนื้อหา ด้านความเชื่อมั่นและความเที่ยงตรงของเครื่องมือการวิจัย ทั้งข้อคำถามเชิงปริมาณ และข้อคำถามเชิงคุณภาพ พร้อมทั้งประเมินค่า IOC ซึ่งได้ค่า IOC ของแบบสอบถามเท่ากับ 0.83 ผู้วิจัยนำมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญจนเกิดความสมบูรณ์แล้วได้นำไปทดลองใช้ (Try Out) กับและประชาชนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อทดสอบความเสถียรของแบบสอบถามก่อนนำไปเก็บข้อมูลจริง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูล ทำการเก็บข้อมูลแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ด้วยตนเอง ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามภาคสนาม เป็นเวลา 5 เดือน ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2564 ถึง 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2565

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยนำผลคะแนนที่ได้จากแบบสอบถามทั้งหมด นำมาวิเคราะห์ผลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์ เพื่อนำผลที่ได้มาวิเคราะห์และนำเสนอผลในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic) เป็นการบรรยายของข้อมูลด้วยสถิติเบื้องต้น ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : SD) ข้อมูลที่เป็นค่า ร้อยละ เมื่อคำนวณจากผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 226 คน แล้วนำค่าร้อยละมาวิเคราะห์ความสอดคล้องกับเกณฑ์ให้คะแนน 3 ระดับ คือ มีการปฏิบัติระดับความสอดคล้อง ร้อยละ 80 – 100 ระดับสูง มีค่าเท่ากับ 3 คะแนน ร้อยละ 60 – 79 ระดับปานกลาง มีค่าเท่ากับ 2 คะแนน และร้อยละ 0 – 59 ระดับต่ำ มีค่าเท่ากับ 1 คะแนน (อารี จำปกลาง. 2560)

ความสอดคล้องของวิถีชีวิตคนในชุมชนบ้านประชารธรรม หมู่ 18 ตำบลบ้านเสด็จ อำเภอเคียนซา จังหวัดสุราษฎร์ธานี กับแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยวิเคราะห์วิถีชีวิตด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม ของคนใน

ชุมชนบ้านประชาธรรม หมู่ 18 ตำบลบ้านเสด็จ อำเภอเคียนซา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่สอดคล้องกับแนวคิด ปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง ในองค์ประกอบของความ พอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกัน โดยอาศัยเงื่อนไขของการมีความรู้และการมี คุณธรรม โดยข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ จะนำมาลงรหัสคำตอบ ไม่มีหรือไม่ปฏิบัติ แทนค่าด้วย 0 มี หรือ ปฏิบัติ แทนค่าด้วย 1 (มีมากกำหนดค่าเป็น 1 มีน้อยกำหนดค่าเป็น 0)

ผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ที่กำหนดไว้ เพื่อศึกษาวิถีชีวิตด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ของคนในชุมชนบ้านประชาธรรม ตำบลบ้านเสด็จอำเภอเคียนซา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับสถานภาพ โดยจำแนกตามเพศ อายุ การศึกษา สถานภาพ พื้นที่อยู่อาศัย อาชีพ รายได้ รายจ่าย เงินออม หนี้สิน ลักษณะที่อยู่อาศัย และการถือครองและใช้ประโยชน์ที่ดิน พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูล ร้อยละ 86.73 เป็นเพศชายและร้อยละ 13.27 เป็นเพศหญิง อายุ ร้อยละ 48.23 มีอายุ ระหว่าง 36-45 ปี รองลงมาร้อยละ 31.81 มีอายุ 46 ปีขึ้นไป การศึกษา ร้อยละ 50.90 ได้รับการศึกษาระดับประถมศึกษา รองลงมาร้อยละ 42.03 ได้รับการศึกษาระดับ มีสถานภาพสมรส รองลงมาร้อยละ 20.36 มีสถานภาพโสด และร้อยละ 3.98 มีสถานภาพหม้าย/หย่าร้าง/แยกกัน

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านเศรษฐกิจ พบว่า พื้นที่อยู่อาศัย ร้อยละ 100.00 อยู่ในพื้นที่ชุมชนบ้านประชาธรรม การประกอบอาชีพ ร้อยละ 34.51 ประกอบอาชีพเกษตรกร เป็นอาชีพหลัก รองลงมา ร้อยละ 30.09 ประกอบอาชีพรับจ้าง ร้อยละ 22.57 ต่อครัวเรือนต่อเดือน ร้อยละ 40.27 มีรายได้ในภาคเกษตร ต่อเดือนที่ 15,001 บาท ถึง 20,000 บาท รองลงมา ร้อยละ 37.61 มีรายได้ 10,001 บาท ถึง 15,000 บาท รายได้เสริมนอกภาคเกษตร ต่อครัวเรือนต่อเดือน ร้อยละ 30.53 มีรายได้นอกภาคเกษตรต่อเดือนที่ 10,001 บาท ถึง 15,000 บาท รองลงมา ร้อยละ 28.77 มีรายได้นอกภาคเกษตรต่อเดือนที่ 5,000 บาท ถึง 10,000 บาท รายจ่ายในภาคเกษตรต่อครัวเรือนต่อเดือน ร้อยละ 26.55 มีรายจ่ายในภาคเกษตรต่อครัวเรือนต่อเดือนที่ 5,000 บาท ถึง 10,000 บาท รองลงมา ร้อยละ 24.33 มีรายจ่ายในภาคเกษตรต่อเดือน 10,001 บาท ถึง 15,000 บาท รายจ่ายในการประกอบอาชีพนอกภาค การเกษตรต่อครัวเรือนต่อเดือน ร้อยละ 31.41 มีรายจ่ายในการประกอบอาชีพ นอกภาคการเกษตรที่ 5,000 บาท ถึง 10,000 บาท รองลงมา ร้อยละ 28.77 มีรายจ่ายในการประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตรที่ 10,001 บาท ถึง 15,000 บาทต่อเดือน รายจ่ายในครอบครัว (ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าโทรศัพท์ ค่าจ้างแรงงาน ค่าเช่าที่อยู่อาศัย ค่าอาหาร) ร้อยละ 84.51 มีรายจ่ายใน ครอบครัวต่อเดือนมากที่สุดที่ระดับ 5,000 บาท ถึง 10,000 บาท รองลงมา ร้อยละ 11.51 มีรายจ่ายใน ครอบครัวต่อเดือนที่ระดับ 10,001 บาท ถึง 15,000 บาท เงินออมสะสมในครอบครัวต่อเดือน ร้อยละ 83.19 มีเงินออมสะสมในครัวเรือนต่อเดือนที่ระดับ 5,000 บาท ถึง 10,000 บาท รองลงมา ร้อยละ 7.08 มีเงินออมสะสมในครัวเรือนที่ระดับ 15,001 บาท ถึง 20,000 บาท หนี้สินในระบบของครอบครัวต่อเดือน ร้อยละ 78.78 มีหนี้สินในระบบต่อครอบครัวต่อเดือนที่ 5,000 บาท ถึง 10,000 บาท รองลงมา ร้อยละ 10.70 มีหนี้สินในระบบอยู่ที่ระดับ 10,001 บาท ถึง 15,000 บาท ลักษณะที่อยู่อาศัย ร้อยละ 88.93 มีบ้านเป็นของตนเอง รองลงมา ร้อยละ 6.64 มีที่อยู่อาศัยอยู่กับญาติ การถือครองและใช้ประโยชน์ที่ดิน ร้อยละ 88.93 มีที่ดินเป็นของตนเอง รองลงมา ร้อยละ 6.64 เป็นที่ดินของญาติ

สรุป เมื่อเปรียบเทียบ รายได้ รายจ่าย เงินออม หนี้สินของคนในชุมชน พบว่า มีการใช้ชีวิตอยู่ในระดับเศรษฐกิจพอเพียง เพราะไม่ใช้จ่ายเกินตัว โดยมีรายได้ ในครัวเรือนสูงสุด 17,500 บาท / เดือน และมีรายจ่ายในการ

ประกอบอาชีพด้านการเกษตรสูงสุด 7,500 บาท / เดือน จึงมีรายได้สูงกว่ารายจ่าย เมื่อวิเคราะห์ด้านหนี้สินเปรียบเทียบกับเงินออมพบว่าเงินออมสูงสุด 7,500 บาท / เดือน และมีหนี้สินสูงสุด 7,500 บาท / เดือน จึงมีเงินออมและหนี้สิน อยู่ในระดับเดียวกัน

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านสังคม พบว่า จากการศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ในเรื่องประวัติความเป็นมาของชุมชน ประวัติความเป็นมาของบ้านประชาธรรม เมื่ออดีตเป็นหมู่บ้านที่มีประชากรส่วนใหญ่ลงมาจากกองทัพคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นคนที่มีจิตใจที่เต็มเปี่ยมด้วยคุณธรรม และพร้อมด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ โดยมีลำคลองไหลผ่านหมู่บ้านถึงสองสาย คือ คลองน้ำแดงและคลองบางประ ซึ่งเดิมทีเป็นหมู่บ้านในปราบ หมู่ที่ ๕ ตำบลบ้านเสด็จ มีนายกระจำน เพชรอาวุธ เป็นผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้น ต่อมาเมื่อปี ๒๕๔๔ มีการแบ่งหมู่บ้านตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ จึงแยกหมู่บ้านออกมาจากบ้านในปราบ หมู่ที่ ๕ ตำบลบ้านเสด็จ ตั้งเป็นหมู่บ้านใหม่ ปี พ.ศ.๒๕๔๔ ชาวบ้านจึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านใหม่ว่า “บ้านประชาธรรม” ที่มีผู้คนเต็มเปี่ยมด้วยคุณธรรม เป็นหมู่ที่ ๑๘ ตำบลบ้านเสด็จ มีนายอุดม หนูนิล เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกของหมู่บ้านประชาธรรม ปัจจุบัน มีนายทอง หนูนิล เป็นผู้ใหญ่บ้าน

ลักษณะทางสังคมของชุมชนบ้านประชาธรรม ตำบลบ้านเสด็จอำเภอเคียนซา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นสังคมเกษตรกรรม มีวิถีชีวิตในลักษณะพึ่งพาแบบเครือญาติ และมีลักษณะทางสังคมใกล้เคียงกับครอบครัวสมัยก่อน เป็นครอบครัวขนาดใหญ่มีความอบอุ่น คนในชุมชนมีมิตรภาพที่ดีต่อกัน มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรม เพื่อให้บรรลุถึงความต้องการของคนในชุมชน ซึ่งชุมชนจะได้รับประโยชน์จากความร่วมมือของสมาชิกทุกคน สมาชิกก็ได้รับประโยชน์ซึ่งกันและกัน อันจะนำมาซึ่งมิตรภาพความช่วยเหลือเกื้อกูล และความเห็นอกเห็นใจกันในสังคม ในชุมชนมีการจัดงานประเพณี ตามความเชื่อที่สืบทอดกันมา ประเพณีที่สำคัญ ได้แก่ อาบน้ำผู้สูงอายุในประเพณีสงกรานต์ ประเพณีบำเพ็ญกุศลให้บรรพบุรุษในเทศกาลเดือนสิบ พิธีกรรมของประเพณีสารทเดือนสิบ ทำบุญตักบาตรในโอกาสวันพิเศษและเทศกาลต่างๆ ชุมชนมีคติประจำชุมชน ด้านการดำเนินชีวิต “ชุมชนจะสงบสุข เมื่อทุกคนเคารพกฎหมาย” ด้านการสร้างสามัคคี “แสงจตุรร่วม สวงจตุรต่าง” และ ด้านการแก้ปัญหา “ยึดถือความถูกต้อง ปัญหาใหญ่ทำให้เล็ก ปัญหาเล็กทำให้หมดไป (สงคราม ราชธานี ประธานคณะกรรมการฝ่ายแผนพัฒนาและส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชนบ้านประชาธรรม. 2565 : สัมภาษณ์)

สรุปผลการวิเคราะห์ สภาพแวดล้อมในชุมชนบ้านประชาธรรม ตำบลบ้านเสด็จอำเภอเคียนซา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นพื้นที่ราบ มีภูเขากระจัดกระจายอยู่ทั่วไป ประชากรทำสวนยางพารา กาแฟ และปาล์มน้ำมัน ทุเรียนผลไม้ต่างๆ และอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพันธุ์ไม้นานาชนิด คนในชุมชนมีความสามัคคี มีการรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมต่างๆ และร่วมกันดูแลรักษา อนุรักษ์ สภาพแวดล้อมในชุมชน ทำให้มีสภาพ ภูมิทัศน์ที่เลื่องลือ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร และเชิงอนุรักษ์ ที่สำคัญของจังหวัดสุราษฎร์ธานี

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาความสอดคล้องของวิถีชีวิตคนในชุมชนบ้านประชาธรรม ตำบลบ้านเสด็จอำเภอเคียนซา จังหวัดสุราษฎร์ธานี กับแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจ

1. ด้านเศรษฐกิจ พบว่า คนในชุมชน ร้อยละ 100 สมาชิกในครอบครัวมีการใช้ทรัพยากรในครัวเรือนอย่างประหยัด ซึ่งมี เกณฑ์ระดับคะแนนระดับ 3 ดังนั้น จึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง ในองค์ประกอบของความพอประมาณด้านเศรษฐกิจในระดับสูง ร้อยละ 90.10 ไม่มีหนี้สินเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยและรถยนต์ไม่พุ่มเฟือย และร้อยละ 90.00 มีวิถีชีวิตการกินอยู่แบบประหยัด ซึ่งสอดคล้อง กับ (สงคราม ราชธานี. 2565 : สัมภาษณ์) และ (มนัส เฉลิมพิพัฒน์. 2565 : สัมภาษณ์) ที่เล่าว่าคนดั้งเดิม ในชุมชนเป็นคนขยันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ สอนลูกหลานให้รู้จักทำมาหากินทางการเกษตร และเก็บผลผลิตขายหารายได้เพิ่มเติม ปลูกผักสวนครัวกินเอง และร้อยละ 65.40 ต้องการที่จะซื้อที่อยู่อาศัยประเภทพื้นที่ทำกินเพิ่มขึ้น อยู่ในเกณฑ์ระดับคะแนน 2 ดังนั้น

จึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงในองค์ประกอบของความพอประมาณด้านเศรษฐกิจ อยู่ในระดับกลาง โดย (วิระ พิบูลย์ .2565 : สัมภาษณ์) ให้เหตุผลว่า มีคนต่างถิ่นเข้ามาซื้อที่ดินเพื่อทำกิน หรือกิจการ โรงงานต่างๆ มากขึ้น ผู้ที่เริ่มมีฐานะเงินทอง ก็จะปรับปรุงบ้านของตนเองให้สวยงามมากขึ้น หรือ ขายที่ดินและย้าย ออกไปซื้อบ้านจัดสรรมากขึ้น เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า คนในชุมชน ร้อยละ 55.10 มีรายจ่ายพอเพียงกับรายรับ และร้อยละ 50.00 มีการทำบัญชีครัวเรือน อยู่ในเกณฑ์ระดับ 1 ดังนั้น จึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง ในองค์ประกอบของความพอประมาณ ด้านเศรษฐกิจ อยู่ในระดับต่ำ โดย

(จิราภรณ์ ศรีสุวรรณ. 2565 : สัมภาษณ์) ให้เหตุผลว่า รายได้ของเกษตรกรแต่ละครอบครัวค่อนข้างน้อย ต้องทำ การเกษตรที่คอยพึ่งพาผลผลิต ในขณะที่ค่าใช้จ่ายจากสังคมภายนอกไหลเข้ามาให้คนในชุมชนได้เลียนแบบ เช่น จัดหา ซื้อเครื่องมือสื่อสารต่างๆ การเดินทางไปสู่สังคมภายนอกที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายทั้งทางรถ มากขึ้น ประกอบกับวิถีชีวิต ด้านการลงทุนต่างๆ เริ่มมีบทบาทต่อคนในชุมชน ทำให้แนวคิดเรื่องการเก็บออมในรูปแบบสหกรณ์ ของชาวบ้าน ที่เคยปฏิบัติอยู่ลดน้อยลง และสอดคล้องกับการบอกเล่าของ (สายันห์ หนูนิล. 2565 : สัมภาษณ์) ที่เล่าว่าวิถีชีวิต ของคนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนจากค่านิยมของคนชนบทที่เดินเท้าเข้าออก ระหว่างบ้านและสวนการเกษตรหรือไปวัด ทุก ครอบครัว เริ่มวัดฐานะความเป็นอยู่กันด้วยรถยนต์ บางบ้านยอมเป็นหนี้ เพื่อซื้อรถให้ลูกขับไปทำงานภายนอก ชุมชน และแต่ละครอบครัวยังขาดการจดบันทึกค่าใช้จ่ายต่าง ๆ อย่างเช่น ครอบครัวตนเอง เป็นต้น

2. ด้านสังคม พบว่า คนในชุมชน ร้อยละ 100 มีความเสียสละแรงงาน ช่วยส่วนรวมของชุมชน ร้อยละ 90.00 ชุมชนมีการรวมกลุ่มสมาชิกกัน ร้อยละ 86.50 คนในชุมชนประกอบอาชีพด้วยความสุจริต ยุติธรรม ร้อยละ 85.50 สมาชิกในครอบครัวมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อนบ้านในชุมชนด้วยกัน อยู่ในเกณฑ์ระดับคะแนน 3 ดังนั้น จึงมี ความสอดคล้องกับแนวคิดปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียงในองค์ประกอบของความ พอประมาณอยู่ในระดับสูง สอดคล้องกับ (สงคราม ราชธานี. 2565 : สัมภาษณ์) ที่เล่าว่า คนในชุมชน จะรักใคร่สามัคคีกัน ช่วยเหลือกัน รู้จัก มักคั่นกันดี ประคองญาติพี่น้อง และมีจิตอาสา ร่วมกันพัฒนาชุมชนให้น่าอยู่ เมื่อพิจารณารายข้อพบว่าคนในชุมชน ร้อยละ 64.10 พยายามผลักดันให้เยาวชนในชุมชนเป็นคนดี อยู่ในเกณฑ์ระดับคะแนน 2 สอดคล้องกับแนวคิด ปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับกลาง โดย (ทนง หนูนิล. 2565 : สัมภาษณ์) ให้เหตุผล ว่า ในปัจจุบันมีวัยรุ่นจาก ท้องถิ่นอื่น ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนเป็นจำนวนมากขึ้น ปัญหาการทะเลาะวิวาท อาชญากรรมจี้ปล้นจึง เริ่มเกิดมีมาก ขึ้นในชุมชน

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านประชาธรรมที่สอดคล้องกับแนวคิดปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยพบประเด็นที่นำมาอภิปรายผลดังนี้ 1. จากผลการศึกษา พบว่า ข้อมูลวิถีชีวิตของ คนในชุมชนบ้านประชาธรรม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม โดยรวมอยู่ใน ระดับกลาง มีการปฏิบัติสอดคล้องในระดับร้อยละ 77 เมื่อศึกษาภูมิ หลังความเป็นอยู่ของคนในชุมชนประชาธรรม พบว่า มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบพึ่งพาธรรมชาติในการ ประกอบอาชีพ มีการสืบสานในภูมิปัญญา วิถีชีวิตที่อยู่กับธรรมชาติชนบท และภาคภูมิใจในชุมชนตนเอง แต่ในปัจจุบันแนวโน้มการ เปลี่ยนแปลงของชุมชนบ้านประชาธรรมเปลี่ยนไป มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภาณี ตั้งตระกูลทรัพย์.(2551) ได้ทำการ ศึกษาวิถีชีวิตชุมชนอัมพวาสอดคล้องกับแนวคิด ปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง ในภาพรวมอยู่ ระดับกลาง พบว่ารายได้ของคนในชุมชนอัมพวามีรายได้กับค่าใช้จ่าย อยู่ในระดับเดียวกันเป็นสังคมเกษตรแบบพึ่งพาธรรมชาติ และสอดคล้องกับแนวคิดของ สงคราม ราชธานี.(2565 : สัมภาษณ์) ที่เล่าว่า ความเจริญด้านการคมนาคม ส่งผลให้ เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพเกษตรกรรมดั้งเดิมเป็นอาชีพอื่นๆ และมีการขายพื้นที่ดินทางการเกษตรให้แก่รายทุน

เข้ามาสร้างกิจการต่างๆ มีการท่องเที่ยวมากขึ้น และสอดคล้องกับ นิรันดร์ สุขนิรันดร์.(2555) ที่อธิบายถึงความสำคัญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีเป้าหมายสร้างความสมดุล เพื่อความยั่งยืน ความสมดุล คือการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม ระหว่างคนกับสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งชุมชนประชาธรรม มีความเปลี่ยนแปลงความสมดุล ทั้ง 2 ด้านแตกต่างกัน ทำให้เกิดความสอดคล้องในวิถีชีวิตของคนในชุมชนกับ แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับกลาง

2. ผลการศึกษาความสอดคล้องด้านเศรษฐกิจ พบว่า วิถีชีวิตคนในชุมชนบ้านประชาธรรม มีความสอดคล้อง อยู่ในระดับกลาง มีระดับปฏิบัติร้อยละ 72.63 เนื่องจากมีความพึงพอใจต่อภูมิประเทศของความเป็นชนบท ไม่ต้องการขยายพื้นที่อยู่อาศัยไปอยู่ที่อื่น ไม่ต้องการหาซื้อทรัพย์สินที่ไม่จำเป็น สอดคล้องกับ อภิชัย พันธเสน.(2542) ที่กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง โดยเนื้อแท้ ก็คือพุทธเศรษฐศาสตร์ อันเป็นเส้นทางที่จะนำไปสู่สมมติปัญญา โดยมีจิตสำนึกเกิดจากความตระหนัก ถึงความสุขและความพอใจในการใช้ชีวิตอย่างพอดี และรู้จักถึงความพอดี คือการดำเนินชีวิตอย่างสมถะ ประกอบสัมมาอาชีพอย่างถูกต้องไม่โลภ และสอดคล้องกับ สงคราม ราชธานี.(2565 :สัมภาษณ์) ที่เล่าว่าคนในชุมชนมีความขยัน สอนลูกหลานให้รู้จักทำมาหากินทางการเกษตร และเก็บผลผลิตขายหารายได้เพิ่มเติมด้วยการปลูกผักสวนครัวกินเอง เพราะพื้นที่อุดมสมบูรณ์ และสอดคล้องกับพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชที่พระราชทานไว้ เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2554 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.2550) ความว่า “...อันนี้เคยบอกว่า ความพอเพียงนี้ ไม่ได้หมายความว่าทุกครอบครัวจะต้องผลิต อาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่า ความต้องการที่ขายได้ แต่ขายในที่นี้ไม่ทางไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก...” และสอดคล้องกับ กรมการพัฒนาชุมชน.(2550) ได้อธิบายถึงการประยุกต์ใช้ เศรษฐกิจพอเพียงด้านเศรษฐกิจ คือการอยู่อย่างพอดี ประกอบอาชีพสุจริต ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย โดยไม่เบียดเบียนตนเอง มีรายได้สมดุลกับรายจ่าย และสอดคล้องกับ บัณฑิต อ่อนคำ.(2542) ที่อธิบายถึงการน้อมนำแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพึ่งตนเองโดยการปลูกจิตสำนึกในครอบครัวให้เกิดความสำนึกที่จะเปลี่ยนรูปแบบจากเชิงพาณิชย์มาเป็นการผลิต เพื่อการมีชีวิตรอด และนำออกมาขาย เมื่อมีส่วนเกินจากการเก็บไว้บริโภค

3. ผลการศึกษาด้านสังคม พบว่า วิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านประชาธรรม มีความสอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านสังคมในระดับสูง มีระดับปฏิบัติ ร้อยละ 81.37 คนในชุมชนมีความรัก ความสามัคคี ประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริตต่อกัน และได้รับการเอาใจใส่ดูแล จากคนในชุมชนด้วยกันเป็นอย่างดีให้ความเคารพผู้นำชุมชนและผู้อาวุโสในชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพาณี ตั้งตระกูลทรัพย์.(2551) ที่ได้ศึกษาวิถีชีวิตชุมชนอัมพวา สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงด้านสังคมระดับสูง พบว่าคนในชุมชนอัมพวามีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน คนในชุมชนบ้านประชาธรรมดำเนินชีวิตต่อกันโดยไม่เอาเปรียบซึ่งกันและกันเอง และสอดคล้องกับ สงคราม ราชธานี. (2565 : สัมภาษณ์) ที่เล่าว่า คนในชุมชนบ้านประชาธรรมมีความรักใคร่สามัคคีกัน ช่วยเหลือกันดี เคารพนับถือกันประดุจญาติ พี่น้องและสอดคล้องกับ และสอดคล้องกับ มนัส เณิมพิพัฒน์. (2565 : สัมภาษณ์) ที่เล่าว่าคนดั้งเดิม ในชุมชนเป็นคนขยันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ สอนลูกหลานให้รู้จักทำมาหากินทางการเกษตร และเก็บผลผลิตขายหารายได้เพิ่มเติม ปลูกผักสวนครัวกินเอง และสอดคล้องกับ สุเมธ ตันติเวชกุล.(2549) ที่สรุปไว้ว่า ความพอดีด้านสังคม คือการผนึกกำลังเกื้อกูลต่อกัน รู้จักสามัคคีสร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวและชุมชนรู้จักผนึกกำลังร่วมกัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย เพื่อพัฒนาชุมชนบ้านประชารธรรม

1. ควรมีการร่วมเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาระหว่างชาวบ้านทุกคนในชุมชนกับหน่วยงานของรัฐ โดยเฉพาะสำนักงานเกษตรจังหวัดสุราษฎร์ธานี ร่วมรับฟังและแก้ปัญหการอนุรักษ์ พื้นที่การเกษตร ให้คงสภาพดียิ่งขึ้น เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร
2. ควรปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่ สืบสาน สืบทอดและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของชุมชนให้คงอยู่และยั่งยืนสืบไป
3. ควรส่งเสริมให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญ ของการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้วยการร่วมกิจกรรมและเรียนรู้ประสบการณ์ตรงจากชุมชน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเรื่องปัญหาการทำเกษตรสวนทุเรียนของชุมชน
2. ควรมีการวิจัย เรื่อง แนวทางการป้องกันการขายพื้นที่ดินทางการเกษตรของคนในชุมชนบ้านประชารธรรม

เอกสารอ้างอิง

- วิโชติ จรุงโรจน์, (2558). ความมั่นคงทางสังคมของระบบวนเกษตรยางพาราสู่ความเข้มแข็งของชุมชนชนบทภาคใต้ของประเทศไทย. ว.การวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์). ปีที่8 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม – สิงหาคม 2558 : 8-15.
- กรมพัฒนาชุมชน. สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน, (2564). แนวทางการดำเนินงานการจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ
- กัญญ์สิริ จันทรเจริญ, (2552). การวิจัยทางพยาบาล: แนวคิด หลักการและวิธีปฏิบัติ นนทบุรี: สถาบันพระบรมราชชนก สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์. (2546). ระเบียบวิธีวิจัยการสื่อสาร. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- อารี จำปกลาย, (2560). สถิติในการวิจัยทางสังคมศาสตร์ พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเคียนซา จังหวัดสุราษฎร์ธานี, (2564) ประวัติอำเภอเคียนซา เรียกใช้เมื่อ 29 สิงหาคม 2564 จาก [https:// www. district. Cdd. Go.th](https://www.district.Cdd.Go.th).
- สงคราม ราชธานี (9 กุมภาพันธ์ 2565) ประธานคณะกรรมการฝ่ายแผนพัฒนาและส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชนบ้านประชารธรรม ผู้ให้สัมภาษณ์. จิรสุดา ปลายยอด ผู้สัมภาษณ์
- สงคราม ราชธานี (9 กุมภาพันธ์ 2565) ประธานคณะกรรมการฝ่ายแผนพัฒนาและส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชนบ้านประชารธรรม ผู้ให้สัมภาษณ์. จิรสุดา ปลายยอด ผู้สัมภาษณ์
- ทง หนูนิล (9 กุมภาพันธ์ 2565) ผู้ให้สัมภาษณ์. จิรสุดา ปลายยอด ผู้สัมภาษณ์
- มนัส เณลิพิพัฒน์ (10 กุมภาพันธ์ 2565) ผู้ให้สัมภาษณ์. จิรสุดา ปลายยอด ผู้สัมภาษณ์
- สายันท์ หนูนิล (10 กุมภาพันธ์ 2565) ผู้ให้สัมภาษณ์. จิรสุดา ปลายยอด ผู้สัมภาษณ์
- วิระ พิบูลย์ (11 กุมภาพันธ์ 2565) ผู้ให้สัมภาษณ์. จิรสุดา ปลายยอด ผู้สัมภาษณ์
- จิราภรณ์ ศรีสุวรรณ (11 กุมภาพันธ์ 2565) ผู้ให้สัมภาษณ์. จิรสุดา ปลายยอด ผู้สัมภาษณ์

www.life.ac.th

มูลนิธิสถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

ภาคีร่วมก่อตั้ง

สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

13/2 หมู่ 1 ตำบลบางคนที อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม 75120
โทร. 034-757-452-4